

QALLUNAAT-KALAALLILLU AVATANGIISIT PILLUGIT SULEQATIGIINNERAT

Avatangiisit pillugit Kalaallit Nunaanni suliniutiginuartut aqqaneq marluusut

IMARISAI

Ilssittoq – nunarsuup ilaa avatangiisinut nukissaqarniarnermullu ministerip Svend Aukenip siulequtsiussaa	3
Kalaallit Nunaata ataannarnissaanut pingaaruteqarluinnarpoq pinngortitap uumassuseqarlunilu peqqissuunissaa naalakkersuisunut ilaasortap Alfred Jakobsenip siulequtsiussaa	4
Kalaallit Nunaanni avatangiisinut- pinngortitamullu illersuineq Danceap suliniutigaa Issittup avatangiisaata atatittuarnissaata ineriartortinneqarnissaa	5
1 Piniartut ilisimatuutullu misissuisut piniarnerup tungaatigut piginnaassuseqarneq	10
2 Qilalukkat imaani mallersumiittut qilalukkanik killilersuinissaq pillugu oqallinneq	18
3 Zackenbergimi, Kalaallit Nunaanni nunarsuullu sinnerani silaannaap kissassusaa ilisimatuussutsikkut misissuiffik nunarsuaq tamakkerlugu pisussaaffeqartog	26
4 Uumassuseqartitsisoq toqoraasinnaasorlu sunut tamanut pingaaruteqarnerpaajusup seqernup iluaqutissartai ajoqutissartaalu	36
5 Uumasut mikisuaqqat annertuumilli pingaaruteqartut kalaallit sullinernik soqutigisaqartuunngillat – maannakkulli aatsaat	44
6 Minguttoorsuit aqqaneq marluusut Issittumi avatangiisinik mingutsitsineq ataatsimut katersuuffiuvoq	48
7 Kalaallit, avatangiisinik mingutsitsineq pualavallaarnerlu Kalaallit Nunaanni piniartoqarfiusut ilaanni nerisarineqartut sukkasuumik allanngoriartorput	56
8 Tuttut umimmaallu neqaat neqiuqput misigisaqartitsisuullutillu uumasut neqitalissuit taakku qanoq ilillutik atorluarneqarnerpaasinnaappat	64
9 Sannarlutarsuit vikinngit nalaaneersut Hvalseymi oqaluffikoq pillugu	72
10 Eqqaavissuaqarfinniit maanna eqqakkat nutaaliaasumik isumagineqartalernerat Kalaallit Nunaanni illoqarfinni perlukut pillugit pilersaarut	76
11 Pinngortitamik atuinerup isumaqatigiissitsinerillu atortinneqarnissaasa pingaaruteqassusaat pinngortitap inuunerannik misissuisut piniartullu katersortarfimmi naapeqatigiinnerat	80
12 Nunakkut, imaatigut silaannakkullu takornariartitsineq Kalaallit Nunaanni inuutissarsiutitut napatitsilersinnaava?	88
Nunarsuarmi qeqertat annersaat Kalaallit Nunaat pillugu uppersaatit	96
Kalaallit Nunaata assinga	97

ISSITTOQ – NUNARSUUP ILAA

Qallunaat Nunaata ileqqutoqarisimavaa Issittumimi avatangiisit pillugit suliniutinut tapiissuteqartarnek, tassani lu Kalaallit Nunaannik suleqatiginninneq tamatigit annertuumik pingaartinneqartarsimavoq.

Tunuliaqutarineqartoq ilungersunartuuvoq. Mingu-tsitsissutit sivirusumik peeriartuaartartut nunarsuarmi tamaneersut issittup tungaanut ingerlaartuartinneqarmata, erseqqissumillu uppersarneqarsimavoq, mingu-tsitsissutit nerisarineqartuni assigiinngitsuni annertuumik akuulersimanagerat, tamakkulu avatangiisini akuusimangikkaluit maanna annertuumik uumasuni inunnilu nasarineqarsimapput. Pinngortitaq Kalaallit Nunaannilu angallavissat isortoqisut minguitsullu inunnut amerlanerpaanut immikkorluinnaq oqariartuuteqartarsimapput – tassa avatangiisit minguilluinnartut. Taamaammat ilaatigit ernumanarluinnarpoq, maanna takussaasumik uppersaataissaqaleratta, minguitsitsineq killeqanngitsuusoq, nalitsinnilu avatangiisit pillugit ajornartorsiutit aatsaat nunarsuaq tamakkerlugu suleqatiginnikkut qaangerneqarsinnaasu

Danmarkimi qinersimavarput siuttuulluta kusanartumik maligassiuissalluta. 1993-mi Folketinngi aalajanger-simavoq, Danmarki nunanut assigiinngitsunut immikkoortortanullu arlalissuarnut, avatangiisinut tunngasunut tapiissuteqartassalluni, taakkulu ataaniippoq Issittup ilaa Danmarkimut ilaatinneqartoq.

Ullumikkut Folketinngip avatangiisinut tapiissutigisartagai aalaakkaammik sulii ingerlapput kissaatigineqarporlu Kalaallit Nunaannik tamaviaarussinerup annertusitinnegarnissaa. Siunertarineqarpoq kinguaatta siunissaat ernumanaatsuussasoq.

Issittup avatangiisaanut tapiissuteqartarnek alloriarneruvoq pingaaruteqarluinnartuq. Ullullu ilaanni paasilerutsigu soorlu nunarsuup avannaani issittumi, mingu-tsitsissutit avatangiisitsinni akuusimangikkaluit milli-

artulersimasut, ulloq taanna nunarsuaq tamakkerlugu mingu-tsitsineq pillugu suliniuteqarnermi angusaqarfius-saaq annertoq.

Issittumi Kalaallit Nunaannilu avatangiisit pillugit ajornartorsiutit "taakkuinnaanngillat" avataaniit takkus-suuttut – tassa nunanit allaneersuusut. Issittumi avatangiisit pillugit suliniuteqarnermi paasineqarsimavoq, Kalaallit Nunaat Issittorlu ataatsimoorlutik aamma namminneerlutik avatangiisiminni ajornartorsiutinik pilersitsisuusut.

Piniutit nutaanngorsagaagaluttuinnartut inuillu amerliartornerisa aalisakkat, timmissat uumasullu amerlassusiat sunniuteqarfigaat. Inuuniarnikkut ineriartorneq perlukunik ajornartorsiortitsilerpoq nukissiuutitigullu atinerulerunerup minguiterinissaq annertusarsinnaavaa.

Taamaammat suliniutissat ilagissavaat issittumi najugallit – minnerunngitsumillu inuiaat kalaallit inooriaasaasa oqinnerusumik nammanneqarsinnaanissaat – nunarsuup allanngoriartuinnartup ilaattut.

Avatangiissinut- nukissaqarniarnermullu ministeri Svend Auken

KALAALLIT NUNAATA ATAANNARNISSAANUT PINGAARUTEQARLUINNARPOQ PINNGORTITAP UUMASSUSEQARLUNILU PEQQISSUUNISSAA

Inuiaqatigiinnut kalaallinut pingaaruteqartuarsimavoq kinguaariit ingerlanerini nunap nammineq pissarititaanik inuussuteqarneq. Pinngortitarsuaq inuuffigisimavaput – inooqatigalugulu. Ukiukkut piniagassat peerusi-maernerisa kingunerisinnaasarsimavaat nunaqarfimmi kaattoqalernera ajorluinnartillugulu toqorartoqalernera. Pinngortitarsuaq isorartoqaaq sakkullu piniutaasut iluamik piniarnissaq killilersimaarsimavaat. Taamaalluni kinguaariit ingerlanerini inuit piniagassallu akornanni oqimaaqatigiiaartoqarsimavoq. Piniagassat nammakku-minarsisimapput, naak oqaaseq nammakkuminartoq suli nassaarineqarsimanngikkaluartoq.

Inuiaqatigiit kalaallit nutaanngorsaanermut ikaarsaari-arternerisa assiliaq taanna mumisilluinnarsimavaat. Inuit amerliartupiloorsimapput. Angalanermut piniutinullu tunngasut annertuumik piorsaafigineqarsimapput. Pini-artup ilaqutariit nerisassa atisassaallu pisariaqartin-neqartut kisiisa isumagiunnaarsimavai. Maannami pisa-risassat amerlisariaqalersimapput, sarsuaatit, errorsiviit inuulluarniutillu allat akissaqartikkumallugit. Angallatit sukkasuuliat piniutillu nutaaliat atorlugit piniagassat tamaviaarunneqarnerulersimapput. Tamaviaarussinerup pisariaqartilersimavaa piniapilunnissaq pinngitsoortinni-arlugu politikikkikkut akulerunneq. Piniagassat amerlas-susaannik, qanoq uummaaritsiginerannik ingerlaartar-nerinillu ilisimasaqarnissaq aalajangiisuulluinnalersima-voq, piniagassat qanoq pisaqarfiutigisinnaaneritut na-liliiniarnissanut. Pinngortitami oqimaaqatigiinnissaq pisariaqarpoq, pisaqarneq piniarnerlu kalaallit inuiaqa-tigiit aningaasaqarniarnerannut ineriartornikkullu oqa-luttuarisaanerannut ilaatinneqartuassappata.

Kalaallit piniarnikkut atugarisaasa allannngortiter-neqarnerisa aamma pisariaqartilersimavaa inuiaat nu-taanngorsagaanerisa kingunerisaanik perlukut isuman-naatsumik suliarineqartarnissaat. Qallunaat-kalaallillu avatangiisit pillugit suleqatigiinnerisa siumut aallariartis-mavaatigut uagut Kalaallit Nunaanniitugut perluku-tsinnik ajunnginnerusumik suliarinninnissatsinnik. Ullu-tsinni naleqqunnerusumik perlukunik suliarinninnis-

samat ilisimasassat, qanoq iliuitsit isiginninnerillu nunatsinni kommunit eqeersimaarfigalugit aallutilersi-mavaat.

Qallunaat-kalaallillu avatangiisit pillugit suleqatigiin-nerat aqqutigalugu Danmarkip naalagaaffeqatigiinneq sinnerlugu sulissutigaa, nunat piorsarsimasut killeqan-ngitsumik mingutsitsinertik akisussaaffigissagaat. Imaq silaannarlu Kalaallit Nunaata eqqaaniittut ilaalluinnar-put mingutsitsinerup ajornartorsiutaaneranut uteqattaa-risuussallutik nunat mingutsitsisut eqqorreqarnissaanut tunngatillugu. Pingaartumik uumasuni piniagarisatsinni killigeqqusaasoq sinnerlugu mingutsitsineq takusinnaa-varput. Avatangiisunik mingutsitsineq ilisimatuussutsik-kut paasisaannaanngillat, qanimulli aamma peqqinnis-samat ajoqutaaqalutik – ilisimaneqarlutillu inuianni kalaaliusuni "Issittumi nalornisooruteqarnertut". Taa-maattumik nunarsuaq tamakkerlugu killeqanngitsumik mingutsitsinerup aqqiissutissamik nassaartoqaraluar-pat tamanna aamma Kalaallit Nunaanni peqqinnissa-mut annertuumik sunniuteqartussaassagaluarpoq.

Peqqinnissamat Avatangiisinullu naalakkersuisunut
ilaasortaq Alfred Jakobsen

KALAALLIT NUNAANNI AVATANGIISINIK- PINNGORTITAMILLU ILLERSUINEQ

Avatangiisinut- nukissaqarniarnermullu ministeriaqarfiup suliniaqatigiiffik Dancea aqputigalugu Kalaallit Nunaanni avatangiisit pinngortitarlu pillugit suliniuteqavinnerit tapiissuteqarfigisarpai. Suliniutit tamakku kiisalu Kalaallit Nunaannut qanoq attuumassuteqarnerat atuakkami uani erseqqinnerusumik allaaserineqarpoq.

Dancea aqputigalugu suliniutini pingaernerpaatut avatangiisinik pinngortitamillu illersuiniarnermi qallunaat-kalaallillu suleqatigiinnerisa imarisaat ersersinniarneqarpoq. Dancea-p pilersinneqarnerani Naalagaaffeqatigiinnerup iluani ataatsimoorluni avatangiisinik pinngorti-

tamillu illersueqatigiinnissaq siunertarineqarpoq, Namminersornerullutik Oqartussat nammineersinnaanerat Kalaallillu Nunaanni pissutsit immikkut ittut ataqqillugit. Taamaalilluni avatangiisit pillugit suliniuteqarfiup tapiissuteqarfusartup Danceap pilersinneqarnerata ila-

Mario Acquarone

Mads Fægteborg

gaa FN-nip anguniagaanik ingerlatitseqqinneq, tassaa-soq nammaqatigiittumik ineriartortitsinissaq – aamma issittumi naalagaaffeqatigiinnerup ilaaniittumi.

KALAALLIT-QALLUNAALLU AVATANGIISIT PILLUGIT SULEQATIGIINNERAT

Kalaallit Nunaanni Namminersornerullutik Oqartussat Kalaallit Nunaanni namminersornerulerup 1979-mi eqqunneratigut avatangiisinik illersuinissamut akisussaaffik tigummisarilerpaat. 1989-mi avatangiisit pillugit illersuinissamut akisussaaffik namminersornerullutik oqartussanut tunniunneqarpoq 1992-imilu Kalaallit Nunaata imartaani avammut 3 sœmilimik killeqarfigeqqusap iluani akisussaaffeqarneq Namminersornerullutik Oqartussanut tunniunneqarpoq.

Taamanimiillu Namminersornerullutik Oqartussat avatangiisit-pingortitarlu pillugit suliniutit pitsanngorsarneqarnissaat annertuumik sulissutigisimavaat, namminersornerusullu avatangiisinik pingortitamullu illersuinissamut akisussaaffimmik tigusinerminnut atatillugu immikkoortotaqarfinnik assigiinngitsunik pilersitsisimapput, illersuiniarnermullu tunngasunik inatsisinik maleruagassanillu nutaanik pilersitsisimalluttitaaq.

Namminersornerusunut akisussaaffimmik tunniusse-reernerup kingorna Qallunaat Nunaat Kalaallillu Nunaat avatangiisinik pingortitamillu illersuinissamut tunngasunik atassuteqaateqarfiit najoqqutassallit najoqqutas-saqanngitsullu arlallit pilersissimavaat.

Najoqqutassaqarfusuni qallunaat avatangiisinut-nukissaqarniarnermullu ministeriata, avatangiisillu pillugit namminersornerullutik oqartussani naalakkersuisu-nut ilaasortap, Kalaallit Nunaanni avatangiisinik pingortitamillu illersuinissamut siuarsaatissat assigiinngitsut atsioqatigiissutigisimavaat.

Aammattaq atassuteqaataasussamik ataatsimiititalior-toqarsimavoq, Kalaallit Nunaanni Avatangiisit-Pingortitarlu pillugit Qullersaqarfimmit, Avatangiisit pillugit ataatsimiititaliamit, Qallunaallu Nunaanni Orpippassu-arnut-Avatangiisinullu ataatsimiititaliami sulisut qullersaannik inuttaqartumik, taakkulu ukiumut ataatsip miss. ataatsimeeqatigiittarnerminni ataatsimoorluni ajornar-torsiutaasut eqqartortarpaat, misillitakkaniq paarlaa-seqatigiittarlutik il.il. Atassuteqaataasussamik ataatsimii-titaliami, ukiumullu ataasarluni ataatsimiittarneni, kalaallit qallunaallu nunaanni sulisut qullersaasa akor-nanni najoqqutassaqanngikkaluamik pingaaruteqaqisu-milli atassuteqaqatigiittarneq pilersissimavaat.

Kalaallit Nunaanni Issittumilu tapiissutinik atuisarneq pillugu, avatangiisinut-nukissaqarniarnermullu ministe-rip Svend Aukenip 1994-mi "Issittoq pillugu ataatsimii-titaliaq siunnersuisusaaq", "Dancea" pilersissimavaa.

Mads Faegteberg

ISSITTUMI AVATANGIISIT PILLUGIT SULEQATIGIINNEQ – AEPS, 1991

Issittumi avatangiisit pillugit suleqatigiiffik nunanit ukuusunit ilaasortaaffigineqartoq (Canada, Danmark, Finland, Island, Norge, Rusland, Sverige USA-lu) 1991-mi pilersinneqarpoq Issittumi avatangiisit illersorneqarnissaannut suliniuteqarfimmit (AEPS)-imit akuersissutigineqarsimasooq. Tassani tunuliaqutigineqarpoq issittumi avatangiisit ernumassutigineqaraluttuinnarmata, pasineqarmallu silaanaq imaanilu sarfarnerit aqutugalugit avatangiisinut ulorianaatillit nunanit piorsarsimasuneersut Issittup tungaanut ingerlaartinneqalersimasut. Ernumassutigineqarmallu mingutitsissutit tamakku issittumi najugalinni nerisarineqartut aqutugalugit timimi atugaanerisa annertusiartuinnarnerat, qallunaat-kalaallillu akornanni suleqatigiinneq tamanna 1991-mi pilersinneqarsimavoq.

Issittumi avatangiisit pillugit suleqatigiinneq tamanna taamanimiillu annertusiartortinneqarsimavoq, piviusunngorsimallunilu avatangiisit pillugit ministerit Kalaallit Nunaanni 1993-mi ataatsimeeqatigiinneranni, Canadami 1996-mi kiisalu Norgemi 1997-mi. Juni 2001-imi ukiut qulit qaangiussimapput, issittumi avatangiisit pillugit suleqatigiiffik akuersissutigineqarmalli, Finland-imilu nalliuttorsiorneq malunnartinniarneqarsimavoq Illoqarfimmi tassanerpiq Rovaniemi-mi ataatsimeersuartitsisoqarneratigut, kiisalu tassani suliniutissatut 1991-imi aalajangiunneqarsimasut atsiorneqarnerisigut. Ataatsimeeqatigiinnermi peqataasimapput sulisut pisortaat qaffasissut nunanit issittuneersut. Nalliuttorsiornermi aammattaq peqataatitsisimapput nunat EU-meersut, UNEP-meersut kiisalu nunanit sissuertuneersut. 1996-mi Issittoq pillugu Ataatsimiititaliaq pilersinneqarsimavoq. Ilaatigut Qallunaat Nunaata Kalaallillu nunaata kissaatigisimavaat, issittoq pillugu suleqatigiinnerit saniatigut ilaatinneqassasut aningaasatigut ineriartorneq,

Piniartoqarfinni tamani nannut akuttunngitsunik pisarineqartarput.

Mads Fægteborg

niueqatigiinneq, piniarneq, ilinniagaqarneq, angallasserit assigisaallu. Issittumi avatangiisit pillugit suleqatigiinneq suleqatigiissitaliallu allannguuteqanngillat, kisiannili Issittoq pillugu Ataatsimiititaliap ataaniilerlutik.

1992-IMI RIO-MI ATAATSIMEERSUARNEQ

Issittumi avatangiisit pillugit suleqatigiissitaliap (AEPS)-ip akuersissutigineqarneraniit ukioq ataaseq qaangiut-toq. 1992-mi FN-ni Rio de Janeiro-mi Avatangiisit-Ineriartornerlu pillugit ataatsimeersuartsivoq.

Rio de Janeiro-mi FN-ip avatangiisit ineriartornerlu pillugit ataatsimeersuartsineranut ilapittuutitut Folketinnigip 1993-mi aalajangiuppaa FN-ip anguniagaanut qallunaat avatangiisit pillugit aningaasanik tapiissuteqartarfissaat pilersinneqassasoq, taana tassa ullumikut taaneqartartoq Avatangiisinut-, Eqqissimatitsiner-mut- Allannguajaallisitsinermullu sinilequtaasoq. Danmarkip 1993-imilli avatangiisit pillugit tapiissutigisartakani annertusarsimavai, aalajangiunneqarsimavorlu, aningaasaqarniarnermi sinilequtaasut ukiup 2005-ip

*Piniartuuneq inuutissarsi-
utit eqaannerpaat ilagaat*

Rune Dietz

tungaanut qallunaat ataatsimut aningaasarsiornerisa 0,5%-ianut qaffatsikkiartuaartinneqarumaartut.

Avatangiisit pillugit tapiissutaasartut suliniutinut pingasoqiusanut aningaasaliissutigineqartarput ukuusu-nut: Avatangiisit pillugit tapiissuteqartarfik Avannan-narleq – Dancea, Avatangiisit pillugit tapiissuteqartarfik Kujalleq- Dancea aamma Avatangiisit pillugit tapiissute-qartarfik Kangilleq – Dancea.

AVATANGIISIT PILLUGIT TAPIISSUT- EQARTARFIK AVANNARLEQ – DANCEA

1994-mi februarimi naalakkersuisut pilersippaat "Issit-tup avatangiisaanik illersuiniarneq pillugu suliniuteqar-fik". Suliniuteqarfiup aallarnerfigaa nunarsuaq tamak-kerlugu issittup avatangiisaanut tunngasunik suliniu-teqarfik (AEPS), Qallunaat Nunaata nunallu issittormiut allat 1991-mi Rovaniemi-mi Finland-imi akuersissutigisi-masaat. Suliniutiginiakkap taassuma pingaarnersaraa illersussallugu inuit Issittumi najugaqartut akuersaar-nartumik nunap pissarititaanik nammasinnaasumik atu-inissaat, tassani kulturikkut pisariaqartitsineq sapinni-gsamik naleqquttunngorsaafigineqassalluni. Suliniu-teqarfiup aammattaaq anguniagaraa issittup avatangii-saasa illersorneqarnissaat, pilerseqqinneqartarnissaat sissuorneqartarnissaallu, kiisalu naggataanut anguniar-neqarpoq Issittumi mingutserinerup unitsilluinnar-neqarnissaa.

Dancea- aqcutigalugu suliniutaasunut, aningaasat inatsisitigut aalajangiiffigineqavissimasut, 1994-imilli Dancea-p ukiuni siullerni suliniarnerani paasineqartut tunngavigalugit naleqqussarneqarsimapput.

Dancea aqcutigalugu suliniutit suli pingaarnersaraat, nunarsuaq tamakkerlugu issittup avatangiisaanut sulini-utaasunut naleqqussaanissaq, siunertarinerqarporlu ilaa-tigut avatangiisinut napatitsinnaasumik ineriartortitsi-nissaq, pingaartumik Issittumi qallunaat nunaannut ilaatinneqartumi, tassanissaq pingaartinneqarluni issit-tup pissarititaanik nammasinnaasumik atuilluarnissaq, nunamik allanngutsaaliinissaq kiisalu Issittup avatangii-saanik mingutitsinerup pinngitsoortinniarnegarnissaa killilersimaartinneqarnissaalu.

Dancea 1994-imilli nunanit kitaaneersunit silaannak-kut imaatigullu mingutsitsissutinik sivirusumik peeriartu-aartartunik Issittumut ingerlaartunik nalunaarsuiner-nut, pilersaarutinullu suliniutinut, annertuumik tapersersuu-taasimavoq uppersaasimallunilu, mingutsitsissutit tamakkua – nerisat aqcutigalugit – issittumi najugalinni inuit aavanni annertuumik katersuussimasut. Qallunaat Nunaata Kalaallillu Nunaata krefteqalersitsisartutut pasineqartup PCB-p qanoq annertutigisumik aammi akuuneranik misissuineq siulittaasuuffigisimavaat, paa-sineqarsimavorlu, tamanna tunumi piniartut aavanni annertuumik akuulersimasoq.

KALAALLIT NUNAANNI SULINIUTINUT DANCEA-P TAPIISSUTAI

Danceap 1994-mi aallartinnerminiilli tapiissuteqarfigit-tuarsimavai Kalaallit Nunaanni avatangiisik illersuinarluni suliniutit, tapiissutaasartullu taakku ukiuni kingullerni annertusitinneqarujussuarsimapput. Tamatumunnga pissutaavoq Kalaallit Nunaanni avatangiisit pinngortitarlu pillugit ajornartorsiutit annertunerusumik paasisaqarfigneqarnerat, kalaallit inuiaqatigiit avatangiisiminnut ilisimaarinninnerulernerat, kiisalu piviusorpalaarnerusumik Folketingip saaffiginnisuteqarneratigut. Folketingip maj 1999-imi apequtit oqallitsitsinerannut atatillugu aalajangiunneqarpoq, ilaatigut Issittumi suliniutit nukittorsarneqassasut Kalaallillu Nunaat immikkut pingaartinneqassasoq. Avatangiisinut- nukissaqarniarmullu ministeriaqarfiup Dancea aqutugalugu suliniuteqarnerit tapiissuteqarfisarpai, toqqaannartumik inuiaqatigiinnut kalaallinut attuumassuteqartut. Tassani suliniutit pingasut pineqarput. Siullermik tassa Kalaallit Nunaanni avatangiisinut tunngasunut paasisaqarfiulluarnerulernissaasa annertusarneqarnissaanut nukittorsarneqarnissaanullu atugassanik, taamaallilluni tunngavissaqartilemiarlugu, avatangiisinut-pinngortitamullu tunngassuteqartut ingerlanneqarnissaat, kiisalu aamma toqqaanngikkaluamik nunarsuaq tamakkerlugu isumaqatigiissutit assigiinngitsut atortinneqarnissaa piviusunngortinneqarnissaanullu atugassat.

Aappassaanik Kalaallit Nunaanni suliniuteqavinnissaanut atugassat, soorlu avatangiisinut tulluurtunik perlukut suliarineqartarnissaat, eqqarneqartarnissaallu. Pingajussaanic - minnerunngitsumillu - pinngortitaq avatangiisillu pillugit paasisitsiniutinut ilinniusiornernullu tapiissutaasartussat.

Dancea aqutugalugu Kalaallit Nunaanni suliniutigneqartut atuakkami uani erseqqinnerusumik allaaserineqarput.

Suliniutissat qinerneqarsimasut ilagaat, pinngortitami uumassuseqartunut tunngasut, taakkulu qanoq illituk atorluarneqarnerusinnaanerat, tamatumalu ersersinnarpaa Dancea-p ukiut ingerlanerini pineqartunut suliniuterpassuarnut tapiissuteqartarnera. Qallunaat-kalaallillu avatangiisit pillugit suleqatigiinnerat suli annertuninngorpoq, tassunga ilaatinneqalermata ineqarniarmut-, nukissaqarniarmut- peqqinnisaqarnermullu tunngassuteqartut, kiisalu aamma suliasanut oqallissaarusianut akunnermiliuttuulluni. Taamaattumik oqaluttuarineqartut suliniutigneqartut qanoq isorartutigissusiat ersersinngilaat.

Kalaallit Nunaanni illoqarfinni amerlaqisuni suli aalisarneq ineriartortinneqarpoq.

Dancea-p anguniagaasa pingaarnersaat (...) ilaatigut Issittup ilaani qallunaat nunaannut ilaatinneqartumi nammanneqarsinnaasumik nunap pissarititaanic atorluanaasaaq, pinngortitamik allanngutsaaliuineq, kiisalu Issittup avatangiisaani mingutitsinerit pinngitsoortsinniarneqarnissaat unikaallatsinniarneqarnissaallu siunertarineqarpoq.

Mads Faqteborg

Mads Fægteborg

PINIARTUT ILISIMATUUTULLU MISISSUISUT

Kiap piniarneq pissaaneqarfigissavaa? Nammaneqarsinnaasumik oqarneq qanoq isumaqassava, tamanna tuttunut, qilalukkanut imaluunniit appanut tunngatinneqarpat? Avatangiisit pillugit aqqiagiinngissutit qanoq suliarineqarpat? Dancea aqputigalugu piffinni ataasiakkaani avatangiisit pillugit ajornartorsiutinik qaangiiniarnissamut suliniutit tapiissuteqarfigineqartarput.

"Uumitsaatigisaqara oqartoqaraangat, Kalaallit Nunaanni avatangiisit pillugit oqallitsitsineq amigaataasoq. Ilami tamanna oqallisigeqaat. Nipangerfeqaratik. Kisiannili inuit naalakkersuisut piumasaattut avatangiisit oqallisiingnilaat" Frank Sejersen, Københavnp Universitetiani eskimuunut tunngassutilinnik ilisimatoq narassimarpalulluni oqarpoq.

"Tamatiigoortumik nammassinnaasumik ingerlatsinisaq suliaaraa", Frank Sejersen eqqissimarpalunnerulaarluni oqarpoq ingerlaqqillunilu: "Kikkut tamarmik oqaaseq nammassinnaasumik ingerlatsineq atorpaat, oqaasimilli atuineq assigiinngitsutigut isumaqartillugu. Tassami oqaaseq una nammassinnaasumik ingerlatsineq uanga nassuiaateqarfiginiaraluarpara. Assigiinngissutaasut takutinriarlugit, aammalu takutinriarlugu suna pissutigalugu inuit imminut paatsooqatigiittarnerat, oqaaseq nammassinnaasumik ingerlatsineq atussagaa ngatsigu, aamma sooq isumaqartarnersugut oqaaseq taana atorsoralutigut".

Frank Sejersen ilisimatuutut misissuisartuuvoq. Ilisimatuutullu misissuisartut tamarmik tamatiqut qularuteqartarput. Aalajangiussivittarnerlu ileqqorisarnagu.

"Sisimiuni najugaqangaatsiarsimavunga, tassanimi akerleriissutit taakkua erseqqissumik saqqummertarmata", Frank Sejersen oqarpoq "tassami soqutigisaqatigiit assigiinngitsorpassuit tassani sinniisuutitaqarmata".

Piviusumik assersuutigeriartigu arfernik piniartarneq. Kalaallit Nunaanni najugaqartut tamarmik arfanniarsinnaatitaapput. Allatut oqaatigalugu, qilalugarniaruit, borgmesteri naapissinnaavat, aningaasaatilisuaq naapissinnaavat, piniartooq naapissinnaavat, sunngiffimminilu piniartooq naapissinnaalluguttaaq. Tamarmilli assigiinngitsunik qilalukkami taassumanga pisariaqartitsipput. Allat isumaqarput kulturimminnut tunngatillugu tamatumunnga pisinnaatitaallutik. Inuilli allat piumassusertik maliinnartarpaat. Aammalu allat oqartarput, "qilalukkamik pisaqanngikkuma qullernut akiliutissaq akilersinnaasannigilara". Taammaamat qilalugarniarnerup naalaani akerleriissuterpassuit saqqumerartarput.

Kina qilalukkap neqaanik qanoq annertutigisumik pissarsissavaa?

Soorlulusooq qilaqugaq qarsutiinnarlugu kamaan-nerit eqqartuussinerillu ingerlaannakasillartartut?

Kamaattoqangajaasarpoq, allaammi sunngiffimmini piniartarput, inuutissarsiutigalugu ataatsimut piniartut eqqartuussisulersuussimavai, isumaqarami annikippallaamik pissarsisimalluni" Frank Sejersen oqaluttuarpoq.

Oqallinnerit piffinni ingerlanneqartarput. Tamannalu Frank Sejersen-ip nukittoqqutitut isigaa, tassa sissuenerit inuit namminneerlutik ingerlattarmassuk. Nukittoqut alla tassa piffinni oqallittarnerit. Aalajangersakkami aalajangersimasut inuit assigiinngitsunik isumaqartissagaluarimatigik. Eqaatsuussuseq annaaneqassaaq.

Uparuarsimavaralu taamaattoqassagaluarpat, piniartooq piniakkaminik inuussuteqartooq eqqugaanerlussagaluarnerooq?

"Ilaana" akivaanga, "kisiilli aamma akerlinganik pisaqarsinnaavoq". "Kikkummi taava arfernik piniarsinnaatitaassappat?" Frank Sejersen oqalulluarniaqaluni aperivoq.

Piniartitseqatigiit arlalil Tunumi piniartitsarsimapput. Assilisaq una piniartut illuaraat Kap Biot-imi, Jameson Land-imeersuuvoq. Uani nan-nup matu aserorlugu peersimavaa.

PINIARNERUP TUNGAATIGUT PISSA- NEQARNEQ

Piniartut assigiinngitsutigut aaqqissugaasimapput. Inoqarfinni ataasiakkaani piniartut- aalisartullu peqatigiiffeqarput (KNAPP), qitiusumik piniartut- aalisartullu peqatigiiffeqarput (KNAPK), taassumalu isumagisarpaa politikerinik isumaqatiginninnuteqarnissat. Sunngiffiminnilu piniartartut aamma aaqqissuussiffigineqarsimapput nutaajusumik. Namminersorerullutik Oqartussat soqutigilluinnarpaat piniartunik suleqateqarnissaq. Tupaallannartuungilaq, qitiusumik aaqqissuussisoqarfiit inoqarfinni sinniisunik suleqatissarsiornerat. Kisiannili – soorlu Frank Sejersen-ip tikkuaraa – aamma tamanna akerlianik pisinnaavoq tassa pisinnaatitsinermik inoqar-

finni ataatsimiititalianut tunniussinikkut. Namminersorerullutik oqartussat oqarsinnaalluarput "tuttut 200-it pisisinnaavasi, nammineerlusili paasiniassavarsi, qanoq ilillugit agguataassanerlugit. Akerlianilli aamma pisisassat amerlassusiannut sissueqataassaasi." inoqarfinni inoqarfinnut aaqqissuussinerit assigiiaarnissat pisiaqartariaqanngilaq. Imaasinnaavormi uumasulinni innuttaaqatigiinnilu nammanneqarsinnaasumik ingerlatsisoqarsinnaasoq, Apeqquutaaginnarporli, namminersorerullutik oqartussat "politikkikkut" nammanneqarsinaasutut isiginaat.

Naatsumik taallugu: Naalagaaffimmik tigumminittut – uani pineqarput Namminersorerullutik Oqartussat – qanoq eqqarsaateqarnersut qanorlu oqimaaqatigiissitsi-

nissaq takorloormeraat. Pinngortitat inuunerannik misissuisut namminneq isumaliutersuutigaat eqqarsaatersorfigalugulu, piniarnissap tungaatigut aaqqissuusinerit qanoq ingerlanneqarnissaat isumagineqarnissaallu.

"Uvanga suliaasara unaavoq" Frank Sejersen oqarpoq, "nammassinnaasunik ingerlatsinissat assigiingitsut aqcutissiuutissallugit".

Namminersornerullutik Oqartussat malunnavissumik pissasareqqusaasunut ajornartitsissutinut killissarititaasunullu tunuarsimaarsimapput. Soorlu ilaatigut pisoqarimasooq appanniartitaanermut, umimmanniarsinnaatitaanermut, tuttussinnaatitaanermut, tunnulinik tikaallunnillu piniarsinnaatitaanernut. Ajornartorsiortoqartillugu, soorlu piniartut aningaasakilliulernerisigut, oqallin-

neq annertuseqqittarpoq. Sisimiuni killigitinneqartartut akornanniitinneqarput peqqissaarussinerit aningaasaqarniarnerullu tungaatigut soqutigisat. Taamaammallu apeqqut uteqattaartuutoq unaavoq: Inuuniarnerup tungaa eqqarsaatigissagaani suna eqqornerpaajussava?

Nutaarsiassatut taaneqarsinnaavoq takornariartartut soqutiginninnerat. Takornariammii piniartunut ornigussinnaapput pisiniarfigalugillu. Piniartunik angalaqateqarsinnaapput, taamaallutillu pisarineqartunik pissarseqataasinaallutik. Taakkulu aningaasarsiornissamut periarfissiisnaapput.

"Upperingilara", Frank Sejersen qulanngivilluni oqarpoq. "Piniartut ikittuinnaat (atortorissaartut), kisi-mik tamanna ingerlassinnaavaat. Tamannami annertuumik piumasaqaateqarfigineqarpoq. Annertuumik aningaasaliffigineqartussat. Annertuumik ilinniaqqiffiusus-sat. Piniartut tunitsivissaminnik ajornartorsiuteqaraluttu-innarnerminnut atatillugu amerlanerujartuinnaartut siunissami takornariartitsinerup inuusutaasinnaanerani ktigumminniartut. Piniartuunermummi sanilliunneqarsinnaalluurtut tamanna isigineqaraluttuinnarmat.

Tamannami aamma uagut takorluukkatsinnut naleqqersuulluarpoq, piniartut piniarnerminnut ilaatillugu takornarissanik angallassisalernissaat. Imaaliillaanarli takornariamik umiatsiaaqqakkut angallassinissaq inerteqqu-taavoq. Takornarissanik angallassissagaani piumasari-neqarpoq isumannaatsuunissamut assigiingitsunik ator-toqarnissaq. Taakkua aningaasartuutaasapput umiatsia-mullu ima oqimaallisaataatigisinaallutik allaat angalla-taasinaajunnaarsillugu. Tassungalu ilapittuutaasoq aamma unaavoq, immaqa inuit ikittuinnaat takornaris-sat oqaatsit tungaasigut piumasaqaataannut piginnaas-suseqarnissaq. Angalanissat akilersimagukku, aamma qulakkeersimasariaqarpat tikinninni angalatitsisussap piareersimanissaa. Iluqaqtanaanngilarmi angallas-sisussaq piniariarsimappat. Piumasaqaatigineqarmammi uluinnarni inuuniarnermi pisariaqartitsinersiornissaq."

Inuilaarsuarmimi minguitsumi piniartut takornarissa-nik angallassissuunissaat Frank Sejersen-ip eqqarsaater-suutaannaanerarpaa, tassaatillugulu allamik periarfis-saqannginnermi piffissami sivikitsuinnarni piniartut allamik periarfissaqannginnerinut atorneqarsinnaasutut isigalugu.

PISSAMAATIT

Piniartut oqalliseraat aningaasaqarniarnermut inuuniar-nermullu oqimaatiginnermik ingerlatsinissaq, pin-ngortitalli inuunerannik misissuisut isumaqarlutik pin-ngortitami minguitsumi oqimaatigimmik ingerlatsi-soqassasoq. Pinngortitat inuunerannik misissuisut soqu-tiginngilaat periuereqartumik arfenerik piniartarneq. Taakkumi tamanna aalajangersimangilaat. Aalajanger-neqartussarli tassaavoq, suna isumannaannerpaajussa-

Mads Faegteborg

nammassinnaasumik ingerlanneqarsinnaasoq, qanngarsuarnisullu piniarneq ingerlatiinnarneqassappat. Taamaattoqassappat nammassinnaasumik ingerlatsinerup oqallisigineqarneranut ilapittuutaasoqarsinnaangilaq. Taamaaliornikkummi ersertarmat periaasitoqqanik ineriartornermilu pissutsinik ataqqinninnginneq.

Piniartuunerup kisiat inuussutaanerata nalaani piffisani assigiinngitsuni kaannersuaqartarsimavoq. Uagut ullutsinni akuersaarsinnaangisarput.

Aappassaaniq inuit amerliartupiloorsimapput. Piniagassallu malittaralugit nuuttartuarneq ullumikkut uagut aamma akuersaarsinnaangilarput.

"Demokratiskiusumik nukittussarnerusaaq tamani tamaaniit suliniutissanik ingerlatsiniartoqassappat", Frank Sejersen naggasiivoq. Tamanna pisinnaavoq KNAPK (piniartut peqatigiiffiat) aqputigalugu, innuttaasut equeersimaartut ilaanniit aamma pisinnaavoq, aammalu Namminersornerullutik Oqartussaneersinnaalluni. Kiap aallanneeqqaartuunissaa apeqqutaangilaq, assersuutigalugu piniagassat qanoq amerlassuseqarnissaannik eqqartuissaagaanni. Qilalugartassat qanoq amerlassuseqarnissaat siorna tikillugu eqqartorneqangisaannarsimapput, allaat pinngortitat inuunerannik misissuisuniit imal. Pinngortitamik isumaginnittuniit. Piniagassanullu killigititaasut ator-

neqarnissaat, isumaqatigiinngissutit qaangerniarneqarnissaat, immaqa assigiinngitsunik iluarsiiqqineqarsinnaapput. Sooq taanna ammaffiginiangilarput?"

OQALLITITSINEQ ILINNIARTITSINERLU

Frank Sejersen-ip ilisimatuussutsikkut misissuisimanera tamarmi Dancea aqputigalugu tamakkiisumik akileneqarsimavoq. Ilaatigut inuit immikkoortut assigiinngitsut nammassinnaasumik ingerlatsineq pillugu isumaat ersertsinniarsimallugu – soorlu pinngortitat inuunerannik misissuisut, piniartut, politikerit assigisaasalu isumaannik. Tikkuarpaalu, oqaaseq nammassinnaasumik ingerlatsineq nutaajummat siunissamullu takorluukkarsuutaannaanerulluni. Taammaattumik isumaqarpoq, pisariaqartoq inuit nunap qanoq atorneqarnissaannik illersorneqarnissaanillu isumaat ersertsinniassallugu.

Ilaatigut apeqqut una uniffigaa, tassa inuit namminneq ilisimasaasa qanoq ilillutik pinngortitat inuunerannik misissuisut paasisaannut ilanngunneqarnissaat.

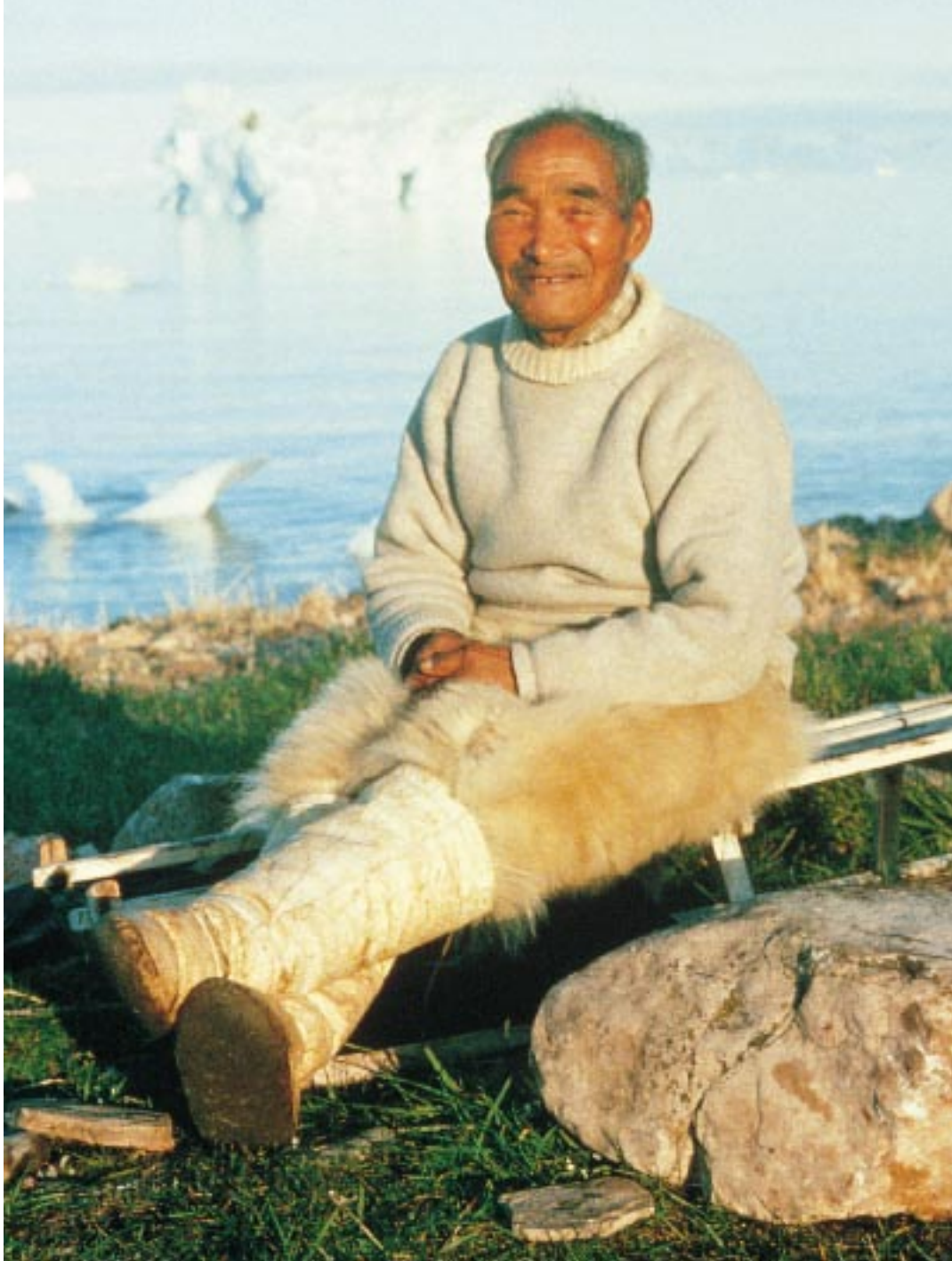
Aammattaaq maanna atuakkiorluni aallartissimavoq, Kalaallit Nunaanni pinngortitamik atuinermut oqallis-saarummik, neriutugalugulu pineqartut assigiinngitsut inuiannut allanut aappaatigoortinneqarumaartut, soorlu Inuit eqqarsaatigalugit.

Thomas Bjerneboe Gomez Berg

Thomas Bjorneboe Gomez Berg

Imina Imina, 1975-imi Siorapalummi unnuami assilineqarsimasoq. Tamatuma nalaani 77-it miss. ukioqarpoq. Nukappiaraalluni Kap York-imi najugaqarsimavoq, eqqaamavaalu Knud Rasmussen "Kalaallit Nunaannik atuakkiarinninnerminut tunngatillugu paasisassarsiorluni angalanermini" qimusserluni tassunga tikimmat.

Frank Sejersen-ip tikkuarpaa, Miljøstyrelsi Issittup avatangiisaanut eqiinganerumik sissuerutissanik suliniuti-
mi ilaani immikkoortortaqaruni, aamma tamanna ima paasineqarsinnaasoq, tassa akulerunniarnertut, soorlu Kalaallit Nunaanni pinngortitamik atuinissamut ingerlatsiniartutut. Kisiannili aamma maanna kalaallit amerliartuinnarput, pinngortitamut tunngasunik oqallitsitsinisamik ujartuisut, kissaateqartullu kalaallit inuusuttut avatangiisinut tunngasunik ilinniartinneqarnissaannik, taakkumi nunani allani inuusuttaasutulli pinngortitamut tunngasunik ilisimasaqarunnaariartuinnarmata

Issittup avatangiisaannik paasinninnerup annertusiartortinneqarnissaanut suliniutinut Dancea aamma assigiinngitsutigut tapiissuteqartarpoq. DANCEA suliniummik siunertaqarpoq, taaneqarsimasumik Nunap Inoqqaavi, tassani siunertarineqarluni Issittumi nunap inoqqaavisa issittup avatangiisaasa illersorneqarnissaanut annertunerumik peqataatinneqalernissaat. Suliassatut siunertarineqartoq alla taaguuserneqarsimavoq Issittup Avatangiisaai Pillugit Suliniut. Siunertarineqartup ilaatigut suliniutit makku tapiissuteqarfigisarpai "inoqarfinni ataasiakkaani avatangiisit pillugit ajornartorsiutinik qaangiiniarnikkut, avatangiisinullu misigissutsit siuariartortinnerisigut, pingaartumik Kalaallit Nunaanni avatangiisinik suliniuteqarnerup annertusiartortinnissaanut ilapittuutaasinnaasut."

QILALUKKAT IMAANI MALLERSUMIITTUT

Pinngortitat inuunerannik misissuisut qilalukkanik kisitsipput. Piniartut taakku piniagaralugit inuussutigaa. Oqartussaasut aalajangissavaat, ukiuni tuusintilinni piniartarsimaneq illersorneqarsinnaasumik ingerlaannarsinnaanersoq.

Qilalukkat sammineqaaqat. Piumasarineqarporlu qilalugartassat qanoq amerlatiginissaannik killilersuisoqarnissaa. Piniartut oqartussaasunut akerliupput. Isumaqarpullu, siornatigutut qilalukkat amerlassusiat aalariarsimanngitsoq, pinngortitallu inuunerannik misissuisut kisitsisinnaanngitsutut pasillugit. Pisarnermisut akerliiissutinut tamakkununga politikerit aamma Avatangii-sit Pingortitarlu Pillugit Quillersaqarfik isumaqatigiissitniarlutik akunnermiliuttusarsimapput.

Naatsumik oqaatigalugu; Qilagugarniartarneq pillugu atuutsinneqartut erseqqissumik assersuutaapput nammassinnaasumik ingerlatsineq siunissami qanoq ililluni ingerlanneqartariaqassanersoq. Piffissat qilalugarniarfiusinnaasut assigiinngitsut immikkoortittariaqarput. Qila-

Rune Dietz

lukkan kitaani ukiiviminniit, Qeqertarsuarmiit (Godhavn) kujammut Nuummum (Godthåb) upernaakkut avannamut ingerlaartarput, sikup aattulernerata nalaani. Sikup sinnaa aqquusaarlugu Thulep Canadallu eqqaanut pisarput upernaallu qaammataanni sikup qulloorfiini pisarineqarsinnaasarlutik. Qilalukkat aasap qaammataanni avannaaniittarput. Ukiakkullu amerlasoor-suakkuutaarlutik utersaaqqittarlutik.

"Qaqqamiit imaanilluunniit umiatsiamiit qilalukkanik ataatsimoortunik takunnittoqarsimaguni, tamanna nunaqarfimmi suna tamaat nippallugu suaartaatigineqartarpoq, qilalukkanillu takunnittoqarsimaneramik kalerisaarillutik raatiuaqqat VHF-it uniffeerutivittarput", Bo Albrechtsen, Upernavimmi katersugaassiviup pisortaa oqaluttuarpoq. Immikkoortortaqaarfik ilisimaneqarpoq, qilalukkanik amerlasuunik pisaqarfiusartutut, aammalu qilalugarniartarneq piniartut aningaasarsiornerannut qanoq pingaaruteqartigisoq. "Piniartullu angallatiminnut orsussamik, aqerlussanik aallaasinillu piareersimasoqareersunut tuaviinaq issoraasarput."

Upernaakkut piniarneq qajamiik sikup killingani ingerlanneqartarpoq. Ukiakkullu piniarneq avataaniit ingerlanneqartarluni, qoorortuut sakkortuut atorlugit, iluatsittumillu qilalugarsimagaanni, taanna kivitsaalliorlugu tuaviorluni naalittariaqarpoq.

Piniarnermi pissuserisimasat allat tamarmik atornerussimapput. Kangerluit ammarnginik matusisarneq 30-kkut 40-ikkullu nalaani Nunatsinni piniartarfinni marlusunni atorneqarsimagaluartoq aamma atornerussimavoq. Aammattaq unguisilluni piniartarneq 60-ikkunni 70-ikkunni pingaartumillu 80-ikkuunniit 1995 tikillugu atorneqartarsimagaluartut aamma atornerussimapput. Qilalukkat ataatsimooqatigiiaarlutik uumasuupput, aqukkuminartuusimallutillu. Soorlu Savalimmiumi tikaa-gulliusaarniarnermi taakku kangerlummut aalajangersimasumut pularartinneqartartut. Unguisilluni piniartarneq 96-imi piniarnissap nalaani inerteqqutaalerpoq. Qilalukkallu maanna assigiinngitsunik pingasutigut piniarneqartalerput: Ukiakkut imarmi ammasumi qassutit atorlugit, ukiakkullu angallateqqat ammasut kutterillu atorlugit piniarneqartarput, upernaakkullu sikup killingatigut qajaq sulii iluaqutaalluaqisoq atorlugu.

Qajap allanit nallerneqarsinnaanani sulii iluaqutanera ilaatigut pissuteqarpoq sikup killinganukartarnerup ungasippallaannginneranik.

Qajaq qimussimik sikup killinganukaanneqartarpoq, tassanilu piniartup piniagassani utaqqisarpei, soorlu puisit, qilalukkat qernertat qaqqortullu.

Katersugaassivimmi sulisutut Bo Albrechtsen-ip soqutigaa, siornatigut piniartarsimanerit qanoq ingerlanneqartarsimanerisut. "Siornatigut periusaasarsimasunik allattuisimavunga, taamanikkut piniartut pisaminnik qanoq agguataarisarsimaneritik", Bo Albrechtsen oqa-

Qilalukkat maniilarsuarmiittut. Qilalukkat Kal.Nunaata kitaani ukiisarpurput, upernaallu naalernerani avannamut Thulep Canadallu eqqaanut ingerlaartarlutik. Ukiakkullu ataatsimoortukkaarlutik utersaaqqittarlutik

*Kal. Nunaanni upernaak-
kut qilalugarniarneq sikup
sinaani qajamiit ingerlan-
neqartarpoq, ukiakkullu
imaani ammasumi angal-
lateeqqaniit ingerlan-
neqartarluni*

Lars Jensen

luttuarpoq. "Arferup tallimanggorlugu agguarnissaanut aalajangersimalluinnartunik malittarisqaqtarsimapput, piniartunut tallimanut arferup qanoq ililluni agguataar- neqartarnissaanik.

Siullermik mattaa, agguarneqaqqaartarpoq – mama- rineqarluartoq – taava neqaa kingulliullugillu saarngi. Taamaalillutik periusaasartoq malillugu piniaqatigiit tal- limaasut, tamarmik arfermiit pisassaqtarsimapput."

Allaalluinnartarporli ataatsikkut amerlasuunik qilalu- gartoqaraangat. Taamaattoqartillugulu tuniniaasoqarsin- naasarpoq umiarssuarnut tunitsiviusartunut imaluunniit illoqarfigisami fabrikkeeranguanut. Kingullermillu taa- neqartutut ittumik Upernaviup pigisaani peqartoqan-

ngilaq, taakkunanimi fabrikkit qalerallit kisiisa pisiarisar-matigit. Umiarsuit tunitsiviusartut piniartuniit mattaat neqillu pisiarisarpaat sineriami allanut tuniniaqqitas-saminnik.

Bo Albrechtsen-ip oqarnera malillugu sumi tamaani oqallittoqartarsimavoq qilalukkat piniartullu atugarisaat pillugit. Raatiukkut, sarsuatitsissutigullu, tassani Upernaviup

Pigisaani piniartut peqataatinneqarsimallutik, aviisi-tigullu aamma eqqartorneqartarsimallutik. Piniartut tamaaniumi ilaat Nuummumt aggersarneqarsimapput tamanut ammasumik oqallinnissami peqataasussat, maanna sukanganerusumik iliortoqalernerata nalaani –

tassa pisiarissanit killilersuinissat – qilalugartassat tunngaasigut. Uumasut inuunerannik misissuisut aallartitaat oqartussaasuneersullu, katersortarfinni assigisaannilu oqallitsinerni peqataasarsimapput.

Ukiut 20-it ingerlanerini, qilalukkat amerlassusaannik naatsorsuisoqartarnerani, qilalukkat ikileriaateqarsi-maqaat. Politikerit tusaanngitsuinnissanngikkunik allatut ajornartumik sukanganerusunik iliuseqartari-aqalerput, tassa qilalugartassat maanna killilersulerlugit.

Tamannali inuiaqatigiinnguanut sunniuteqartussaas-saaq, Namminersornerullutik Oqartussat akulerunne-risigut, ileqqutoqaasut malillugit qilalugartanik aggu-aasarneq allanngortsinneqassaaq. "Uanga nammineer-lunga avannaani nunaqarfiit ilaanni najugaqartillunga tamanna misigisimavara, 1995-imi unguisilluni piniar-tarneq inerteqqutaalermat", Bo Albrechtsen oqaluttu-arpoq. "Tassangaanaq pisat neqaannik mattannilu aggu-aasarneq nunaqarfimmiunut atorunnaarpoq."

Tassangaanaq pisanik neqinillu agguasseqatigiittar-neq atorunnaarluni inuit ataasiakkaat aningaasarsiorne-rannut tunngassuteqalerpoq.

Upernaviup pigisaani nunanarfinni, qalerallit, aarfit nannullu tuniniagaasarput. Piniagassallu taakkua qila-lukkallu aningaasarsuutaalluartartuupput.

Qilalugaq akunnattumik angissusilik (miiterit pinga-sut inulaarlugit) 10-15.000 koruuninik isertitaqaataasin-naavoq, qilalukkamillu qernertamik pisaqarsimagaanni, taannami anginerusoq tuugaaqartorlu, 20.000 koruunit angullugit isertitsissutaasinnaavoq.

Timothæus Petersen Kullorsuarmi tamaani piniartut-aalisartullu peqatigiiffianni siulittaasuvoq, Upernaviup pigisaani nunaqarfinni avannarlerpaami. Avannamut Melvillip Kangerliumanersua sikkoriinnavissuvoq.

Timothæus-ip tassunga nunap assiutiga takugamiuk

Siunissami inuutissarsiuti-givillugu piniartut kisimik piniarsinnaatitaalissap-pat?

Mario Acquarone

Jensigne Jensen

Lars Jensen

Qilalugaq qernertaq Kullorsuarmi pisaquineqarsimasoq. Qernertap tuugavinnaa 5.000 koruunit miss.isertitsissutaasinnaavoq.

ingerlaannarluni takuaa taanna qangarnisaavallaalersimasoq. Sermersuup killinga ima sukkatigisumik aakkiartorsimavoq, allaat qeqertaaqanik pinngorartitsimaluni, sermersuarlu allarlunnarmik nutaamik killeqalersimalluni.

Piniartut qilalukkat pillugit oqallinnernut qanoq isiginnippat? "Uumasut inuunerannik misissuisut oqarput qilalukkat 8.000-it taamaallaat kiserngorussimasut, piniartullu oqarlutik, taaneqartunit sulii amerlanerusut. "Kullorsuq sinerlugu ingerlaaraangata uagut takusinnaasarsatsigit" Timothæus Petersen oqarpoq oqaluttuarlunilu, upernaakkut Kullorsuarmi sikup killingani ataatsimik marlunnilluuniit qilalugartarnerarlutik. Ukiakkut angalateeqqani ammasuni avammut avalatsarlutik sunik assigiinngitsunik tamalaanik piniariakaasarpur, kisiannili "qilalukkanik takunnikkaangatta VHF-ikkut immitsinnut kalerrisaaruttarpugut".

Arferit tunnullit tikaagullu pisaressat killilersorneqalereernikuupput.

"Namminersornerullutik Oqartussat piumasagaatigissagunarpaat, ukiumut qilalukkat 400-t kisiisa pisaressinnaasagigut" Timothæus Petersen oqarpoq, "uagulli tungitsinnik Namminersornerullutik Oqartussat oqarfigisimavagut, uumasut inuunerannik misissuisut uppersaatsissanik amigaaqartut. Isumaqaarpugullu, ukiut marluk sinnerlugit misissuereernikkut aatsaat tutsuignartunik paasissutissiisoqarsinnaasoq. Tamakkulu tungaatigut uumasut inuunerannik misissuisut suleqatigisinnaasuugitsigit tamanna iluarissagaluarparput."

Aavernik nannunillu piniarneq inuutissarsutigivillugu piniartuusunit kisiimi ingerlanneqarsinnaatitaapput.

"Namminersornerullutik Oqartussat oqassappata, 400-t kisiimik pisaquineqarsinnaasut, taava isumaqaarpu-

gut, inuutissarsutigivillugu piniartut kisiimik piniarsinnaatitaassasut."

Kullorsuarmi piniartut inuuneq naatsuaranngumik oqaatigissagaani tassa imaappoq, ulluinnarni puisinnarneq kisiat ingerlattarpaat. Taakkumi qimminut inunnullu neqinik pissaqartitsisuusarpur, amiilu tuniniarneqarsinnaallutik.

"Ukiuumut taamaallaat qaammataini sisamani qalerallit tuniniarsinnaasarpagut, annertunerusunik inissaqartitsisoqanngimmat", Timothæus Petersen oqarpoq. "Taamaattumik qilalukkat pingaarutilerujussuupput, tassa puisit amiiniit annertunerujussuarmik isertitsissutaasaramik. Ineqarnermut, oqarasuaatinut innaallagissamullu akiligassat akilertussaavagut. Qilalukkanimmi pisaqanngikkutta ineqarnitsinnut akiliutissaqanngilagut."

Timothæus Petersen-ip illersorpaa killilersuilernissap sulii ukialunni arlaqartuni utaqqissunneqarnissaa, qilalukkat ikileriarsimaneragaaneritut uppersaatsinik erseqqissunik takutsiilluni.

"Oqanngilagut pinngortitat inuunerannik misissuisut upperinngikkigut, ukiulli kingullit marluk taakku annikitsuinnarmik suleqatigillatsiarsimavagut. Pinngortitat inuunerannik misissuisut qilalukkat pillugit annertunerusumik ilisimasaqalissappata, siornatigornit annertunerusumik taakku suleqatigisariaqassavagut. Pinngortitat inuunerannik misissuisut tamatigut piniartuusugut upperineq ajorpaatigut, qanoq qilalukkat isumaqarfiginerigut, qanorlu amerlatiginerinik isummatsinnut. Kisiannili soorlu assersuutigalugu uumasut inuunerannik misissuisut 1999-imi kingusinaarujussuarlutik maannga tikippur piaartorujussuarmillu aallaqqillutik. Tikingikkallarmata qilalukkat takuagut, aallareermatalu aamma takunneqqilluta".

"Pinngortitat inuunerannik misissuisut qilalukkat pillugit annertunerusunik ilisimasaqalissagunik, taava tikiarnerusariaqarput siviunerusumillu maaniittariaqarlutik," maani piniartut- aalisartullu peqatigiffianni siulittaasoq naggasiivoq.

Qilalukkat oqallisigineqarnerat sulii annertoqaaq. Namminersornerullutik oqartussat soqutigisaat arferit pillugit apeqquutinut tunngasunut siunnersortimit ingerlanneqarput. Taassuma suliasaraa oqallinnerit peqataaffigisassallugit, tamakku aviisit aqqutigalugit katersortarfinniluuniit ingerlanneqarputa.

Soorlulusooq kaajallaasitaliatut ingerlaartut. Ullumikkut siunnersuisartoq Bjørn Rosing-imik ateqarpoq.

"Oqariartuut apuunniarlugu ukioq qaammataini marlungajanni angalassimavunga."

- Oqariartuullu Namminersornerullutik Oqartussaneersooq sunaava?

"Tassaavoq, qilalukkat qaqortat qernertallu piffissami qaninnerpaami killilersorneqalernissaat. Nassuiaatigissusaavaralu, suna pillugu killilersugaasariaqalernersut.

-Qanorlu nassuiaateqarpit?

"Kisitsinerit takutissimagaat malunnartumik ikileraateqarsimasut. 90-ikkunnili piumasaqaataalersimagalu- arpoq qilalugarniarnerup qasukkaallatsinneqarnissaa.

-Kisitsinerilli annertuumik isornartorsiorneqartarsimapput.

"Aap, taamaassimavormi – sakkukitsumik oqaatigalugu – ataatsimiinnerit uummaarilluinnartarsimapput. Ukiuni qulini suliamut eqqaanartoq suliarisimavara. Mannalu peqataaffigisimasannit tamanit sakkortunerpaasimavoq. Ilami nuannarineqalerfiunngilaq."

Oqallinnerit assipajugaat, soorlu Qallunaat Nunaanni oqartussaasut, pinngortitallu inuunerannik misissuisut,

illua tungerisaasalu aalisartut akornanni sorsuunneqapajaartarnera.

Qallunaat Nunaanisummi aalisakkat assigiinngitsut killilersorneqarnerisulli, aamma Kalaallit Nunaanni qilalugartassat killilersorneqalissapput, qularnanngitsumik ukiumut 400-t pisarineqartartussanngorlugit, taakkualu soorlu ullumikkut ukiumut nalinginnarmik pisarineqartartut affaasa missaannaaniilissapput.

Savalimmormiut tikaagulliusaartarisartagaat 1650-imili nalunaarsoqqissaarneqartalersimapput. Qularnanngitsumik nunarsuarmi pisanik nalunaarsuisarnerit pisoqaanersaat. Savalimmiuni misilittakkat najoqqutaralugit isiginninneq imaalersimavoq, tassa 1650-imiit pisari-

Maas Faagteborg

sat amerlaqatigiittarmata – tassa agguaqatigiissillugit – ukiut unteritillit ingerlanerini, taava tamatuma piasarisasat nammassinnaajumaarai. Bjørn Rosing aperaara tamatumunnga assingusumik Kalaallit Nunaanni ilior-toqarsinnaannginnersoq.

Mattammiuna aningaa-sarsiutaalluartuusoq. Mat-tak quppernertut umatut atsigisoq 200 koruunit miss.isertitsissutaasinnaa-voq.

"Ilisimatuut paasiniaasartut taamak isumaqanngillat", akivoq. "Isumaqarput qilalukkat amerlassusaat ikileraateqangaatsiarsimasut." 1860-ikkunnili Kalaallit Nunaanni pisanik nalunaarsuisoqartalersimavoq. Taamanikkumiilli assiginningsorpassuarnik pisoqarfiusimavoq. Angallatit piniutit assigisaallu piorsaaffigineqarsimap-put.

"Tamanna ilumoorpoq," Bjørn Rosing oqarpoq. "Angallatinut aquuterlak mersernarnerpaasimavoq. Aquuterlammi atulinngikkallarmat ilaannikkut susaar-luta uteqqittarsimavugut. Massakkulli aquuterlammik piniarfissaq annertoorujussuaq angallavigisinnaalerpar-put, maannalu qaqtigoortorujussuuvogq susaarsimallu-ni angerlaqqinnissaq."

Aquuterallli aamma atortuuvogq marloqiusamik kii-nalik. Bjørn Rosing 60-kkut naalerneriniit 1980-imut Upernavimmi najugaqarlunilu suliffeqarsimavoq. Taa-manikkut ukiut siulliit pingasut aquuterlak inerteqqu-taasimavoq, puisinniarneq akornusersorumanagu.

Aquuteralalli atugaalermat, qilalukkat nunaqarfiit eqqaannut takkuttarnerat qaqutigoornerulersimavoq.

Bjørn Rosing-ip takussutissaqartinnerarpaa, ilaatigut qilalukkat takkusimaartarfiisa allannguuteqarsimanerat. Siornatigummi qilalukkat Paamiunut takkutinngisaan-narsimagaluit, ukiuni kingullerni tamaani ukiuunerani takunnittarsimanernut paasissutissat arlalissuit takkus-suuttalersimammata.

Bjørn Rosing-itullumi perlussuup qiterpiaaniittutut sulissagaanni, uumasut inuunerannik misissuisut pini-artullu silarsuaat paasisaqalersitsisarput.

Aappaatigut ilisimatuussutsikkut paasiniaasartut

ajornakusooruteqarnerat paasisaqarfigaa: "Uumasut ulorianartorsiorinneqartutut taaneqassappata, piumasaaqataasutut iinnassaaq, uumasut inuunerannik misissuisut timinik toqungasunik nerriviup qaanut ilisinsisaat."

Saniatigullu aamma paasisaqarfigaa, piniartut uumasut inuunerannik misissuisunut ataqqinninnerat annikitsoralaanngumut inissinneqartariaqartoq: "Malugisat ersiortitsipput. Ukiummi kingulliit ikittunnguit ingerlanerini oqaatigineqartarpoq, qilalugaq kingulleq pisarineqarumaartoq ukioq 2000-imi. Paasisinnaalluarpalaru,sooq piniartut taamak sukannertigisumik kisitsisimanerit nalunaarsuutaannut ilasseraanngitsiginerat."

Tikkuarakku, pissutsit ajornartorsiutaasut piniartut uumasut inuunerannik misissuisut naammaginatumik isumaqataaffiginnigpatsigit attanneqarsinnaanngitsut, Namminersornerullutik Oqartussat qilalukkat pillugit apequtinut siunnersorti akivoq: "Inatsisiliortoqassaaq, allatullu ajornartumik taakku malittarisariaqassavaat."

Mario Acquarone

(...) uagulli tungitsinnik Namminersornerullutik Oqartussat oqarfigisimavagut, uumasut inuunerannik misissuisut uppenarsaatissanik amigaateqartut. Isumaqarpugullu, ukiut marluk sinnerlugit misissuisut aatsaat tutsuiginartunik paasissutissiisoqarsinnaasoq. Tamakkulu tungaatigut uumasut inuunerannik misissuisut suleqatigisinnaasuugutsigit, tamanna iluarissagaluarpaput

ZACKENBERGIMI, KALAALLIT NUNAANNI NUNARSUULLU SINNERANI SILAANNAAP KISSASSUSIA

Nunarsuarmi nunap eqqissimatitsiviup annersaani, tassa Tunup avannaaniittumi sionatigut piniariat najugaqarfigisimasaasa Zackenberg-ip qanittuanni ilisimatuutut misissuiffeqarpoq. Ilisimatuutut misissuiffik taanna Dancea-mit, Københavniq Universitetiani Geografisk instituttimit Namminersornerullutillu Oqartussanit akilerneqarsimavoq. Ilisimatuutut misissuiffiup pingaarnerpaatillugu suliasaraa silaannaap kissassusiata allanngorannerata sunniutigisartagai kisiisa misissugarissallugit.

"Aput pingaaruteqaqaluni aqutsisuulluinnapoq" Hans Meltofte Qallunaat Nunaanni avatangiisinik misissuisarfimmeersoq oqarpoq, - taanna ukiuni suillerni pingasuni misissuisarfimmi pisortaasimavoq ilisimatuutullu misissuisarfimmi Zackenbergimi uumassuseqartunik misissuineq akisussaaffigisimavaa, misissuisarfillu inisissimavoq Tunup Avannaani 74 grader 30 minuttillu nalaanni, Daneborg-imi silasiorfitoqqap qanittuani.

Naak nunap killinganut kilomiiterit 25-it missaannaaniikkaluartut, taamaattoq misissuisarfimmi tassani aputip pingaaruteqarluni aalajangiisuulluinnarluni sunik tamanik aqutsisuunera oqaatigisariaqarpoq. Apullu kangerlunni tatsinilu sikuq qanoq issussuseqarnissaanut aqutsisuusarpoq. Aammalu umimmaat qanoq amerlatigisunik piaqqiornissaannut, taakkulu annassinnaanerannut aqutsisuusarluni. Naasut qaqugu sikkeralernissaannut kingunissiornerminnilu angummassinnaanerannut aqutsisuuvoq. Timmissat qaqugu manniliulernissaannut, piaqqallu perortussat qanoq amerlatiginissaannut aqutsisuuvoq. Ilami suna tamaat aqutaraa. "Kikkut tamarmik silaannaap kissarnera oqallisigaat. Uangali aput oqallisigaara", Hans Meltofte nipittuullugu oqarpoq.

Zackenberg-imi misissuisarfik Ecological Research Operations (ZERO), tallimanik qisuusunik barakkitaqarpoq, tuperpaaloqarlunilu, tassangaanniillu piffissami 1.junimii 1.septemberip tungaanut misissuinerit assigiinngitsut aallaavigisarpaat. Misissuisarfimmi inuit 20-t miss. najugaqarsinnaapput. Misissuinerit Zackenberg-ip qooruani Tasersuullu Qoorortaani taamaallaat ingerlaneqartarput – nuna 514 km²-rinik annertussuseqarpoq imermik killilernerqarsimasoq. Taassuma iluani nuna 40 km²-rinik annertussuseqartoq annertuumik misissuiffigineqarpoq – tassarpiaasoq Zackenberg-ip qoorua. Taamanikkut Zachenbergi piniartunit ameernianit najugarineqarallarami, taakkua sapaatip akunneri arllallit atorlugit siku aqqusaarlugu Tunup kitaaliartarsimapput – taamaalorsinnaaneq iluatsissinnaagaanni. Piniariartarfini pinngitsooranu ukiisariaqartarpoq. Kikkulluuniimmi nunarsuaq tamanna ukiukkut qimasinnaasarsimangilaat. Misissuisarfiup Zackenberg-ip aasat tamaasa najor-

neqartarneranut ajunngitsumik tunngavissaqarnera pisutaavoq. Timmisartunut mikisunut mittarfeeraqarpoq, igasoqarluni, misissuisarfeqarluni, innaallagissiorfeeraqarluni gummibademillu angallateeraqarluni, issittumilu aasakkut isumannaatumik angalanissamut atortussanik assigiinngitsorpassuarnik peqarluni.

SUUT TAMARMIK QEQQANNI

"Tamaginni aallaavisoq tassaavoq. Kalaallit Nunaanni issittunilu allani ukiumiit ukiumut inuuniarnikkut atugarisat nikerarnerat tamaginni ilisimasaqarfigineqanngiluinnarmata". Taamak aalajaalluinnartigisumik Hans Meltofte oqaaseqarpoq, taamaallunilu pingaartumik tunngavilersorpa, misissuisarfiup ukiuni 14-ini oqallissutaareersimalluni Tunumullu pingasoriarluni angalatitseresimasup 1995-imi piviusunngortinneqarsimanagera. Angalanerni peqataasarsimapput nunamik ilisimatuut, naatsorsueqqissaartartut, naasorsiuut, issuatsiaanik ilisimatuut, ujaqqat qaliinik issuatsiaasanik ilisimatuut, sullerngit pillugit misissuisartut, assigisaallu. Aage V. Jensen-ip aningaasaateqarfia kiisalu Pinngortitamik Ilisimatuussutsikkut Misissuinerit Ataatimiittialiaq aqutitigalugit Tunup qeqqani uumassuseqartunik misissuigallarnissat soqutiginarinneqarnerpaajusut ingerlaneqarsinnaasimapput. Nunami tamaani pisariaqartinneqarsimangilaq uumassuseqartunik annertuumik peqarnissaa imaluunniit annikitsuinnarmik uumassuseqartoqarnissaa. Inoqajuitsutut isikkoqangajattumi tamakkiisumik paasisaqarnissaq ajornaqaaq. Aammami nunataassanngilaq naggorissoq – uumaffissaqqissoq. Nunalu tamannaagunarpoq, silaannaap allanngoriarterneranik malunniuteqarfiususaaq kingulleq. "Nunamik nassaarniarsimavugut suut tamarmik akornanniittumik", Hans Meltofte oqarpoq. "Avannaata kujataatalu akornanniittumi. Aputeqarnerisap aputeqanngingajattullu akornanniittoq. Imaanut sersersuarmullu qanippallaanngitsoq".

Misissuisarfiuvoq asseqanngilluinnartoq. Asseqanngilluinnarneranut pissutaavoq, aallaqqaataaniilli sulianik sissuerutinik aallartitsisoqarsimanagera, taakkulu misis-

Uppik issittormioq avannaani issittorsuarmi uumasuugajunneruvoq. Ilaannikkooriarlunili ungasissorsuarmut timmisinnaasarpoq, soorlu uani Kangerlussuarmi qatsumut sapilerluinnartoq nassaarineqarsimasoq.

Hemming Thing

suilluni suliniutigineqartunut allanut amerlaqisunut ikorfartuutaalluarsimapput. Suliniutaasunut tamanut aallarniutaasimavoq silaannaap kissarneranik misissuiffik. Tassani paasissutissat ataatsimoortut ersersippaat, paasiniaalluni ingerlatsinerit aallartinneqarsimanersut ukiup nalinginnaasumik imal. nalinginnaangitsumik ingerlanerani. Aputip issussusia kisiat eqqarsaatiginagu, silaannaalli kissassusiata allanngorarneri assigiinngitsut aamma eqqarsaatigalugit.

Hans Meltoftep pingaartitassatut oqaatigaa, silaannaap kissassusianik uuttortaanerit ingerlajuarsimasut Zackenberg-imi sulinermut pingaaruteqarluinnartuusi-masut. Nammineerluni Kalaallit Nunaata issinnerpaaffi-ni assigiinngitsuni 20-ni sulisarsimavoq, taakkulu iluanni Peary Land-ip avannamut isorpiarsuanut Eigil Knuth ilisimasassarsioqatigisimallugu, ajuusaarnartarsimaqaarlu nalusarsimagamikku, tikitani assigiinngitsuni ukiut apu-teqarluartut imal. aputeqanngingajaffiusut naligineraat.

Taammaattumik Zackenberg-i silaannaap kissassusia-nik misissuiffimmik, kiisalu nunamik uuttortaalluni atortussanik, uumassuseqartunillu misissuineri atugas-sanik aallaqqaataaniilli pilersorneqarsimavoq.

ISSITTOQ SILAANNAALLU KISSASUSIATA ALLANNGORARNERA.

Zackenberg-imi misissuilluni paasiniaanerit nalingin-naasumik siviisuumik ingerlanneqartarput. Taamaalillutik suliniutigineqartut arlallit imminnut ikorfartuuttarput. Suliniutit assigiinngitsut pissani assigiinngitsuni qanoq ingerlasimaneri naatsorsorneqartarput, taamaalillutik pisartut assigiinngitsut imminnut attuumassuteqarsin-naanerat naatsorsorneqartarluni. Pinngortitat uumassu-sillit aamma taamaalillutik naatsorsuutitut atorineqarsin-naapput.

Ilisimatuutut misissuisarfimmi Toolik Lake-mi Alaska-miittumi paasineqarsimasut iluaqutigalugit Zackenberg-imi ilisimatuutut misissuiffimmi sulinerup tamaani pinngortitamik qanoq sunniuteqarsimanera naatsorsoqqis-saarneqarsimavoq. Aammattaaq inuit qanoq amerlati-gisut qanorlu siviisutigisumik nunami misissugarineqar-tumi najugaqartarsimanersut. Kiisalu aamma suliat imminnut ataqatigiissaarluarneqartarput, taamaalillutik misissuisut suliaminnut imminnut akornusersuunnissaat pinngitsoortinniarlugu. Ukiut ingerlanerini inuit piliaasa pinngortitamut qanoq sunniuteqarsimanerat nalunaar-sorneqarumaarput.

Piffissamik pingaartitsineq aalajangiisuussaaq. Piffis-sarmi siviisooq atorlugu pinngortitap qanoq pissusilersor-simaneranik uppersaataasussanik peqartoqanngilaq.

Ingammik eqqarsaatigalugu, qanoq pisoqassava, silaa-nnaap allanngoriartornissaanik ilimagineqartut eqqu-tissagalarpata. Ilimagineqarmammi tamakkua Issittumi annertooujussuarmik sunniuteqarnissaat. Borneo-mi

Clavering-ip qeqertaata qaqgai, Zackenberg-imi nunami eqqissisimatitsivi-usumiit takuneqarsinnaa-soq.

kiattuaannartumi silaannaap kissarnera 31-miit 32 gradinut qaffassagaluarpata tamanna uumassuseqartunut malunniuteqarnaviannigilaq, Tunup avannaani 1-miit 2 plus gradinut qaffannerata kingunerisassaanut naleqqiullugu. Silaannarlu suli kiannerulissagaluarpata, marloriaataannaanngitsumik arlaleriaammillu sunniuteqartussaassaaq. Issittoq ataatsimut isigalugu aalaakkaasorujussuavoq, kisiannili silaannaap allannguutaanut malussarissorujussuulluni. Nunarsuarmi uumaniarfusinnaasut killerluinnaaniippugut, uumasut naasullu Issittumi kisi-mik pigineqarpata, silaannaap nikerarneranut naleqqusarluarsimasuugamik, kisiannili aamma allannguuteqarfigisinnaasaannut killigisaq annikitsuaraannanguulluni. Allannguutit annertussappata tamakkua ilungersunartorujussuarnik sunniuteqassapput.

Allannguutissatuummi ilimagineqartut pissutigerpjarlugit, Zackenberg-imi ilisimatuutut misissuisarfik tassanerpiaq inissinneqarsimavoq. Isumaasimasorlu tassaavoq, misissuiffinni allannguutaasinnaasut qanimut tikillugit misissuiffineqarnissaat. Misissuisarfik eqqarsaatigalugu, immaqa taanna taamak annertutigisumik misissuilluni suliffiunaviannigikkaluarpata, nunarsuaq tamakkerlugu silaannaap kiassartupiluulernissaa oqallisaalersi-

manngikkaluarpata. Aammami silaannaap kissassusiata allanngorarnera politikikkut sulinermut mianernarsaataalersimammata, tassanngaannartumik soqutigineqarluinnalersimavoq, silaannaap kiassartupiluulernissaata suut kinguneriumaarnera.

"Anguniagassatut siunniussimavarput, Zackenberg-imi misissorneqartut, siunissami pisussatut ilimagineqartunut siulittuinnasut atorneqarsinnaajumaartut, silaannaap allanngoriartuutissaatut ilimasaarutit eqquutissappata, ilimagineqarmammii siallersarnerulerlunilu aamma silaannaap kissassusia qaffasinnerulerumaartoq, Hans Meltofte oqarpoq. "Umimmannut, timmissanut, sulliner-nut kiisalu avannarpasissumi masarsussit ataata qeriu-artut silaannaallu akornanni gassit kiassartupiloorutissat taartigiinneqalerpata qanoq sunniuteqarumaarpa. Neriussaagullu Issittumi immikkoortuni assigiinngitsuni silaannaap allanngoriartornerata sunniutaanut attuumas-suteqarsinnaasut ilanngullugit takusinnaajumaarigut.

Silaannaap allanngoriartornissaanut ilimasaarutini Issittumi immikkoortortani assigiinngitsuni assigiinngitsunik sunniuteqarnissaat ilimasaarutaavoq. Soorlu ass. siumut ilimasaarutaasimavoq, Tunumi silaannaap allanngoriartornissaa Kitaanut naleqqiullugu allaanerujussuussaaq."

Zackenberg-imi piniari-artarfitoqqami piffissap ilaani qallunaanit uumasunik imarmiunik ilisimatuunit najugarineqarsimavoq.

Hemming Thing

PINNGORTITARSSUAQ ILATSIINNANNGILAQ

Nunarsuarmi aamaruutissat uumassuilinnit pinngortut 20%-ii avannarpasissumi masarsussuarni ataataat qeriuartutumiippat. Uumassuilillu mikisuaqqat nungutitsiartu-aarnerat annertusipiluussapat, annertooujussuarnik gassinik metan-inik aamaruutissaneersunillu annertooujussuarnik aniatitsisoqalissaaq.

Avannarpasissumi masarsussuit ataataat qeriuartut silaannaallu akornanni taartsigiiannermi gassit pingaarutillit pingasuusut tassaappat: aalaq, kuldioxid metan-ilu.

Issittorsuup nunataani assigiinngitsunik arlalissuarnik masarsussuit ataataat qeriuartut allanngoriartarnerat uuttortarneqartarsimavoq. Tamakku ilaatigut Zackenberg-imi pisimappat, tassanilu Lund-imi København-imilu universiteteinersut, aasani misissuiffiusuni masarsussuit ataataat qeriuartut qaavani nunamiit gassinik kuldioxid-inik, aalamik metan-imillu aniatitat pimoorteqalugit uuttortartarsimavaat.

Tunuliaqutaasoq tassaavoq, nunap qaava qalleq kisatsikkiartulissagaluarpat, taava nunap ilaa qeriuannartoq sulii appasinnerusumut naqikkiartuarneqalissamat, tamaanilu uumassuilinnit pinngortinneqartut

gassit kuldioxid aamma metan aniatinneqalersinnaamata, gassillu taamaattut naluneqanngillat silaanarmik kissarnerulersitsisinnaasut. Metan ataatsimoortoq ataaseq 21-riarluni kuldioxid-imit sakkortunerulluni sunniuteqarsinnaavoq.

Naatsumillu oqaatigalugu tassa imaappoq: Silaanarmik kiannerulersitsisartoq kuldioxid-ip katersuussimaneera annertuninngussoq, taamaalillunilu nunarsuarmi tamarmi silaannaq kissarnerulissalluni. Nuna qeriuannartoq milliartortinneqalissaaq, metan-imillu aniakaatitsineq annertunerulissalluni. Taamaalillunilu nunarsuarmi tamarmi silaannaq sulii kissarnerulersinneqassalluni.

Eqqortorli tamaat ataatsimut isigalugu assigiinngitsorpassuarnik katiterneqarsimavoq. Pinngortitarli sungiusaqataaginngilaq ilatsiinnartuusoq. Imaluunniit allatut oqaatigalugu tassa: Arlalippassuuartigut ingerlanermut uteriaqqiutinik peqarpoq – ilaatigut qulaani taaneqareersunut siuariartortitsisut, ilaallu akerlianik sunniuteqartartut.

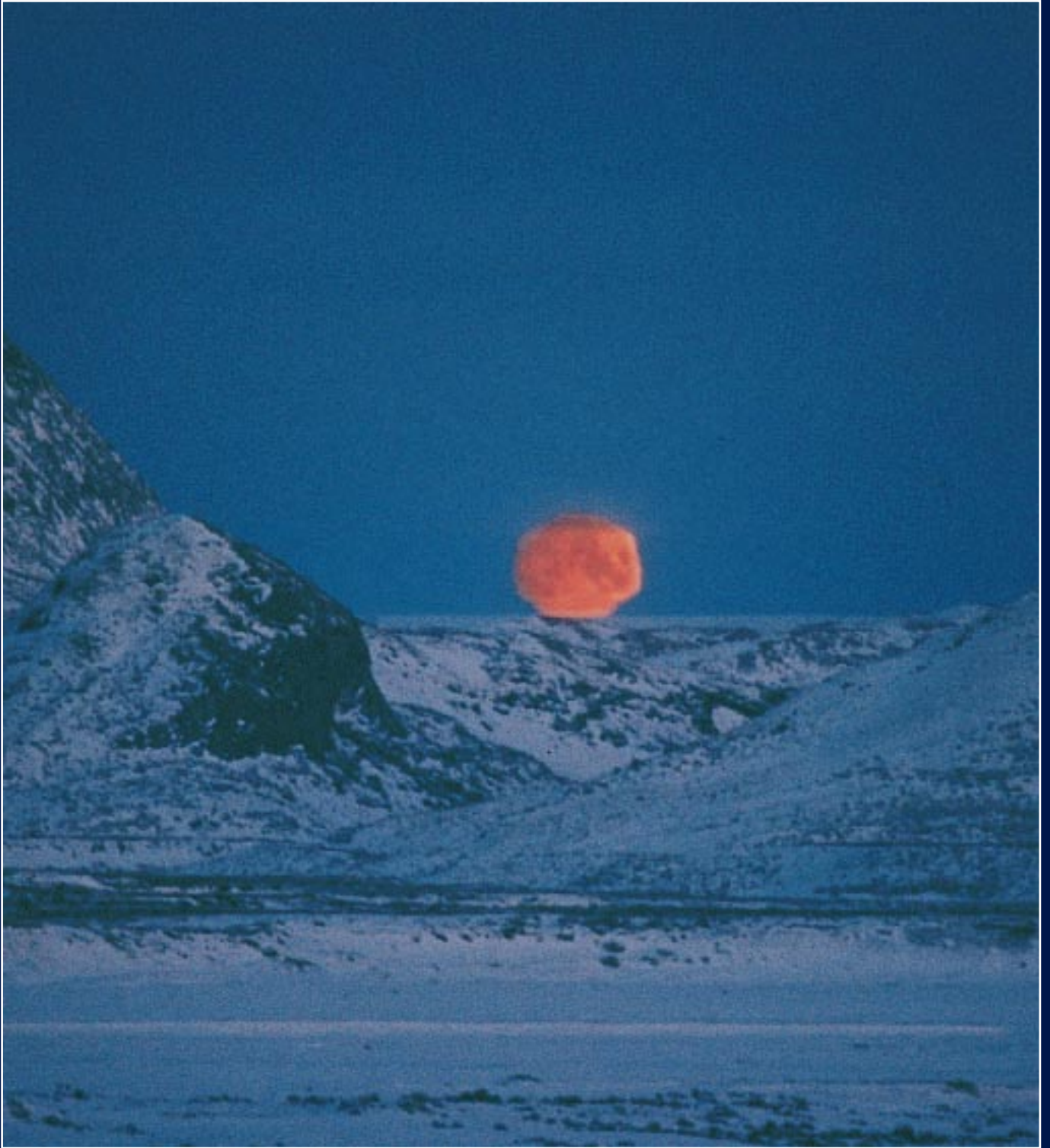
Taamaattumik masarsussuarni ataataat qerisuni ingerlanerit allanngoriartuutaasa sapinngisamik amerlasuut allattorneqarnissaat ilisimaneqalernissaallu pisariaqarluninartut.

Uumassuillit mikisuaqqat metan-imik inuussuteqartut

Zackenberg-imi masarsussuit ataataat qeriuartut metan-imik aniatitsinerisa misissuiffigineqarneraniit assilisaq.

Henning Thing

Henning Thing

assersuutigineqarsinnaapput, uumassusillit tamakkua masarsussuit ataat qerisut qaavani silaannarmik akuneqarsinnaasumi uumasuupput.

Uumassusillit taakkua kuldioxid-ip aalajangersimasu-
mik annertussuseqarneranut naleqqussarsimasuupput.
Taassuma annertussusaa anginerulissagaluarpat, allatut
oqaatigalugu uumassuseqartut tamakkua nererusussu-
seerutissapput. Tamanna eqqarsaatigalugu tassaavoq
kiassartutpiluulissagaluarpat kingunerisassaasa ilassaat.

Siumut pisinnaasunik takorluukkarsaarutitut inuit
masarsussuarni ataat qerisunik sulisut nunap qaavi
assigiinngitsut matoorlugit assersorsimavaat. Taamaalil-
lunilu matuukkat iluani silaanaq kissarnerulerpoq. Tas-
suuna silaannaap kissatsikkiartornissaanik assingusu-
mik misiliinerni, misissorneqarsinnaavoq, nunap ikerini
qulliuernerusuni pissusissamisoortuungitsumi metan-imik
aniatitsineq qanoq annertusiartortiginersaq.

Misissuisarfut pingaartinnerpaallugu anguniagaa
100%-mik silaannaap kissassusiata nikerarnerata sunni-
utigisinnaasaanik misissuinermit attuumassuteqarpoq.

Sulianut ilaatinneqanngillat, silaannaap kissassusiata
nikerarnera inuit piliarineraat, imaluunniit pinngortitap
ingerlarngata ilagiinnarneraa. Tamannami silaannaap
kissassusia pillugu ilisimatuu 2000-it nipittuullugu
oqallisigaat. Qanoq pisoqavinnerit allattoqqissaar-
neqartarput. Uuttortaasoqartarlunilu. Uuttortaanerillu
tamakkua aamma siunissami silaannaap kissassusiata
Missingersuusiorneqarneranut ilapittuutaasinnaapput.

Taamaalilluni Zackenberg-imi misissuineq pingaaruti-
lerujussuanngorpoq, Kalaallit Nunaat isumaqatigiissu-
taasimasooq malillugu issittumi silaannaap kissassusiata
pinngortitami uumassusilinnut sunniutigisinnaasaasa
nakkutigineqarnerinut peqataalluarmat. Silaannaap kis-
sarnerata nikerarneratalu taakkulu Issittumi sunniutigi-
sinnaasaasa allattoqqissaarneqarnerinut atatilugu sulini-
uteqarfik ZERO Avatangiisit Pillugit Aqutsisoqarfimmiit
pingaarutilerujussuuartut isigineqarpoq. Taamaammat
Zackenbergi issittoq pillugu suleqatigiiffimmut AMAP-
mut naalagaaffeqatigiinnerup iluaniit silaannaap kissa-
tsikkiartornera pillugu misissuinermit annertuumik
tapersuteqarput.

Taamaattumik Danceap Zackenberg-imi suliniutigi-
neqartunut tapiissuteqartarnini ingerlatiinnarniarpa,
aammalu nunarsuaq tamakkerlugu silaannaap allan-
goriartorneranik nalunaarsuinermit Naalagaaffeqati-
giinnerup tapiissutaatut misissuisarfut atajuarnissaa
sulissutiginiarlugu.

IMMAP SIKUA AAKKIARTORPOQ

Young Sund-imi, Zackenberg-imiit 25 km-it missiliorlu-
git kangisinnerusumiittumi, Qallunaat Nunaanni ava-
tangiisit pillugit misissuisoqarfik (DMU) aammattaq
imaani uumasunik arlalissuarnik misissuisitsivoq pi-

Henrik Lassen

ngaarutilinnik paasiniaaqaartuullutik. Misissuinermit
pingaartinneqartut soorlu ilagaat aamaruutissat akuisa
qanoq ilillutik kaaviiaartarnerat. Aallarniutaavoq ukiut
kingulliit 100-it ingerlanerini nunarsuaq tamakkerlugu
silaannaap kissarnerata agguaqatigiissillugu 03,-0,6 gra-
dinik kissarnerulersimanera.

Issittup imaata sikua siornatigumut naleqqiullugu
annertunerujartuinnartumik aakkiartuaalersimavoq. Tas-
sani pineqarpoq sikumik nutaamik pilersoqartarnera
annikillisimasooq, sikullu pisoqaanerusup ilaa annertu-
ngaatsiartorsuaq aalluni nungussimammat. Siumullu
pisussatut ilimanarpoq, maannakkutulli annertutig-
ngitsumik immap sikuani tarajulimmik pilersoqartan-
ginnissaa. Tamanna nunarsuaq tamakkerlugu imaani
sarfata ingerlaviinut annertooujussuarnik sunniuteqar-
tussaassapput.

Immap sarfaasa ingerlaviisa qanoq ilillutik pilersar-
nerat ima oqaatigineqarsinnaapput. Issittup imartai
eqqarsaatigissagaanni tassani silaannarmut aalartitsi-
neq annertunerujussuavoq masannartuliorfigitinner-
mut naleqqiullugu. Tamatuma nassatarisaanik issittup
imartai taamaalillutik taratsumik akoqarnerat anner-
tooujussuavoq, tarajorlu nillortinneqarnermigut itine-
rusumut kiviartortarpoq, kujammullu immap naqqa
atuarlugu nunarsuup affaani kujallermit imaani anner-
tusaasarluni, imarlunni annertunerulersimasooq tamanna
qaffaqqilluni ingerlaalartarpoq, taratsumillu akua
annikinnerulersarluni kissarnerulersarlunilu, ilaatigut
soorlu sarfaq kissartoq Golf-strøm Europap kitaatigut
ingerlaartoq.

Imartat kissatsikkiartornerinnaasa nassatarissavaa,
ullumikkutut annertutigisumik imartat kuldioxid-imik
tigusisinnaajunnaarnerat. Immat kissartut nillertunut

Hans Meltofte.

*Sermersuup qulaani
qaammat imissimasooq.
Qaammatip assingani
ilusaanut silaannaap
akornusiinera eqqumee-
qutaavoq. Kitaani Kanger-
lussuarmiit assilisaq.*

Hemming Thing

naleqqiullugit annikinnerusumik kuldioxid-imik akoqarsinnaammata.

Tunup imartaa nunami uumasunut annertuumik aalajangiisuvoq. Imarli sungiusaqataannaangilaq ilar-tsiinnartuusoq. Tamannamiuna amma Young Sund-imi misissuinerup tunuliaqutigigaa, tassani paasiniarneqar-mat aamaruutissap akuata kuldioxid-ip annertussusia, silaannarmi akuunerminiit, pinngortitaneereernmigul-

lu immap naqqanut pisarneranut ingerlaarfii uuttortar-neqartarlutik. Aamaruutissap akuata taassuma inger-laartinneqarnera qanoq annertutigaa?

Tamatumunngali tunngatillugit naatsorsoqqaagassat amerlaqaat. Sikup aakkiartornera ilutigalugu, imaani qaamaneq annertusiartorpoq.

Uumassusillillu aallarniutaasartut pinngorartinneqa-lersarput, soorlu immap naasui alliartulersarput amerli-

artulersarlutillu, taamaalilluni issittup imartaani imminut nerisareqatigiittuni tullinnguuttunut nerisassaqartitsillualersarlutik assigisaannillu. Immap naasui imanarmiittut immallu naqqaniittut amerliartornerat ilutigalugu, immap naasui sikumi naasartut uumaniarnermik kut atugarisaat ajornerulersarpoq. Manna tikillugu tamakku kinguneriumaagassaat naatsorsoruminaatsorujussuupput, ilaatigut Issittumi uumassut qaffasinnerusut eqqarsaatigalugit, soorlu aarrit, puisit nannullu.

Daneborg-imi suliniitit, Zachenberg-imi misissuisarfik pilersinneqarmalli aallarteqatigiipput. Aallarteqaarmatali isumaasimavoq, misissuisarfii marluusut tarmimik immikkut suliniuteqarfijumaartut, massakkulli katukkiartuaartinneqarput. Taakkua aningaasaqarniarnerat Misissuisitsisarnermut ministeriaqarfimmiit katiterneqarsimapput ukuusunit, Dansk Polarcenter, Avatangiisinut Nukissaqarniarnermullu ministeriaqarfik (Danceap aningaasaatai), Københavnip Universitetiani Geografisk Instituttu Namminersornerullutillu Oqartussat.

ZACKENBERG-IP APUTAA

Umimmaat eqqarsaatigalugit iluatsisisimaqaagut, tassa Sirius-imi inuttaasut silasiortullu ukiut kingullit 40-t umimmannik naatsorsuisarsimmata. Taakkulu kusanartorsuarmik suliaqarsimapput. Tamannalu isumaqarpoq, naatsorsoqqissaarneqarsinnaasimammata umimmaqarfinni assigiinngitsuni umimmaat ukiut kingullit 40-t qanoq atugaqarsimanersut. Tunup avannaa tungaata qeqqani tamarmi – tassa Zackenber-imiit Lambert Land-ip tungaanut umimmaat 80-ikkut aallartinnerani ajutoorluinnarsimapput, ukiakkut nunap siku-gussaasarnera pissutigalugu. Tamannalu pissutigalugu umimmaat ikilisisimaqaat, sineriammullu qaninnerusuni uumasuunerulersimallutik.

Umimmaqarfik alla pingaaruteqartoq tassaavoq Jameson Land, Scoresbysund-ip illoqarfianiit kimmorpi-aq inissisimasooq, tamaanilu ukiumut umimmaat 300-t missaaniittut pisarineqartarput, tassa umimmaat amerlassusiisa nammassinnaasaattut naatsorsuutigineqarsimasut.

Zackenber-imi maanna ukiuunerani pissutsit umimmaat piaraasa inunngorneranniit uumallutik ukiisinnanissaannut qanoq sunniuteqartigisarnerat misissorlu-aqqissaarneqalersimavoq. Tassani pineqarput uumasut 250-iniit 300-t miss. amerlatigisut nunatami annertungitsumiittut, tassa Wollaston Forland-imi taaneqartartumi A.P.Olsen Land-imi. Taakkunanga umimmaat 160t Zackenber-ip qooruani uumasuupput, nunalu tamanna ukiakkut puallarsernissaannut pingaarutilerujussuuvoq. Umimmaat qanoq utoqqaatigissusiat, piaqqiorsinnaasut katitersimanagerat, ukiumiit ukiumut kinguaariikkuutaat uumallutik aniguisarnerat, uumasullu nunatami assigiinngitsuni qanoq atorluatigisinnaane-

rat malittariuminarsimaqaq. Aamma satellittit, nammineerlunilu uuttortaaarnerit assigisaallu atorlugit inuussutissat assigiinngitsut naasarnerat, qanorlu annertutigine-rat uuttortarneqartarsimapput.

Taavalu aput piffissallu tulleriaarsimasut siviisuut uterfigeqqissavagut. Satellittikkut assilisat kisimik ator-neqarsinnaagaluarnerpat? Aap taamaaliortoqarsinnaagaluarpormi. Satellittigulluuna assiliisarnerup ajornar-torsiornaqutigigaa, satellittip assiliissalluni qulaaqqune-rata nalaani assilisassap qulaa pujorsimappat, taava assilissami ersitsaqanngivittussaassammat. Tassungalu aamma ilaavoq satellittikkut assiliisarnerup akisun-erujussua. Taammaammat Zackenber-ip qaqaata qaa-vanut digitalimik assiliissummik ikkussisoqarsimavoq. Apummi assiliisinnaasooq taanna seqernup qinngorneri iluaqutigalugit ingerlatinneqartoq atorlugu, ullut tamaa-sa assiliisoqartarsinnaavoq – ulluni qulisimaffiusuni allaat, tamannalu Zackenber-imut immikkorluinnaq inissisimatitsilerpoq, ilisimatuutut misissuisut tassuuna iluaquersorneqarnerat eqqarsaatigalugu.

Nunap immikkoortortaani uumassuilinnut ataatsi-moortunut sunniutaasartut toqqaanartumik ataasiak-kaarlugit sunniutigisartagaannik misissuiffigineqartari-aqarput.

Zackenber, ulloq 31. juli 1999

"Sapaatip akunnera qaangiuttoq tassaasimavoq, timmissat amerlanerpaartaasa tammagarfigisartagaat. Maannami kilometererpassuit angallavigigaluarlugit timmissamik ataasiinnarmilluuniit takunniffiusinnaajunnaarpoq. Taarsiulluguli Zackenber-ip qooruata ammarngani timmissat naloraarusillit 100-t missaaniittut kisinneqarsinnaapput. Tassani puallarserlutik nerriput Europap kitaanut ukiartorfissaminnut unigatik timminissamik tungaanut." Hans Meltofti, Qallunaat Nunaanni Avatangiisit pillugit misissuisarfimmeersoq, Zackenber-imi ilisimatuutut misissuisarfimmi uumasut misissugarineqarnerannut akisussaasuusoq.

Henning Heide-Jørgensen

UUMASSUSEQARTITSISUUSOQ TOQORAASINNAASORLU

Seqernup qaamarnga nunarsuarmi uumassuseqartoqarnissaanut pissutaalluinnartut ilagaat. Ilanngunneqassappullu aamma seqernup qinnguui akulikitsunik maligaasallit amermik palertitsisinnaasut (UV-A), Naasut- uumasullu timaasa ipiutaasartaannik aseruisinnaasut qinngornerit (UV-B) kiisalu qinngornerit toqoraasinnaasut (UV-C). Taamaammat inuunermut pingaaruteqarlunnarpoq, ukiuni kingullerni silaannaap ilaata ozoneqarfiup qinngornernut UV-nut illersuutaasup qanoq pisoqalersimanera misissussallugu.

Issittumi ukiumi kaperlannera qaangiulluni seqinersuaq siullermeerluni qilammi takkuteqqikkaangat, tamanna pissusissamisoortumik qiimmattaatigineqartarpoq. Tamannalumi attanneqartuarsimavoq. Aammali kisiat sapaatip akunnialui qaangiukkaangata ingasaginangajalertarluni. Sikummi aputillu seqineq inngianarsilluinnartarpaat. Ikilluni seqinnisaartarfinni qinnguui UV-t palertitsisarput, qinnguaalu ersinngitsut aappalunguserut takinerusunik maligaasallit kissarnermik tunisisarlutik, soorlu qaqqani qutsissuni aamma taamatorluinnaq pisoqartartoq.

Siullermilli paasissutissat sammeqqaarallartigit, isumaqarfiginarsinnaagaluartut meeqqat atuarfiini ilikkar-

neqareersimasinnaasut, ajoraluartumilli taamaangillat, naak nunarsuarmi inuunerup ingerlaqqinnissaanut pingaaruteqarlunnarluartut:

Silaanarsuatta ilaa Ozoneqarfik qutsiinnarsuarmi stratosfæreqarfimmik taaneqartartumi inissisimavoq. Inuillu qanga Klor-imik brom-imillu silaannarsuarmut qaffakaatitsilingikkallarmata – taakku makkuninnga pinngortuupput, tassa nillartaatitsiviit nillarserutaannit, transformatorinit, ussisaatinit assigisaannillu – ozoneqarfik qalasersuit nalaanni issunerpaajusarsimavoq, aammat-taarluni Sikuijuitsumi Avannarlermi Sikuijuitsumilu Kujal-lermi issusisia naligiinnangajassimavoq. Klor-imik brom-illu silaannaq akoorneqaleraangat, taava silaan-

Issuatsiaat assigiinngitsut UV-B-nik qinngorfigitittussanngorlugit inissinneqarsimasut.

Issuatsiaat tuttu nerisaat kimikinnerit, Cladonia mitis, Qaanaameersut, isumaqarfigineqarput nalinginnaasumik UV-B-nik qinngorfigitinnermikkut aseruatiterneqarsimasut.

Henning Heide-Jørgensen

*Ib Johnsen Qaanaami
issut qaavinut UV-B-it qin-
ngornerinut illersuutissa-
nik assiaqutersuisoq.*

narsuarmi naligiissitsisoq mianernarlunnartuq stratos-
færeqarfik silaannaat qaleriaartut ataanni inissisimasoq
akornusersorneqalersarpoq.

Stratosfærimi silaannaat Sikuijitsup Avannarliup Si-
kuijitsullu Kujalliup qulaani ingerlaartuusut tamakku-
ninnga pinngortitsiartornernut annertuumik aalajangii-
suusarput. Qalasersuup Kujalliup nunatai imarpissuar-
mik avatangerneqarsimapput, tamannalu isumaqarpoq,
Silaannaq Sikuijitsup Kujalliup qulaani sakkortuumik
ingerlaartoq, Qalasersuup qulaanut pigaangami univit-

tarmat. Tassanilu issip ingasalluinnartup assigiinngitsul-
lu klor-imik akullit kattullutik ozoneqarfimmik saaliar-
tortitsilersarput, taamaalillunilu upernaleqqaarfiata na-
laani qinngornernit takussaangitsunit aappalungusersu-
nit qinngorfigitinnissaq annertunerulersarluni.

Akerlianik uagut maani issittumi najugaqarfitsinni,
avaterput imaq annertunerpaatigut sikumik qallersima-
juaannangajattarpoq. Nunatarsuarnillu ungaluneqarsi-
malluni. Tamatumalu nassataraa, avannarpiaani silaan-
nartat allannguteqarneq ajungajattarnerat. Tamakkulu

pissutigalugit ozoneqarfippu taamak sukkatigisumik saaliartorsimangilaq. Naak isumaqarnaraluartoq, nunarsuup affaani avannarlermi tamanna aallartiarne-russasoq, pissutigalugu tunisassiornikkut ineriartorfi-oqimmat – klor-imik brom-imillu aniakaatitsinerit – katersuussimaqimmata.

Ozoneqarfiup saaliartortinneqarnera ilutigalugu, nunarsuarmi naasunut uumasunullu seqernup qinngor-neri ulorianartut UV-B-it annertusigaluttuinnartarput. Seqernup qinngorneri ulorianartut UV-B-it sakkortoo-

Henning Heide-Jørgensen

Sungorsiusaq (Arnica angustifolia) Nunatta ki-taata avannaaneersaq.

rujussuarmik pissuseqartarput, timillu sananeqaataanni celleniittuni kingornutassatut ingerlateqqinneqartartu-nut tupinnaanartumik sunniuteqartunik aserortilerersar-lutik. Ilanngullugulu aamma seqernup qinngorneri ulo-rianartut tamakkua timimi illersuutissat enzymet aseror-tilersarpaat, taamaalilluni nappaatinut assigiinngitsunut tunillatsinnissaq malunnartumik annertusittarlugu.

Taamaammat Ozoneqarfik maani nunarsuarmi uumassuseqartoqarnissaanut pingaaruteqarluinnarpoq, seqernup qinngornerinut ulorianartunut UV-B-nut iller-suutaagami.

SEQERNUP QINNGORNERINUT SORUJUI-AATEQANNGILAQ

Tamanna tunuliaqutaavoq, Danceap ukiuni kingullerni Issittumi naasut pissutsinut nutaanut tamakkununnga qanoq malussaritsiginerinik misissuinissanut tapiissu-teqartarneranut. Ib Johnsen, Københavnip Universitetiani Botanisk Institutimeersoq oqarpoq: "Siornatigut naasut sikuijuitsup avannarliup sikuijuitsullu kujalliup qanittui-niittut seqernup qinngornerinut ulorianartunut UV-B-nut illersuutissaqarluarsimagaluarput. Imaapporlu, tassa naasut uumasullu seqernup qinngornerinut ulorianartu-nut UV-B-nut illersorniarlutik nukissamik atuingaartarsi-mangillat. Tamannami pisariaqartinneqarsimangim-mat. Tassa tamanna ozoneqarfiup isumagisimammagu. Taamaammat pissutsit nutaat sungiukkuminaatsitto-rujussuaat, tassangaannaq seqernup qinngorneri ulorianartut UV-B-it takkussuukkaluttuinnalermata".

Tamanna takussutissaqartinniarlugu, naasoqatigiik-kuutaat arlallit, tassa naasut kooriusamik sikkersoqar-tartut misissuiffiqineqarsimapput. Ilaatigut Sungorsiusaq (asseq takuuk). Takuneqarsinnaasimavoq, nunarsuup qeqqata ækvatorip eqqaani, naasut tamarmik seqernup qinngornerinut ulorianartunut UV-B-nut illersorneqarlu-artut, naasoqatigiilli taakku ilaat avannarpasinnerusu-

Henning Heide-Jørgensen

Henning Heide-Jørgensen

miittut isigissagaanni, apeqqutaavallarsimagunangilaq seqernup qinngornerinut ulorianartunut illersornissaq.

Tamaanimi seqernup qinngornerinut ulorianartunut UV-B-nut illersorsinnaanermut naleqqiullugit naasut assigiinngitsorpassuit eqiterussimmamta. Tamanna misissuisarfimmi laboratoriami misissorneqarsimavoq. Naasoqatigiikkuutaat assigiinngitsut, naasoqatigiinnut pineqartunut ilaasut assigiinngijaartorujussuupput. Tassami qalasersuit pallikiartortillugit, assigiinngiaartut sulii amerliartortarmata.

Naasut qanoq ilillutik seqernup qinngornerinut ulorianartunut UV-B-nut imminnut illersorsinnaappat? "Naasut siullermik marloqiusamik iliuuseqartarput", Ib Johnsen nangippoq, "siullermik tassa qalipaammik illersuutissamik, flavonoidemik taaneqartartumik sanaartulersarput. Qalipaasersuutit tamatumu seqernup qinngorneri ulorianartut UV-B-it ameraasami qallermiittut millualersarpaa, taamaallillunilu seqernup qinngorneri ulorianartut UV-B-it sananeqaatinut ilorliunerusunut, qaamaneq iluaqutigalugu inuussutissamik pilersitsisartunut isitsaaliortarlugit. Qalipaasersuutillu taassuma atugaanera, nunarsuup qeqqa ækvatori qanilliertortillugit annertusigaluttuinnartarpoq, qalasersuullu tungaanut ingerlaartilluni annikilliertuinnartarluni. Atorneqartup aappaa pingaaruteqarluiinnartarpoq tassaavoq aserfal-latsaaliissutit. Naasut stoffinik sanaartulersinnaapput, seqernup qinngornerisa ulorianartut UV-B-it aserugaa-nik katitereqqissinnaasunik. Tassa aserorneqarsimasut iluarsartuunneqarqittarput. Periaasillu taakku marluusut naasunut nukissamik atugassamik annertunerusunik sanaartornissamat piumasaqaataasarput."

NAGGORISSIARTORNEQ ANNIKILLISAR-NEQARTOQ

Apeqqutaasorlu unaavoq, naasut seqernup qinngornerinut ulorianartunut UV-B-nit aserorneqartarnersut imaluunniit allannortinneqartarnersut.

Siullermik, naasut naggorissiarternat annikillisar-neqartarpoq. Naasut ataasiakkaat inuussutissamik sanaartortarnat annikitsuaraannangortarpoq, biologimi ilinniartitsisoq taamak oqarumaassagaluarpoq (assilisami naatitsisarfimmi tulleriarneqarsimasut takukkit). Aap-passaanik, naasut ineritussaqanngingajattarput. Tamannali issittup nunaani apeqqutaavallaanngilaq, tamaaninaasut inerillutik siammarsimasut amerlaqimmata.

Issuatsiaat aamma malussarissuupput, kisiannili aamma siuliani taaneqareersumik flavonoidemik sanaartorsinnaallutik, issuatsiaalli ujaqqat qaavini naasartut tamakkuninnga sanaartorsinnaanngillat. Isumaqarnaluarpoq, issuatsiaat ujaqqat qaavini naasartut taamaallutik akiuussutissaqanngitsut, kisiannili paasineqarsimavoq, issuatsiaat tamakku issuatsiaat seernaannik sanaaqarsinnaasut, seqernup qinngornerinut ulorianar-

tunut UV-B-nut illersuutaasinnaasumik. "Immaqa tamanna nalaatsornerinnaavoq", Ib Johnsen oqarpoq, "Issuatsiaallu seernaata seqernup qinngornerinik ulorianartunik UV-B-nik milluasinnaanerat allannortorujussuupput, isumaqarnarpoq, seernamik akoqarne-rusut, piffissaq ungasinnerusiq eqqarsaatigalugu siammarsimanerpaalerumaartut."

Issuatsiaat ujaqqat qaavini naasartut, illoqarfimmi mingutserinerit annertussusaannik uuttortaanermit atorneqarsimapput. Issuatsiaallu taakku seqernup qinngornerisa ulorianartut UV-B-it sunniutaannik ersersitsi-niarnermut naleqquttuunerpat?

"Aap, seqernup qinngorneri ulorianartut UV-B-it naasunut sunniutaat siullit takusinnaassagutsigit, taava isumassarsiatsialaavoq issuatsiaat ujaqqani naasartut misissussallugit", Ib Johnsen akivoq. "Issuatsiaat ujaqqat qaavini nasartut ukioq tamaat ingerlaannartuupput. Soorlu oqaatigalugu, upernaakkut aputip sulii aattulinnginnerani, ozoneqarfimmi putut annertuseruttorfiini ingerlajuartarput. Eqqaamasariaqarparpullumi aamma, issuatsiaat tamakku issuatsiaallu allat, issisiut 0° gradip taassumaluunniit ataani inissisimagaluarpat allat qaamaneq iluaqutigalugu inuussutissaminnik sanaartorsinnaasarmata. Ilami aputip sulii aanneqarqajangitsut iluani allat qaamaneq iluaqutigalugu inuussutissaminnik sanaartortarput. Qilak tungutsoriinnaavoq, pissutigalugu qinngornerit maligaasiaat naatsuaqqat tamakkiisumik sunniutilimmik siammakaatinneqartarmata. Qaamaneq aputip ataa aqqusaarlugu siammaat-tarpoq, seqernullu qinngorneri ulorianartut UV-B-it tamanit tamaaneersutut oqaatigisariaqarlutik. Piffissami, seqernup qinngornerisa ulorianartut UV-B-it takkussi-maartortorfiata nalaani, naasunik qaamaneq iluaqutiga-lugu inuussutissaminnik sanaartorsinnaasunik pissaqarputit - tassa orsuaasat ujaqqat qaavini naasartut - tamatumu nalaani ulorianartorsortinneqarnerpaasartut."

NALIGIISITSISOQ MIANERNARLUIN-NARTOQ

Issuatsiaat ujaqqat qaavini naasartut, soq taamak malussaritsiginerat paasisaqarfignissaagaanni, pisariaqarpoq, pinngortitarsuarmi oqaluttuarisaanerisa ilamininngui paasisimasaqarfignissallugit. Issuatsiaat tamakku marloqiusamik periaaseqartarput: Soorlu imermik milluasaup svampip immallu naasuisa akornanni ikioqatigiittut itumik. Immap naasua qaamaneq iluaqutigalugu inuussutissamik sanaartortarpoq, sukkumillu pilersitsisarlu-ni, svampimut ingerlateqqitassaminik. Svampillu imermik, taratsunillu imermi aqillussarsimasunik pilersuinis-saq isumagisarlugi. Tassani oqaatigineqarsinnaavoq, pinngortitit taakku pisoqaaqisut akornanni alutor-naqisumik suleqatigiittoqartoq - ukuiunilu untritilluni milionini tamanna atajuarsimalluni. Suleqatiginneq

Naatitsisarfimmi issuatsia-anik tuttu nerisaannik kimikinnermik (Cladonia mitis) seqernup qinngornerinik ulorianartunik UV-B-nik qinngortitsilluni misileraaffik. Qullit issuatsiaallu saaguusap illersuusiap tunuanut inissineqarsimapput. Misileraa-tit eqqaannut naasut tupaliaasartut atuartsinermit atugassat inissineqarsimapput. Malugiuk naasut 15-16-it piaarinaatsoornikkut qinngortisiviusup iluaniimmata. Naasut taakku tupaliassanut allanut naleqqiullutik naggorlunnerujussuupput.

Hemming Heide-Jørgensen

tamanna mianernartorujussuuvog, akornuserneqarnisaanillu aarlerineq annertoorujussuulluni.

Misissuisarfinni laboratoriani seqernup qinngornerinik ulorianartunik UV-B-nik qinngortitsisarluni misileeraanermi takuneqarsinnaasimavog, issuatsiaat taakku pinngortitami qinngorfigitittarnernit annerungaangitsumik qinngorfigitinnermikkut ameraasaasa qaavi aserortartut.

Aamma sananeqaataasa cellini allannguutit takuneqarsinnaasimapput, nalunaaqutaasut tassa, naasut sillimmatiminnik celliniittuni atuivallaalersimanerat. Taamaalillutik allannguutitut allanut qajannarnerulersitsisartunut akiusinnaannerat annikillisarluni. Kalaallit Nunaanni issuatsiaqarfinni, kiisalu immikkoortitsilluni misissuiffinni tamakkununga assingusut takuneqarsinnaasimapput.

"Issuatsiaqatigiit taamaalillutik ikiliartortinneqarnissaat naatsorsuutigaara. Issuatsiaallu kiserngoruttussat tassaassapput, issuatsiaqatigiit sumi tamaani nalaatsornerinnakkut seqernup qinngornerinut ulorianartunut UV-B-nut illersuutissaqartut, pissutigalugu, orsuuaasat seernaanik illersuutissaqaramik, soorlu naasut allat qutsinnerusut qalipaasersuummik atuisinnaasartut", Ib Johnsen tunngavilersuivoq.

KALAALLIT NUNAANNI AVATANGIISINIK ILLERSUINEQ

Kalaallit Nunaanni pinngortitami angalaaraanni suna tamangajammi issuatsiaanik ujaqqani naasartunik qallersimasarpoq.

Issuatsiaat ujaqqani naasartut ukiuni untritilinni, ilami tuusintilinni uumasinnaapput, alliantorsinnaallutillu. Issuatsiaat tamakku qanoq sukkatigisumik naajartortarnerat malittarineqarsinnaasimavog assilisatigut, ukiut qulikkaarlugit tiguneqartartutigut, taamaalilluni takuneqarsinnaasarpur killingisa qalippersimanertut isikkoqartut siaruakkiartornerisigut.

Alliantorneralli seqernup qinngornerinik ulorianartunit UV-B-nit sunnerneqarnermikkut annikillisinneqassappata, taava taama uuttortaanerit atorsinnaajunnaasapput.

Ilanngulluguli aamma tamanna uumassuseqartut tamarmik eqqorneqaatigisinnaasaannik avatangiisinit sunnigaasimanermut kalerrisaarutaassaaq.

Issuatsiaat ujaqqani naasartut iluamik alliantorunnaasimappata, tamanna uumasunut amerlaqisunut annertuumik sunniuteqassaaq. Assersuutigierartigumi tutut nerisartagaat issuatsiaat ikileriangaaatsiassappata, taava tutut amerlassusaat, allannguutaasullu malunniutaat nakkutigeeqqissaartariaqalissapput. Tutut amerlassusaat minnerunngitsumik issuatsiaanit inuussutissartaqangaatsiartunit, ukiuunerani nerisarisartagaannit killilersimaarneqarput. Tutullu nerisaat orsuatsiaat ikilissagaluarpaata, tamatuma nassatarisussaassavaa, tutut amerlassusiisa appariaateqarnerat.

Piniartut upernaleqqaarnerani puisinnialeraangata, tamatuma nalaani piniartut puisillu isaat ulorianartorsinnetinneqarnerpaasarpur.

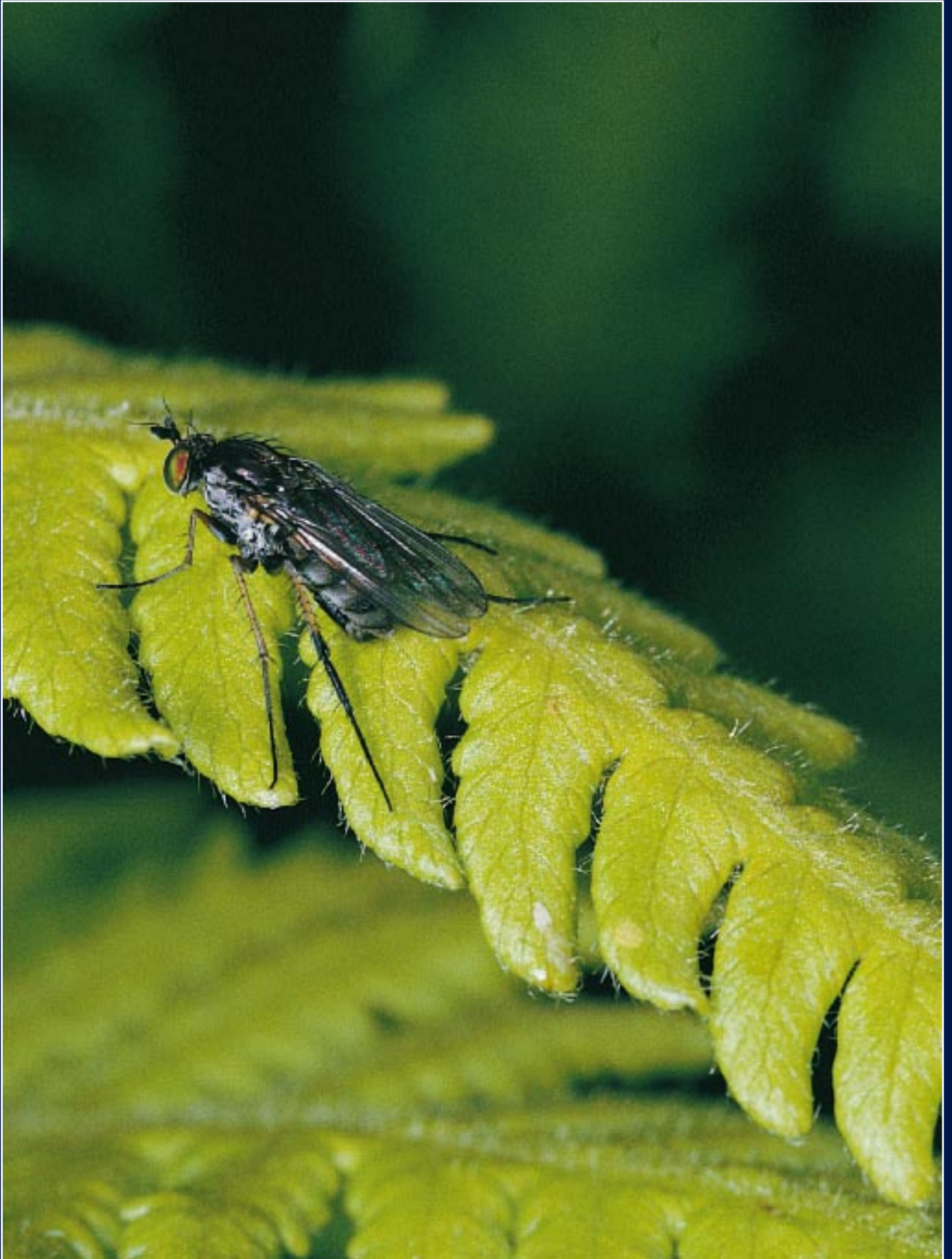
"Uanga kalaaliusuuguma, avatangiisillu illersorneqarnissaat soqutigisaralugu, taava taakkununga annertunerusumik isumakuluutigivallaassanngikkaluarpara. Issuatsiaat allanngoriartornerat isumakuluutigivallaassanngikkaluarpara. Annertunerusumimmi isumaqarnavianngilaq. Seqernummi qinngorneri ulorianartut UV-B-it annertoorujussuanngorunik aatsaat tutut amerlassusiannut ajoqutaalersussaammata. Inuilli peqqinnissaat isiginnissaallu annertunerujussuarmik isumakuluutigisagaluarpakka. Nunat Issittup eqqaaniittut upernaleqqaarnerata nalaani seqernup qinngornerinik ulorianartunik UV-B-nik annertungaatsiartorsuarmik torarfigineqartarput, Ib Johnsen naggasiivoq.

Issuatsiaat ujaqqat qaavini naasartut tamaaniittuartut, uumassuseqartunut seqernup qinngornerinik ulorianartunit UV-B-nik qinngorfigitissimanermi sunniutaasa misissorneqarnerinut taamaalillutik atorneqarsinnaapput. Issuatsiaat tamakku uuttortaatit atorneqarsinnaapput. Aseruineq namminerim pingaarnerpaajungilaq, uumasunullu inunnullu sunniutaasa naggiuat pingaarnerpaalluni.

Issuatsiaq tutut nerisaat kimikinneq, Cladonia mitis, peqqissoq, Tisvilde-meersoq peqqissoq.

Qaanaami issuuteqarfik issuatsiaanik tutut nerisaannik kimikinnermik, Cladonia mitis-inik akullit.

("Uanga kalaaliusuuguma, avatangiisillu illersorneqarnissaat soqutigisaralugu, taava taakkununga annertunerusumik ilungersuuteqassagaluarpunga. Issuatsiaat allanngoriartornerat isumakuluutigivallaassanngikkaluarpara. Annertunerusumimmi isumaqarnavianngilaq. Seqernup qinngorneri ulorianartut UV-B-it annertoorujussuanngorunik aatsaat, tutut amerlassusiinut ajoqutaalersussaammata. Inuilli peqqinnissaat isiginnissaallu annertunerujussuarmik isumakuluutigisagaluarpakka. Nunat Issittup eqqaaniittut upernaleqqaarnerata nalaani seqernup qinngornerinik ulorianartunik UV-B-nik annertungaatsiartorsuarmik torarfigineqartarput. Ib Johnsen, Københavnip Universitetiani naasunik ilisimatooq.

Jens Böcher

UUMASUAQQAT PINGAARUTILERUJUSSUIT

Ilisimatuut kisimik Kalaallit Nunaanni uumasuaqqanik ilisimasaqarput. Inuinaat Kalaallit Nunaanni sullinernik ilisimasaqanngillat. Tamanna Kalaallit Nunaanni sullerngit uumasuarsuillu allat pillugit nuannarineqarluartumik siullerpaamik atuakkiakkut allanngortinneqassaaq.

Danmarkimi pinngortitami assigiinngitsut tamarmik nuannarineqarluartunik atuagaasivinnik meterit arlalinik atuakkiarpoq, sulilu amerliartorput. Pinngortitaq aliikkusersuutigalugu. Pinngortitaq ilisorissutsimut annertusisitsoralugu.

Kalaallit Nunaanni naasut uumasullu ilaat assigiinngitsut pillugit immikkoortumi atuakkat tigoriaannaat saqqummertalersimapput. Massakkumut atuakkiarineqarsimasut uumasut angisuut pillugit imaqarput. Timmissat, miluumasut, aalisakkat. Uumasut uitsatiginartut. Uumasuaqqat taamatulli pingaaruteqartigisut eqqaaneqarsimangilluinnarput – soorlu ass. sullerngit.

Taamaattumik naqiterisartoq Inger Hauge Nuummi naqiterivimmu ATUAGKAT-nut qinnuteqarsimavoq, Kalaallillu Nunaanni sullerngit uumasuaqqallu allat pillugit atuakkamik naqiterinissaminut Dancea-miit aningaasanik pisimalluni.

"Kalaallit Nunaanni nunami imermiluunniit tarajoqanngitsumi uumasuaqqat pillugit inuit ilisimasaqanngilluinnarnerat aallaaviuvoq. Soqutiginnittunut Kalaallit Nunaanni qaqqani angalaartunut pinngortitami suut nassaarineqarsinnaanerannut periarfissatut siullerpaatut pilersitsinissaq siunertaavoq", taama oqarpoq taassuminnga atuakkiortoq Jens Böcher. Taassuma ukiorpaalussuit ingerlaneranni Kalaallit Nunaata sullerngi misisugarisimavai, pingaartumik sullerngit sikannertuut.

Kalaallit Nunaanni pinngortitaq pillugu immikkoortut pillugit atuakkat tigoriaannaat atuakkallu nuannarineqartut assut amigaatigineqarput. Jens Böchers-ip isumaa malillugu ukiut 50-it matuma sionatigut Danmarkimi taamaattoqarneranut naleqqiullugu ajorneqarpoq. "Tamatumunnga peqatigitillugu" Jens Böchers oqarpoq, "uannut ukiorpassuarni Kalaallit Nunaanni sullerngit pillugit suliaqarsimasumut sumut killisimanerment naatsorsuusiornissamut periarfissaavoq qujanartoq. Soorlu ass. Kalaallit Nunaanni sullerngit sikannertuut pillugit ilisimatuutut allaaserisimavakka. Sullerngit taakku allaaserisassartalerujussuupput. Inuunerisa ingerlanerini uteqqittartut, inuunerannik misisuineq, soorlu ass. anarissanut ippenanullu naleqqiullugit allatorluinnaq amerliartortarnerat

ilisimaneqanngilluinnangajattoq pillugit oqaluttu-artoqarsinnaavoq".

Eqqumeeqaaq ilisimatuut – imaluunniit inuinaat – ippenat anarissallu ilisimasaqarfingimmatigit. Taamaallillu imaqannginnersaq Jens Böchers-ip „Kalaallit Nunaanni sullerngit uumasuarsuillu" pillugit atuakkiainik immerneqassaaq. Ilisimasassanik maannamut Kalaallinit allaniillu Kalaallit Nunaanni pinngortitamik soqutiginnittunit ilisimaneqarsimangitsunik katersineq pineqarpoq.

INUINNARNUT ILISIMATUSAAT

Ullumikkut ilisimaneqartut tamarmik ilisimatuunit allaaserineqartarsimapput, inuinnarnit pallitassaanngitsut. Kikkulluunniit tamakkuninnga soqutigisaqartut nalornisoorutiminnut akissutissaasinnaasunik pissarsisinnaanngilluinnarput. Suliassamik oqilisaanarluni uumasuaqqat allisitsiuserluni misissuataartariaqanngitsut assigiinngitsunut immikkoortiterneqarsimapput. Tassanilu uumasuaqqanik atersuinissat kisimik pineqanngillat. Assersuutigiinnariartigumi kalaallit nunaanni pakkalugaq unnuarsiortoq. Taassuma inuunermi annersaa atortarpaa qullugissatut isikkoqarluni. Tassa ukiut arfinillit qullugissatut, sapaatip akunnialunnguini puulingortuulluni naggataatigullu inerivilluni pakkaluganngortarluni. Ukiuni arfinilinni qullugiaanermi nalaani ukiiffigisarpaa nuna naasoqarpiangitsiq, akuttunngitsumik apummik qallerneqarpiarneq ajortoq. Jens Böcher: "Qullugiaq ukiuni toquasarnissaminut piareersartarpoq stoffinik sukkoqarluartunik soorlu glyserolimik pilersitsilluni. Tamannalu aamminut iluaqusiullugu saperneq ajorpaa, timiminiittut imerpasut allat qerigaluallaraanngataluunniit, uumaannarsinnaasarpolumi issisiutip ammut -70°C pallikkaluallaraanngagu allaat."

Taamaaliortarnerata assigaa soorlu biilip nillersaataat qerinaveeqqummik immeraanngatsigu. Jens Böcher-ilu ingerlaqqippoq:

"Inuuneratalu ukiut arfineq marlussaat aallartippat taava puulingortarpoq. Inerivilluni pakkalussatut uumasarnera sivikitsuaarannguuvoq, taamaallaat nalunaaquttap akunneri 24-t missaannaanniittarluni.

Hans Meltorfe

Jens Böcher.

*Grønlandsk stylteflue
(Datichopus
groenlandicus).*

Milugiaq miluuttoq, (Pimpla sodalis). Titartaasoq: Vita Pedersen

Arnaviaq timmisinnaanani uninngaannartoq, tassa pingortitaassutsimini suluminik nukiminillu timmissutigisartakkaminik annikillisisilluinnarsimasoq, puuminik pakkaluganngorluni anillatsiaannarluni tipinik angutivissat kisimik naamasinnaassaannik silaannakkut siaruarterilersarpoq. Nuliartinnerup kinguninngua nalunaaquttap akunnialunngui qaangiutiinnartut 100-nik manniliortarpoq, akuttunngitsumik puuliufigisimasami iluani. Inerivissimasut tamarmik pakkalussatut uamnerminni nerinngisaannarput. Angutiviaq nuliartinnerup kinguneralannua ingerlaannaq toqusarpoq, arnaviarlu manniliortiinnarluni aamma toqusarluni."

Sorlu tassa pikkorissumik ilitersuisoqarluni filmilior-toqaannakasillartartoq!

Jens Böcher piffissap matuma nalerpiaani Kalaallit Nunaanni sullerngit pillugit saqqummersitsivoq, uumasuaqqat tamakku ilisimaneqarnerulernissaat siaruarter-

Tehama bonifatella sulliniasaq, naasup kragefodip sikkersuani mitsimasoq

niarlugu. "Taamaalillunga misiliivunga inuit paasitinniarlugit, uumasuaqqat silarsuaanni kusanassusersuarmik pissanganartorpassuarnillu aamma misigisaqarfuisinnaasartoq", Jens Böcher oqarpoq. Saqqummersitsinisamat tamatumunnga sulissutiginnittuusimavoq Georg Nyegaard, Qaqortumi katersugaasivimmi pisortaq.

SULLERNGIT INOORIAASAAT

Kalaallit Nunaanni sullerngit ilisimaneqarluarnerpaat tassaapput igutsaat assigiinngitsut marluk: tassa issittup igutsaa aammalu igutsak avannarpasinnerusumiittoq. Tamakkununnga ilisimatuut allaat immikkoortitsinissartik sapingajalluinnartarpaat, uumasuaqqalli tamanna nalunngilaat!

Jens Böcher: "Kalaallit Nunaanni igutsaat assigiinngitsut taakku akornanni eqqumiitsumik inooriaaseqartoqarpoq, tassa igutsak avannarpasinnerusumiit-

Jens Böcher

toq issittup igutsaata manniliorfianut iluatsitsiniarluni manniliortarmat. Igutsaat avannarpasinnerusumiittut akornanni igutsannik sulisartunik taaneqartartunik nas-saarfiuneq ajorpoq, uffali issittup igutsaa tamatigut suli-sartunik taaneqartartunik kinguaassioartartoq, naak avannarpariartortilluni tamakku takussaanginnerujar-tortaraluartut. Upernaakkut igutsaat avannarpasinne-rusumiittut- dronningit piaqqiortartut, issittup igutsaasa-dronningiit kingusinnerullutik ukiiffigisimasaminniit aniakaalersarput. Issittullu igutsaasa-dronningiata kini ulappuseruttornerani, igutsaap avannarpasinnerusumiit-tup dronningia takkuttarpoq, dronningilu silleq toqo-riarlugu inissiarisimasaa tiguartarppaa. Tamatumalu ki-ngorna issittup igutsai sulisartunik taaneqartartut, avan-narpasinnerusumiittut dronningianut taassumalu kingu-aavinut pinngitsaalisaaallutik sullissilersarput, tassa angutivissanut nutaanut dronningissanullu nutaanut."

Atuakkiami "Kalaallit Nunaanni sullerngit uumasu-arsuillu allat" tassani ilaatigut pinngortitami paasisat nutaat ilanngunneqartarsimapput. Naak ulloq manna tikillugu Kalaallit Nunaanni toqqaannartumik sullerngit inooriaasaannik ilisimaarinninissaq pisariaqartinneqar-simangikkaluartoq, maanna annertusigaluttuinnartu-mik nuna takusassarsiofittut-nunaalersimavoq. Inuit illoqarfinni najugaqartut nunaliartalernerusimapput.

"Oqaatiginnikkaluarlugu neriuutigisimavara" Jens Böcher naggasiivoq, "Inuit sunngiffimminni najukka-mik qanittuini sullinernik katersuisarnissaat. Taman-nami Qallunaat Nunaanni sullinernik ilisimatusarnernut ineriartuutaasimammat."

Pakkalugaq unnuarsior-toq, (Gynaephora groen-landica). Titartaasoq: Jakob Sunesen

Niutooq enghjulspinder (Larinoidea patagiatus).

Jens Böcher

MINGUTTOORSUIT AQQANEQ MARLUUSUT

Mingutsitsissutit attartunerpaat nunani suliffissuaqarfiusunit pilersinneqartarput atorneqartarlutillu, Issittumilu katersuussimasut nassaareqqinneqartarlutik – tassa silaannarmi, naasuni uumasunilu nunamiutani imarmiunilu. Issittup avatangiisaasa qanoq isikkoqalersimaneri pillugit allaaseralugit katiterneqarsimasut maanna saqummiunneqarsimapput.

Mads Fægteborg

Suliaq annertoorujussuuvog. Telefonbogitit issutigisog. Quppernerit 859-it issittumi avatangiisit pillugit nassuiaatinik nalunaarsukkanik immikkoortitikkani imalik, taakkua Ilisimatuussutsikkut periaasit sakkortoerujussuarmik piunasaqaataasut malillugit suliarineqarsimapput. Mingutsitsissutit toqunartut oqimaasut sivisoorsuarmik peeriarortartut pillugit. Nunalerinermilu naggorissaatit suliffissuaqarfanni nunaatillinnillu atorineqartut nunanit kiannerusuneerlutik nunanut qalasersuit qanittuiniittunut ingerlaartarnerat sivisooq pillugu. Raatiut qinngornerinik ulorianartunik issittup nunaani mingutserinerit. Kiisalu aamma nunarsuatsinni tamatta inuuffigisatsinni mingutsitsissutit uumassuseqartut akornanni qanoq ilillutik taartigiiaartarneri pillugit.

Misissuinerit tamakku aallartsinneqarsimapput 1991-mi Rovaniemi-minunat arfineq pingasuusut, issittup nunaanik piginneqataasut, ataatsimoorlutik aalajangiusimmata, Issittumi avatangiisit qanoq isikkoqalersimanagerit uuttortarneqarlutillu nalunaarsorneqassasut: AMAP-mik suliniut, unaasog: Arctic Monitoring and Assessment Program.

Kingunerisaalu unaavog "Arctic Assessment Report", 1998-imi aasakkut saqqummersinneqarsimasog, taannalu tassaasimavog, issittup avatangiisaasa qanoq isikkoqalersimanagerit pillugu ulloq manna tikillugu, aatsaat taamak sukumiitigisunik itisilikkanik naatsorsuusior-toqarsimanagera. Qallunaat peqataatsinerat Dancea aqqutigalugu akilerneqarsimavog.

ILISIMANEQARTUTOQQAT

Kalaallit nunaanni ilaatigut tupinnaannartumik alianaa- sumi, kalaallit uagullu qallunaat takkuttut pinggisoorata asalersimasatsinni angalasartugut, siornatigut nunap taamak minguiluinnartigisimasup maanna avatangiisinit mingutsitsissutit taamak annertutigisunik pilersugaalersimanagera atuassallugu sapingajattarsimavarput.

Nalunaarsuineri pingaarnerpaanut ilaavog, immik-kortortaq mingutsitsissutit uumassuseqarsimasunit pingorsimasut kitaaniunerusog suliffissuarni nunalerinermilu atorineqartartut tupinnaannartumik attartuut, maannalu issittumi nerisarineqartut akornanni anner-toorujussuarmik akuulersimasut pillugit allaaserinnissimanagerit. Toqunartut tamakku POP'-nik taaneqartarput, uanngalu naalisaa nerulluni: Persistent Organic Pollutants. Taakkua ajornersaat ilisimaneqarnerupput taaneqartartut "Minguttoorsuit Aqqaneq Marluusut" taakkua ilisimaneqarnerit ukuupput DDT, PCB, Chlordan, Dieldrin assigisaallu. Mingutsitsissutit toqunartut tamakku, soorlu assersuutigalugit sullinernut, uumasarsunnullu ajoqutaasartunut allanut toqoraatissiatut sananeqartarsimapput, kisiannili kigaatsumik paasiartuarneqarsimapput avatangiisinit aammattaarluni Issittup avatangiisaanut mingutserinerit pisuusut.

Issittumi uumasuni nerisareqatigiittut akornanni mingutsitsissutit qanoq ilillutik annertusiartortarneri ilisimaarineqarput. Taakkua siaruaakkiartornerinut unitsitsissutissatut periaasissaq amigaatigineqarluni. Toqunartut POP'-nik taaneqartartut siaruaaffigisimasat, qanoq sivisutigisumik pilierartorsimanagerit sunniutigisar-tagaallu allaaseriniassagaanni, taava issittup ilaani uumasunik assigiinngitsunik misissugassanik qinaasineqartariaqassaaq. Tassa uumasunik misileraatissanik. Issittumi uumasut nerisarineqartut imaanit pi-suummata, AMAP-p misileraatissat ilaattut natseq toqqarsimavaat. Puisi taanna issittup eqqaani sumi ta-aani uumasuuvog. Neqaa amialu pissutigalugit piniar-neqartarpoq, taamaallunilu issittumi najugalinni nerisarineqartut pingaarutilerujussuulluni. Taammaammat najugarineqartuni misissuulluni ingerlanneqartussani pisat neqaannik POP'-nik mingutserisimanagerit misis-sugassanik annertungaatsiartorsuarmik pissarsisoqarsimavog. Allaaserineqartartut malillugit natseq uumaffigisamini kisiat ikkajunnerusimavog. "Kisiannili aamma oqjaarpallaarnissaq mianersuutigisariaqarpoq", ilisima-tuut misissuisut naalagaat Rune Dietz oqarpoq, ukiut 20-t kingulliit ingerlanerini natsernik issittumilu uuma-sunik allanik ilisimatuut misissuinermit suliaqartuusi-masog. Satellittit atorlugit natsiit sumiinnerinik paasini-aaneri paasisat ersersissimavaat, natsiit sumut tamaan-ga aamma nuuttartuusut. Uumasut taakku Canadap Kalaallilu Nunaata akornanni imminnut atassuteqatigiittarsimapput. Tassa soorlu uumasut Qaanaami (Thu-limi) nalunaaqtsigaasimasut, satellittit atorlugit Cana-da-miittut ilaallu Diskobugt-imiittut nassaareqqineqartar-simapput. Uumasut angalaartartut tassaanagerarsimapput inuusukaat. Taamaallutillu natsiit tamakku natser-nut utoqqasaanagerusunut uumasuuffigisamini aalaak-kaanagerusunut naleqqiullutik misileraatissat piukkun-

Piniartoqarfiusuni puisip neqaa qimminut inunnullu nerisassatut ator-neqartarpoq.

Mede Faagteberg

naateqarpallaanngillat. Uumasut utoqqasaanerusut uumaffigisaminni aalaakkaanerupput, ittannerillu taakkuupput, pisarineqarnissaminut, qassutinut, ulorianartunullu allanut pinngitsoortitsisartut."

Natsiit inuussutigaat qaleruallit assigiinngitsut aalisakallu, toqunartunik POP'-nik taaneqartartunik toqunartulinnillu oqimaatsunik akoqartunik allanik assigiinngisitaartunik annertussusilinnik katersuuffigineqarsimasut. Uumasogatigikkuaatam takku qanoq amerlatigisarnerat najugaqarfinni assigiinngitsuni assigiinngi-aartarput. "Taamaattumik nerisarineqartut torinngitsunik paasisutissiisinnapput, toqunartunik POP'-nik taaneqartartunik toqunartullu oqimaatsunik akoqartut nunagisani piffissallu qanoq sivisutigisup ingerlanerani mingutsitsinerup annertusiartuaarsimanera nalilerniassagaanni", Rune Dietz oqarpoq.

MISSISSUINERMI PAASISAT ASSIGIIPPUT

Toqunartut POP'-nik taaneqartartut ukiuni kingullerani annertusiartorsimanerat nalilerniassagaanni, pissutaasoq isigisassaq tassaavoq - taakkua attartunerujussuat. Tassa imaappoq, piffissaq sivisoorujussuaq qaangiukkaangat aatsaat ajoqutaasinnaajunnaartarmata. Seqqittaatigineqartartoq DDT naluneqanneqisooq assersuutigissagutsigu, taanna nungukkiartornermini DDE-ngortarpoq

naggataatigullu DDD-ngortarluni. Nungukkiartuaarnerini pinngortartut tamakku aamma ajoqusiisinnapput, toqunartunut POP'-nik taaneqartartunut aamma ilaatinneqaramik. Uumasut imarmiut misissuiffigineqarnerini takuneqarsinnaasimavoq, qilalukkat orsuaniittup DDT-p annertussusia milleriansimasooq, akerlianilli aamma toqunartunit nungukkiartortunit pilersinneqartartoq DDE annertuumik akuulersimasooq, taamaattumillu piffissami 1982-imiit 1996-imut misissuinermini DDT-it DDE-llu atugaanerat allannguuteqarsimannilaq.

Taakkununga aamma tunngapput toqunartut PCB-nik taaneqartartut taakkualu nungukkiartornermini pilersittagaat assigiinngitsut, minguttoorsuillu aqqaneq marluusut pingajuanniittoq toqunartooq chlordan-imik taaneqartartoq annertusingaatsiarsimalluni.

AMAP-p nalunaarsuusiani "Arctic Assessment Report"-imi toqunartut POP'-nik taaneqartartut siaruaakkiartarfii aamma allattoqqissaarneqarsimapput. Tassani allaaserineqarsimavoq issittumi qanoq annertutigisumik akuunerisa qanoq assigiinngisitaartiginerat. Piffissap ingerlanerani akuunerata annertusiartorsimanera paasiuminarnerulersinniarneqarpoq, taakkulu aamma uumasunut naasunullu qanoq sunniuteqarsimnersut.

Nunami, imaani, silaannarmilu toqunartunik POP'-

Kalaallit Nunaata ilaani puisip neqaa sulii annertoorujussuarmik nerisarineqarpoq.

Mads Faqjleborg

nik taaneqartartunik uuttortaasoqarpoq. Silaannarmik uuttortaasernerit misissorneqartarneri ingerlaavartinneqarput Svalbard-imi Norgimiittumi, Ellesmere Island-imi Canada-miittumi, Yukon-imi Alaska-miittumi kiisalu Kuussuarmi Lena-mi Sibiria-miittumi. Toqunartoq HCH, bomuldinik naatitsivissuarni sullinernik toqoraatitit seqqittaatit atorneqartartoq, misissorneqartarpoq Mackenzie River-imi Canada-miittumi, kuussuarni pingasuni Norge-miittumi, kiisalu Ob-imi Yenisey-milu Sibiria-miittumi. Misissuinerit tamarmik ersersippaat, avatangiisinut mingutserutit toqunartullit klor-inillu akullit nunarsuup affaani avannarlermi allorniusat sanimukaartut qeqqata missaaniittunit, siornatigut ullumikkullu toqunartunik POP'-nik taaneqartartunik atuinernit pingortuusut, toqunartullu tamakku sarfaq anorilu aqqu-tigalugit Issittup tungaanut ingerlaartinneqartartut.

TUNUMI INGASANNERSAAVOQ

Alaskami, Canada-milu Tunup kitaaniittuni, kangimullu Svalbard-imi nunami uumasut, naasut, timmissat uumasullu imarmiut misissoraanni, erseqqissumik takuneqarsinnaavoq toqunartut PCB-t, DDT-t HCH-llu kitaaniit kangianut akuunerat erseqqissorujussuarmik annertusiartortartoq. Natsiit Ittoqqortoormiiniittut (Scoresbysund) Tunumiittut annertunerujussuarmik toqunartunik PCB-

nik DDT-imillu akoqarput, kitaani tasernut naleqqiullugit. Rekortiliisorlu nassaarineqarsimavoq Yenisey-mi Sibiriap kuussuaniittoq.

Aammattaaq tamanna nannunut tunngavoq. Toqunartup PCB-p nannuni Tunumi Svalbard-imilu akuunerat maluginngitsuugassaannngitsumik annertuneruvoq Issittup ilaanut allanut naleqqiullugit.

Toqunartut oqimaatsunik akullit ingerlaarnerminni nerisareqatigiittuni aqqusaartortat, timillu pisataasa ilaanni annertuumik katersuuffeqartartut, illua tungaani toqunartut POP'-nik taaneqartartut orsumi katersuuttarput. Toqunartut POP'-nik taaneqartartut aallaavigissa-gaanni, taava taakkua ataatsimoortunngorlugit kattut-tariaqarput.

Timit pisataat assigiinngitsut tamarmik immikkut orsumik akoqarnerat assigiinngisitaartuupput. Taakkuli naqqiissutigissagutsigit, timit pisataat assigiinnanga-jammik orsumik akoqarput.

"Natsiit toqunartunik POP'-nik taaneqartartunik akoqarnerisa tamakkununga killissareqqusaasoq tiki-ngajalluinnarsimavaat, imarpissuulli Østersøp puisaasa akoqarnerannut sanilliinneqarsinnaanngillat, tassanimi 10-t immaqaluunniit 100-riaammik annertunerusumik akoqarmata", Rune Dietz oqarpoq ingerlaqqillunilu: "Issittumi ajornartorsiutaanerit patsisaavoq, Canadap

Mads Faagteberg

Rune Dietz

issittortaani Kalaallillu Nunaata ilaani inunnit nerisarineqarnerat annertungaatsiartorsuummat. Svalbard-imi Russillu nunaata avannarpasinnerusuani tamanna ajornartorsiutaavallaanngilaq, pissutigalugu, tamaani natsiit nerisarineqarnerat annertoorsuunngimmat."

Nannut, natsiit orsuanik kisimik nerisaqartuusut, annertooujussuarnik toqunartunik POP'-nik taaneqartartunik akoqarput, puisinut naleqqiullutik immaqa 20-riaammik annertutigisumik.

Svalbard-imi misissuinerit takutippaat, nannut timimini illersuutissaat artorsaatisinneqarsimasut. Toqunartut PCB-t akuginerat qaffakkiartortillugu, timaanni illersuutissat sulii annertunerusumik atorsaatisinneqartarput.

Nannut natsernut naleqqiullugit misissugarineqarnissaat immaqa soqutiginaateqarnerussagaluarpoq, toqunartut timimut ajoqusiisarnerisa ingerlaannaq misissor-neqartarnissaat kissaatigineqarsimagaluarpat, illersor-neqarsinnaanngilarli najukkani assigiinngitsuni nannut 25-t pisarineqarnissaat, ilisimatuussutsip tungaatigut soqutigineqartut tunngavigiinnarlugit.

Toqunartut POP'-inik taaneqartartut natsernut qanoq sunniuteqartarnerat pillugu Rune Dietz oqarpoq: "Natsiit akornanni ataatsikkut angutiviaallutillu arnaviaasunik takussaasoqanngilaq. Malunnartumik allannguutaa-sunik ujarlissagutta, taava taakkuninnga nerisaqartut misissuiffigissavagut, tassanilu inunni nannunilu allannguuteqarsimasinnaaneq misissussallugu." Taamaammallu nannunik misissuineq maanna aallartinneqarsimavoq. Piniartut Ittoqqortoormiit (Scoresbysund) akisarsiasaqqartinneqassapput nannunit pisarisassanit 100-uusunit misissugassanik tiguisarnerminnut. Misissugasat taakkua naammatsilluinnangajalersimapput. Taakkuninngalu misissuinissat ukiuni marlussunni ingerlaneqarumaarput.

ULORMUT PISARTAGAQ

Naluneqanngilaq nunarsuaq tamakkerlugu avatangiisilik mingutsitsisarnernut aalajangersimasunik killissarititsisoqarmat. Allarluinnaavorli, naluneqarmat avatangiisilik mingutsitsinerit ukiut ingerlanerini qanoq allanngorartigisimanersut. Oqaatigineqarsinnaavoq, killissarititaasut pingaarnerpaajunngitsut, mingutitsinerit annertussusiat appariartulersimappat. Aappaatigullu aamma: imaassaaq mingutsitsinerit annertusiartuinnarsimappata, taava killissarititaasut qaangerneqartualissapput. Piffisaaq kisimi tassani apeqqutaassaaq.

"Arctic Assessment Report"-imi allattorneqarsimasut najoqqutaralugit naliliiniarnissaq ajornakusoortorujussuavoq. Ullutsinnut naleqqunnerpaat svenskit tungaaniit suliarineqarsimapput. Tassani ersersinneqarsimavoq, 70-ikkunni toqunartunik POP'-nik taaneqartartunik mingutsitsinerit malunnartumik appariaateqarsimasut, appariartornerlu tamanna ingerlaannartooq.

Issittumi ilaatigut takuneqarsinnaavoq, mingutsitsinerit annertussusiat piffissap ingerlanerani appariaateqarsimasut, ilaatigulli aamma sumilluunniit tunggalinnik paasisaqartoqarsinnaangitsoq. Ilami ilaatigut allaat mingutsitsineq annertusiarortutut isikkoqarmat.

Naatsorsuutigeqqaagassalli amerlaqaat. Soorlu angutivissat inuunertik tamaat toqunartunik POP'-nik taaneqartartunik timiminni akoqarnertik annertusitikkalutuinnaartarpaat. Arnavissanili tamanna allaaneruvoq.

Arnaviaq inuunermini toqunartunik POP'-nik taaneqartartunik timimini katersortitsisarpoq. Arnavissalli siullermeerlutik piaqqigaangamik, taakku anaanaminnit toqunartunik annertooujussuarnik pisarput, arnavissat timaaniittut toqunartut POP'-nik taaneqartartut annikiliartornerat ilutigalugu, tamannami pisarmat immuminik orsoqaqisumik milutsitsinermik nalaani. Arferit arnavissat eqqaassagaanni, taakku ilaat piaqqaminnik milutsitsisarput ukioq ataaseq affarlu imaluunniit ukiut marluk tikillugit.

Allaaserinnittarfik New Scientist malillugu, arfivik ataaseq misissorneqarsimavoq, paasineqarsimallunilu taanna ukiunik 212-nik utoqqaatigisoq. Uumasooq rekortiliisooq taanna franskit pikitsitsinerat sioqqulluguli inunngortuusimavoq! Tassalu imaappooq, uumasut tamakkua avatangiisinut mingutsitsissutit toqunartut POP'-nik taaneqartartut piuleqqaarmatali timiminni katersuutisilersimassapput. Ilanngulluguli aamma, uumasut tamakku taamak utoqqaatigilersinnaapput pissutigalugu, ittannersuusimagamik taammaattumillu timiminni kingornuttakkanik soqutiginaqisunik peqarsimallutik.

Arfiviit 1930-kkunili eqqissisimatitaalerput, taamaak-kaluartorli suli qularnarunnaavissimangillat.

Massakkorpiaq ajornartorsiutaasoq tassaavoq, piumasagaataammat ukiuni 7-8-ni immaqaluunniit suli amerlanerusuni misissuinerit ingerlanneqarnissaat, piffissap ingerlanerani mingutsitsinerup annertussusia oqaaseqarfigisinnaalissagaanni. Ilisimatuutut misissuisut torikanersunik oqartinniassagaanni, Kalaallit Nunaanni massakkorpiaq avatangiisinik mingutsitsinerit qanoq isikkoqarnersut, assigiinnassagaluarpaat tullianik arsaattussat inernerinik eqquiniartikkaanni. Tassami arsaattartut nutaat takkussortuarput. Ilaallu arsaannerup ingerlanerani taarserneqartarlutik. Pingaarnepaasorli tassaavoq; uani pineqanngimmat akeraq ilatsiinnartuusooq.

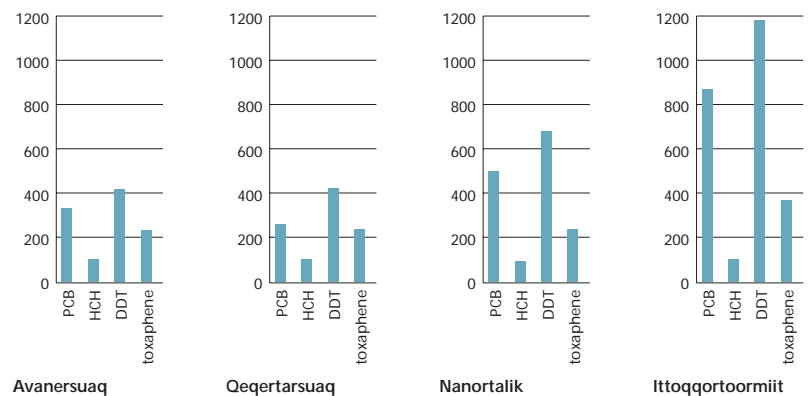
Canadami allattukkat tutsuiginarnerulaarsimapput. Aammattaarlu akeralianik Canadami ullutsinnut naleqquttunik mingutsitsinerit pillugit paasissutis-saqartoqanngilaq.

Maj-ip qaammataani ukioq 2001 Stockholm-imi nunarsuaq tamakkerlugu asseqanngitsumik pisimasooqarfiuvoq. Tassani UNEP-mik toqunartut POP'-inik taaneqartartut pillugit atsiogatigiiitoqarpoq, pineqartullu "minguttoorssuit aqqaneq marluusut" – toqunartut

POP'-nik taaneqartartut ajornerpaat aqqaneq marluk – atornissaat inerteqqaalerpoq. Tamatumali kingunerisassai aatsaat ukiut amiilaarnaannartumik amerlatigisut qaangiuppata, Issittumi malunniukkiartulissaaq. Toqunartut makkua issittup imartaani kaaviiarsinnaammata ukiuni untritilinni arlalinni.

Natsiit orsuisa toqunartunik POP'-nik taaneqartartunik qanoq akoqartiginerat. Kiilumi ataatsimi akua mikroqram-isut naatsorsuutigineqarpoq.

"Nerisatta taamak toqunartumik annertutigisumik akoqarnerat akuersarneqarsinnaanngilaq. Nunarsuarmi inooqataasut tamarmik suliniutigisariaqaraluarpaat nunarsuaq tamakkerlugu mingutsitsinerup annikiliartortinnissaa minguttuunillu aniakaatitsisarnerup unitsinneqarnissaa." Marianne Jensen, siornatigut Namminersornerullutik Oqartussani ilaasortaasimasooq, ullumikkut Issittoq pillugu Siunnersuisuusutut Ataatsimiititaliami siulittaasoq.

Mads Fægteborg

KALAALLIT, AVATANGIISINIK MINGUTSITSINEQ PUALAVALLAARNERLU

Pingaartumik Tunumi innuttaasut akornanni toqunartut POP'-nik taaneqartartut annertuumik akuuneri nassaarfigineqarsimapput. Misissuinermilu tassani aamma paasineqarsimavoq, innuttaasut ukiuni kingullerni puallariangaatsiarsimasut. Tamatumunngalu pissutaavoq, Kalaallit Nunanni nunat killiit nerisassaataat nerineqaleraluttuinnarmata.

Nannut Tunumi Svalbard-imilu uumasuusut, nunarsuarmi nannunut allanut naleqqiullutik toqunartumik PCB-mik akoqarneraapput. Kalaallillumi aamma tamatumunnga rekortiliisimapput. Rekortiliisutit marluk iluarisassaannngivissut.

Nannut inuillu nerisareqatigiittuni qullersaallutik inisisimapput. Nannut nunarsuup ilaani taamak annertutigisumik toqunartumik POP'-nik taaneqartartumik akoqalersimanagerannut pissutaavoq, puisip orsuinnanga jaannik inuussuteqaramik. Toqunartut POP'-nik taaneqartartut pingaartumik orsumi akuunera annertusiar-tortarpoq. Inuit akulikitsumik puisip orsortortartut isumaqarfiginassagalarput, nannutulli toqunartumik annertuumik akoqarnissaat. Kisiannili piniartoqarfinni naju-gaqartut, nannut neqaannik nerisarnerat akuttoqatigi-aakanneruni, taava toqunartumik krefitumut aallarniutaa-sartutut pasineqartumik pisarnerat annertunerulissanngilaq.

"Uppernarssaattissaqanngilagut, Tunumi innuttaasut akornanni toqunartut POP'-nik taaneqartartut ajornar-torsiutaanersut. Ajornartorsiutinilli saqqummersoqassa-galarpat, kalaallit siulliullutik eqqorneqartussaajumaar-put", Henning Sloth Pedersen, Nuummi nakorsiartar-fimmi nakorsaq oqarpoq. Inuillu toqunartumik POP'-nik taaneqartartut akuunik misissorneqarneranni oqar-tussaasoq tassunga tunngatillugu Ittoqortoormiit (Scoresbysund) Tasiilarlu (Ammassalik) angallavigeqqam-merpai. Misissuinerit AMAP-p peqqinnissaq pillugu suliniutaannut ilaatinneqarpoq Dancea-lu aqutugalugu aningaasaliiffigineqarsimalluni.

1998-imi inuit 15-it Ittoqortoormiini (Scoresbysund-imi) misileraalluni misissuiffigineqarsimapput. Suliap taassuma ersersippaa, uumasut imarmiut inuillu toqu-nartumik akoqarnerat assigiinnartoq. Tamannalumi naatsorsuutigineqarsimavoq, tassa assersuutigalugu inuit nannullu nerisareqatigiittut akornanni qullersaallu-tik inissisimammata.

PEQATAASUT AMERLAQAAT

Misissuinerup tamatuma ersersippaa, ilisimatuussutik-kut sukumiisumik misissuisoqarnissaa aalajangerniarlu-gu, misileraalluni misissuinermi aarlerisaarutaasimasut eqqortuunersut. Misissuinermi tassani Tasiilaq (Ammasalík) aammattaaq ilanngunneqarsimavoq, naatsorsuuti-gineqarsimammat, Tunumi Kitaanut naleqqiullugu mi-ngutsitsineq annertunerusoq.

Misissuinermi tamatumani aalangiisuulluinnarsima-voq, inuit misissuinermi peqataasut nalaatsornerinnar-mik qinerneqarsimanagerat, minnerunngitsumillu misis-

Mads Faagteborg

Mads Faegteberg

suinernut takkuttuartsimanagerat. Siornatigut Diskobug-timi misissuinerimi tamanna atorneqarsimannigilaq, tamaani peqataasussat 25%-it kisimik ilaannikkut takkuttarsimammata.

"Peqataasussat amerlasuut pissarsiarinaraanni, taava inuit tikillugit oqaluttuarfigisariaqarput misissuinerup sumut atorneqarnissaanik. Inuit amerlanertigut peqataanissartik ajorineq ajormassuk. Akerlianilli ilaarusus-taqalutik", Henning Sloth oqarpoq.

Ittoqortoormiini (Scoresbysund-imi) Tasiilamilu (Ammassalimmi) katillugit angutit 50-it arnallu suli meeqqiorsinnaasut 50-it (18-niik 45-nut ukiullit) toqqarneqarsimapput. Kalaallit Nunaanni Ukiumoortumik Naatsorsueqqissaartarfimmit peqqissaarulluinnarlugit toqqarneqarsimasut.

"Taava Scoresbysund-imukarpunga", Henning Sloth Pedersen oqaluttuarpoq, "tamannali sioqullugu telefonit normui atorsinnaasakka pissarsiarisimavakka, paasiarsimallugulu inuit suli tamaani najugaqarnersut. Inuillu ataasiakkaarlugit telefonikkut imaluunniit suliffianut atassuteqarfigisimavakka, sinnerilu orniinnartarsimallugit. Nuanninngitsunimmi misigisaqarfiusarsimavoq allakkatigut imaluunniit napparsimavimmi assartuisartut aqqutigalugit nalunaarutitik nassitsisarneq. Ilami soorlu pingaaruteqarnerujussuartut isigineqartartoq nakorsaq nammineerluni ornigukkaangat. Inuit ilisarimavaanga, pissutigalugu ukiorpassuarni maani najugaqarsimagama, kalaallisullu oqaluttarlunga."

Tamatuma kingunerisimavaa peqataasut 97%-iunerat! Misissuinerit imarisimavai: Minuttini 20-ni imal. 30-ni inunnik apersuineri pineqartarput ulluinnarni atugarisat tassa nerisat, pujortartarnerit, imigassartarnerit inuulluarniutinillu allanik atuisarnerit, sulianut tunngasut, ilinniagaqarnerit, ilaqutariinni atugarisat, ineqarnerullu tungaa. Tamakku ulluinnarni atugarineqartut inoariaatsinik inuuniarnermilu pisariaqartitanik ersersitsisut.

"Uanga kisima apersuisuusimavunga", Henning Sloth nassuiaavoq. "Tassa misissuineq assigiaamik ingerlanneqarniassamat, kiisalu qulakkeerniarlugu, inuit apeqqutinut tamakkiisumik paasinnittarnissaat."

Aammattaaq inuit angissusaat uuttortarneqarput, oqimaalutarneqarlutik misissugassanillu aassiorneqarlutik. Aassiuerit toqunartunik POP'-nik taaneqartartunik akoqarnersut misissuiffiqarsimapput. Taamatullu aamma orsup seernaa akuusoq nerisat suunerinik

Jensigne Jensen

Nerisassat peqqinnanngitsut kalaallit ulluinnarni sapaatip akunnernanut nerisaanut ilaalersimapput.

Ittoqortoormiini (Scoresbysund) innuttaasut akornanni POP-nik taaneqartartunik misissuinerit

	50 angutit	50 arnat
Isumannarsinerini, arnat naartusut	-	100%
Isumannarsinerini, arnat naartunngitsut	94%	94%
Qanoq iliuuseqarfigilernissaat	44%	50%

Mads Fægteborg

Mads Fagteborg

*Nerissat ileqqutoqaasi-
masut kinguariartorput.
Annikinnerpaanik kalaalimi-
nertortartut, malun-
nartumik pualanerupput,
pissutigalugu nerisarta-
gaat kalaaliminernut
naleqqiullugit puallarnar-
nerummata. Kalaalimi-
nertut sanilliullugit neri-
sat allanngoriartornerat
sukkasimaqaaq.*

ersersitsartooq aammattaq misissorneqarpoq. Ilanngullugu aamma timimiittut illersuutissat, hormoninillu taaneqartartut assigiinngitsut oqimaatigiinnerat misissorneqarluni. Angutit arnat kinguaassitutinut hormoninik annertuumik akoqarunik, assigiinnassavaa, soorlu naartunaveersaatinik iisartagartortinneqarunik, taamaallitullu kinguaassiorsinnaanerata appartinneqarsinnaalluni. Tamanna aamma arnanut tunngavoq, hormoninik naartunaveersaatinut p-pillinut assingusunik pisimagunik, toqunartummi POP'-nik taaneqartartut arlallit arnat østrogeen-iannut assingusunik akoqarmata.

KILLIGEQQUSAASUT

Misissuereermermi naammaseqarsimasut inernerit annilaanganaqaat, qanorlu ingasatsiginerat nalilerniasagutsigit, Canadami killigeqqusaasut assersuutigisari-aqassvagut (qallunaat namminneerlutik killigequsassanik peqanngimmata, canadamiulli killigeqqusaat atuinarlugit) Canadamiut taaguutit makkua atorpaat "isumaalulernissamat killissaq" aamma "iliuuseqalernissamat killissaq". Innuttaasut akornanni malussarinnerpaat tassaapput arnat naartusut.

1998-imi misileraalluni misissuisimanerit taamaallitullu taamattunik uppersarneqarput. Toqunartut POP'-nik taaneqartartut akui Ittoqqortoormiini (Scoresbysund-imi) uumasuni imarmiuni inunnilu annertuumik atorneqarput.

PUJORTARTARNEQ

Umannami misissuisimanerit assigiinngitsutigit isigi-

sariaqarput. Misissuineq ingerlanneqarsimavoq ukiup 1999-ip aasaani, nunaqarfiillu assigiinngitsut marluk angutitaat 48-t 30-niik 50-inut ukiullit peqataasimallutik, tamarmik tamakkiisumik ilaallu tamakkiingikkalumik piniartuusut, tamarmillu peqqilluartut, tassa imaappoq, tamarmik timimikkut aalalluartut, qularnanngitsumillu aamma nerisaasa annertussusiat assigiiaartuusut.

Tamanut tupaallaataaqisumik pujortanngisaannarsimasut arlalissuit nassaarineqarput – tassa katillugit 14-it. Siornatigut misissuinerit takuttarsimagaluarpaat pujortanngisaannarsimasut pujortarnerlu ajortut ikittoralaannanguusut.

Umannami misissuineq asseqanngitsuuvoq, tassa aatsaat siullermeerluni immikkoortitat (gruppit) marluk misissuiffiqineqarmata, imminnut assigiittorujussuit pujortarnerup tungaa kisiat eqqaassanngikkaani.

Unanili malugeqquneqarpoq, misissorneqartut toqqarneqarnikummata, misissuinermilu atortorineqartut annikitsuinnaammata, taakkualu najoqqutariinnarlugit isummap oqaatiginissaa mianersuuttariaqarmat.

Soorlu amerlanerit nalugunanngikkaat, puallartarpugut pujortarnerput unitsikkaanngatsigu. Paarlattuanili nikitini iisartakkanut sanigorsaatitut akuuvoq. Taamaammata misissuineritigit paasissat akornusersorneqarput, tassa pujortarneq ajortut, pujortartartunut naleqqiullutik agguaqatigiissillugu 10 kiilut missaannik oqimaannerusarmata. Tamarmik peqqinnerat assigiimmat, tamarmillu sulilluurtuummata, taamaakkaluartorli 10 kiilunik oqimaannerullutik, orsuunerunissaanik isumaqarnartumik. Taamaalliluni toqunartup akuusup

Rune Dietz

arrorsarnissaanut ajornartorsiut pilersarpoq, tassa imaappoq, toqunartut POP'-nik taaneqartartut orsuimmi katersuussimanagera aalajangersimasuusarmat. 10 kiilunilli oqimaappallaarsimagaanni, taava toqunartup pualanngitsuni akuusup angeqqataat kiiluni taakkunani annikinnerulissaq. Tamannami puisini ilisimaneqarmat, tassa toqunartut POP'-nik taaneqartartut aasap puisaani saluttuni 15-eriaammik annertutigisumik akuusarmat, ukiup puisaanut pualasuunut naleqqiullugu. Allatut oqaatigalugu tassa imaappoq, toqunartut POP'-nik taaneqartartut inummi annertuumik akuusimagunik, taava inuk taanna aasap puisaanik annertungaatsiartumik nerisimassaaq.

Canadami misissuinermit inuit nakkutigineqartumik sanigorserneqarsimapput, tamannalu ilutigalugu toqunartunik POP'-nik taaneqartartunik akoqarnerat annertusimavoq. Tassa siornatigut ilisimaneqanngitsunik kukkusunik paasisaqarfik. Naak taamak pisoqaraluartoq, ilimagineqarpoq, tuba nammineerluni aamma sunniuteqartartoq. Paasineqarsimasorlu aamma tassavog, anaanaasoq milutsisiguni, taava meeraq toqunartunik POP'-nik taaneqartartunik annertooujussuarmik pisartoq, anaanaasup toqunartunik POP'-nik taaneqartartunik akoqarnerata annikilliarternera ilutigalugu. Tamanna aamma uumasuni arnavissanut piaqqanullu atuuppoq.

Imaassorinarpoq, pingaartumik nannut, puisit orsuunik inuussuteqartut, annertuupilorujussuarmik toqunartunik POP'-nik taaneqartartunik akoqartut. Pisat ukiumoortumik allattorsimaffii najoqqutaralugit ukiunut neqitugarineqartartuni nannut neqaat annertungaa-tsartartoq inuit Ittoqqortoormiit (Scoresbysund) nerisaraat. Taamaasorinarporlu, inuit Ittoqqortoormiit toqunartunik POP'-nik taaneqartartunik annertunerusunik akoqarnerannut pissutaasoq, nannut neqaanik nerisarnerat.

KALAALIMINERTORTARIT

"Scoresbysund-imiitillungali assorsuaq tupaallaatigisimasara tassaavoq, inuit Ittoqqortoormiit qanoq annikitsigisunik kalaaliminertortarnerat", Henning Sloth oqaluttuarpoq. "Tamannalu pisimavoq ukiut kingullit tallimat ingerlanerini. Innuttaasut 60%-iisa missaaniittut sapaatip akunneranut allaat ataaseq inorlugu qaarsillalutik kalaaliminertortartut pualanerujussuupput, pissutigalugu, kalaaliminernut taarsiullugit nerisaaat allat inuussutissartaqarpiartatik puallarnartuummata. Tamanna nerisaasa allattorsimanagerini takuneqarsinnaavoq. Tamanna aamma Uummannami piniartunut tunngavoq, tassa tamaani pujortanngisaannarsimasut 50%-iit naak sulillu-artsuugaluarlutik pualavallaarmata.

AMMASSALIK ALLAANERUVOQ

Scorebysundi naleqqiutissagaanni Tasiilami (Ammassalimmi) malunnartumik inuuneq peqqinnarneruvoq.

"Innuttaasut 70%-ii pualasuujunngillat", Henning Sloth-ip pingaartillugu erseqqissarpaa. "Taakku sapaatip akunneranut minnerpaamik ataaseriarlutik kalaaliminertortartut. Nunalu tamakkerlugu agguaqatigiissikaanni annikinnerusunik pujortartarlutik. 25%-illi kingullit suliffeqanngitsut atassuteqarfiginiarnerat ajornakusoorsimavoq. Taakku immaralaannanguaq kalaaliminertortartut, pualanerullutik pujortartarlutillu."

Tunumiut taakku assigiinngissutaat malunnartorujussuovoq.

Tassalu imaappoq, piniarunnaarsimagaanni, tamakununnungalu tunngassuteqartut unitsissimagaanni, taava kalaaliminertugassat annikinnerulissapput.

Niviarsiaqqap appaliarsuup amiata orsortaa milluakusooraa.

Kalaalimernit qaarsillaatigalugit nerisassat:

60%	qaammammut ataasiarluni pingasoriarluniluunniit, imaluunniit akuttunerusunik
30%	sapaatip akunneranut ataasiarluni
10%	sapaatip akunneranut ataaseq sinnerlugu

Inuit Ittoqqortoormiit (Scoresbysund) 100-t 18-iniik 44-nut ukiullit misissorneqarneranniik

Kalaallit erseqqissunik paasitineqarnissartik pisariaqartippaat

"Isumaqqarpunga pissusissamisoorluinnartooq, Qallunaat Nunnaata mingutsitsinerit tamakkua assigiinngitsut siaruarternegarnerinut akiuunniarnermut ilungersunartumut siuuttuunissaa" naalakkersuisunut ilaasortaq Alfred Jakobsen, Kalaallit Nunaata raatiuanut oqarpoq. "Innuttaasut pineqartunut tamakkununga annertunerujussuarmik ilisimasaqarnissartik piumasaraat. Tamannami siunissami uumaniarnissatsinnut aallaaviussammat."

TUTTUT UMIMMAALLU NEQAAT NEQIUPPUT MISIGISAQARTITSISUULLUTILLU

Kalaallit Nunaanni tuttu nujuitsut nujuartallu iluaqutaaqaat. Umimmaalli kisimik aallaaniarluni pisisarsaallutik. Umimmak tuttumut naleqqiullugu sisamariaammik neqimik pissarsiffiusarpoq. Kalaallilli tuttu neqaa piumanerusarpaat.

Kalaallit Nunaata kitaani tuttu nujuartat uumasuupput Paamiuniik (Frederikshåb) avannamat Ilulissanut (Jakobshavn). Taakkulu pineqartut tassaapput tuttu eqimattat immikkoortut arfineq pingasut missaanniit.

Bredefjord-imi nujuitsunik tuttuuteqarnek ingerlanerpoq. Tuttuuteqarfik Isortup eqqaani inissisimavoq. Ukiukkut tuttu 5.000-it tamaaniittarput. Ilaqutariit marluk 7-8-nik inoquteqartut ukioq tamaat tuttuuteqarnek inuutissarsiutigaa. Piginnittup aappaa Nuup Kangerluani tuttuuteqarfik atorallarmat tassani tuttuuteqarnermut ilinniarsimavoq. Tuttu Nuup Kangerluani tuttuuteqarfimmiit Kalaallit Nunaata kujataanut nuunneqarsimapput, tamaani tuttuuteqarnermi atorussat arlariit pigineqaleriartormata. Tassa toqoraaveqarpoq, ungalusanik peqarluni, motorilinnillu angallateqarluni, ajornartorsiortoqalissagaluarpallu aamma qulimiguulimik peqarluni. Aningaasallu kigaakkaluamik sineqartoortaaalersut atorussanut allanut pisiniutigineqartarlutik. Siorna tuttu marlunnik tuusintillit toqoraneqarsimapput. Bredefjord-imi tuttuuteqarfik 1973-mi aallartinneqarsimavoq, ullumikkullu Kalaallit Nunaanni kisiartaalluni nujuitsunik tuttuuteqarfylluni.

Tuttu nujuitsut siulliit Norgemiit Nuup Kangerluanut eqqunneqarsimapput. Tamaanilu tuttu nujuartanit akoorneqariartulersimallutik. Kalaallit Nunaatali kujataani tuttuuteqarfik aallartissimavoq, tuttu nujuitsut nujuartanit akoorneqarpallaangikkallarmatali. Taamaammatt Bredefjord-imi tuttuutigineqartut nujuartanit akuneqanngilluinnarsimasuupput, tassaallutillu Norgemitt eqqunneqaaqarsimasut kinguaavi.

"Tuttu nujuitsut nujuartanut naleqqiullutik allagisaanerujussuupput Josefine Nymand oqaluttuarpoq. Piffissalli ingerlanerani tamakkua nungukkiartuaarsimapput. Tamanna tuttu piaraanni eseqqissumik takuneqarsinnaasarpoq, tassa tuttu nujuitsunit imaluunniit nujuartanit pinngortuunersut. Qularnanngilarli tamanna aamma ukiualuit ingerlanerini takuneqarsinnaajunnaarumaartoq.

Josefine Nymand kalaaliuvoq Ph.D.-mullu ilinniaqartuulluni, taaguut tamanna aqqustissiuussisarpoq ilisimatuutut paasiniaasartutut sulilernissamat. Danceap aningaasanik tapiissuteqarfisartagaasa ilaannut Grønlands Naturinstitut-imut attuumassuteqarpoq. Massakorpiaq Josefine Nymand-ip tuttu inuunerat pillugu oqaluttuatoqqat ilumoortullu ersersinniagassat suliaraa.

NUJITSUT NUJUARTALLU

Tuttu nujuitsut nujuartatulli inuupput, ukiukkut toqoragassanik ungoorisarneq eqqaassanngikkaanni.

Tuttu ajornartorsiutaannut ilaatigut makkua ilaapput, miluuttut ajoqutaaginnartut, pingaartumik igutsaat quperlussaat iggiaanniittartut amiiniittartullu. Miluuttut ajoqutaaginnartut tamakku tuttu peqqissuunissaannut pingaaruteqarput, aammattaarlu neqaasa amiisalu pitsaassusissaannut.

Norgemi tuttuuteqarnermik ingerlatsinerimi misilittakat takutippaat, tuttu igutsaat quperlussaannut amiiniittartunut aniguinissamat nakorsarneqaraangata, taava piaqqat neqqaarinnerusartut. Uumasut anginerulersarput oqimaannerulersarlutillu," Josefine Nymand oqaluttuarpoq.

Uumasut peqqissuusimagunik nerukkaatigissaartuullutillu, taava iggiaminni amiminnilu quperlussat atunngingajattarpaat. Uumasut ineriartorluarsimagunik, taava aamma amiinni tamakkuninnga takussaasoqarpiassanngilaq. Pissutigalugu naak allaat amiminni quperlussanik peqaraluarlutik, upernaakkut ameq putoorlugu anillatartunik, taava amiiniittut putuaqqat mameqqittarput, uumasut naammaginnartumik nerukkaatissaqarsimappata. Nerukkaatissaalatitsinerulli nalaani quperlussat ajornartorsiortitsingaatsiartarput. Takuneq ajornakusoortarpoq uumasup toqsimaneranut inuussutissaarulluni nukillaarsimanermik imaluunniit miluuttut ajoqutaaginnartut patsisaasimanersut.

Miluuttut ajoqutaaginnartut ajornartorsiutaanerpaasarput, tassa, igutsaat uumasup eqqaani amerlasoorsuullu-

Eqqarsaatigilluagaassanerluni tuttu nujuitsunik uumasuuteqarnermik ingerlatsinissap anguniar-nissaa imaluunniit tuttu-nik nujuartanik piniartar-neq?

tik timmioraaleraangata," Josefine Nymand ingerlaqqip-poq. "Igutsaat iggissami quperlussaliortartut uumasut sorluisa iluanut quperlussaminnik tissalukaartitsisusaapput, amiinilu quperlussaliortartut niuinnik iluaqutserlutik uumasut meqquunut quperlussanik ilioraasarlutik. Tamanna tuttu neriniarnerannut akornusersuutaasaqaaq. Tamaani uninngaarfinniit qimarrattarput, neriniarnerallu nalunaaquttap akunnialussuinik akornusersorneqartarpoq, sullernit ingalatsertarmatigit."

Ajornartorsiut aamma tutunut nujuartanut atuuppoq. Miluuttut ajoqutaaginnartut tamakku tutunut nujuitsunit Norgemeersunit 50-ikkunni eqqunneqarsimasunit eqqunneqarsimapput, tutunullu nujuartanut siaruaassimallutik.

Aallaqqaataaniilli – tassa 1950 sioqqullugu – Kalaallit Nunaanni tuttu amerlasuut nujuartaannaagallarmata miluuttut ajoqutaaginnartut tamakku atorineqarsimangillat. Nunani allani tuttu nujuartat amerlasuut miluuttut ajoqutaaginnartut inuunerminni atorineqarsimavaat. Kalaallit piniartut oqaatigaat, miluuttut ajoqutaaginnartut tutuni nujuartani atugaalermatali tuttu amerlassusiannut sunniuteqarsimasoo takusinnaagitsik.

SILAANAAP KISSASSUSIA AJUNAARU-TAAQISOQ

Ukiup issaasannera tuttu amerlassusiannut ajunaarutaarujussuarsinnaavoq. Anoraasuaq kissartooq takkussimappat, apullu aatsillugu, tamatumalu kingorna issittarsimaguni, taava tuttu nerisassatik tikillugit assaanissaat ajornakusoortorujussuunngusaaq. Tamanna tuttu najortagaanni ataasiakkaani pigajunneruvoq. Ajunaarutaqisori pisinnaasarpoo, ukiup siuliani aasaq pitsaasimangikkaangat. Tassa uumasut aasap ingerlanerani alliartorluarlutillu puallarluaarsimangikkaangat, malitsigisaanillu ukioq issaasattuusimappat – kissatsittarluni issileqqittarlunilu – tamakku kingunerisaannik toqorartorujussuusinnaasarpoo. Ukiaq isugutattorsuusimagangat malitsiinarlugulu ukioq siviisullunilu apisorsuusimagangat tamanna ajunaarutaarujussuarsinnaavoq.

Isortumi piffissat ilaanni uumasut amerlavallaalartarsimapput. Issuatsiaat tuttu nerukkaataat nungussimapput, ukiiviusartut ilaat kisimik pinnatik. Taamaammatt uumasut pinngitsaalillugit nuutsinneqarsimapput, taamaalillutik nutaanik ukiivissarsisimallutik. Maanna angalaartarnerit tamakkua tuttu namminneerlutik ingerlattaalpaat. Taamaakkaluartorli suli tuttu nerukkaataasa nerineqarpallaarsimanerat ajornartorsiutaasarpoo.

"Tuttulli piaqqissamaaleraangamik, kikkulluuniit ilungersoraluaqalutik piaqqisarfiinniit ingalassimatissinnaangilaat", Josefine Nymand oqaluttuarpoq. Kalaallit Nunaata tuttu nujuitsut tupinnaannartumik najukkaminni aalajaatsorujussuupput. Aammattaq tuttu Kangerlussuup eqqaaniittut taamaapput. Naatsorsuutig-

samit annertunerusumik angalaarneq ajorput. Aasami ukiumilu najortakkatik uninngaffigineruserpaat. Piaqqi-orffigisartagaat taanna kisimi kajungersitsisarpoq.

AAQQISSUINEQ

Grønlands Naturinstituttit ilimagaa Kalaallit Nunaata kitaata tamaat isigalugu tuttu 142.000-it missaanniissasut. 1993-imi upernaakkut tuttu ilimagineqarput 10.000-it missaanniittut. Tamatumalu periarfissippaa 1993-imi 1994-imi tuttu eqqissisimatilluinnarneqarnissaat.

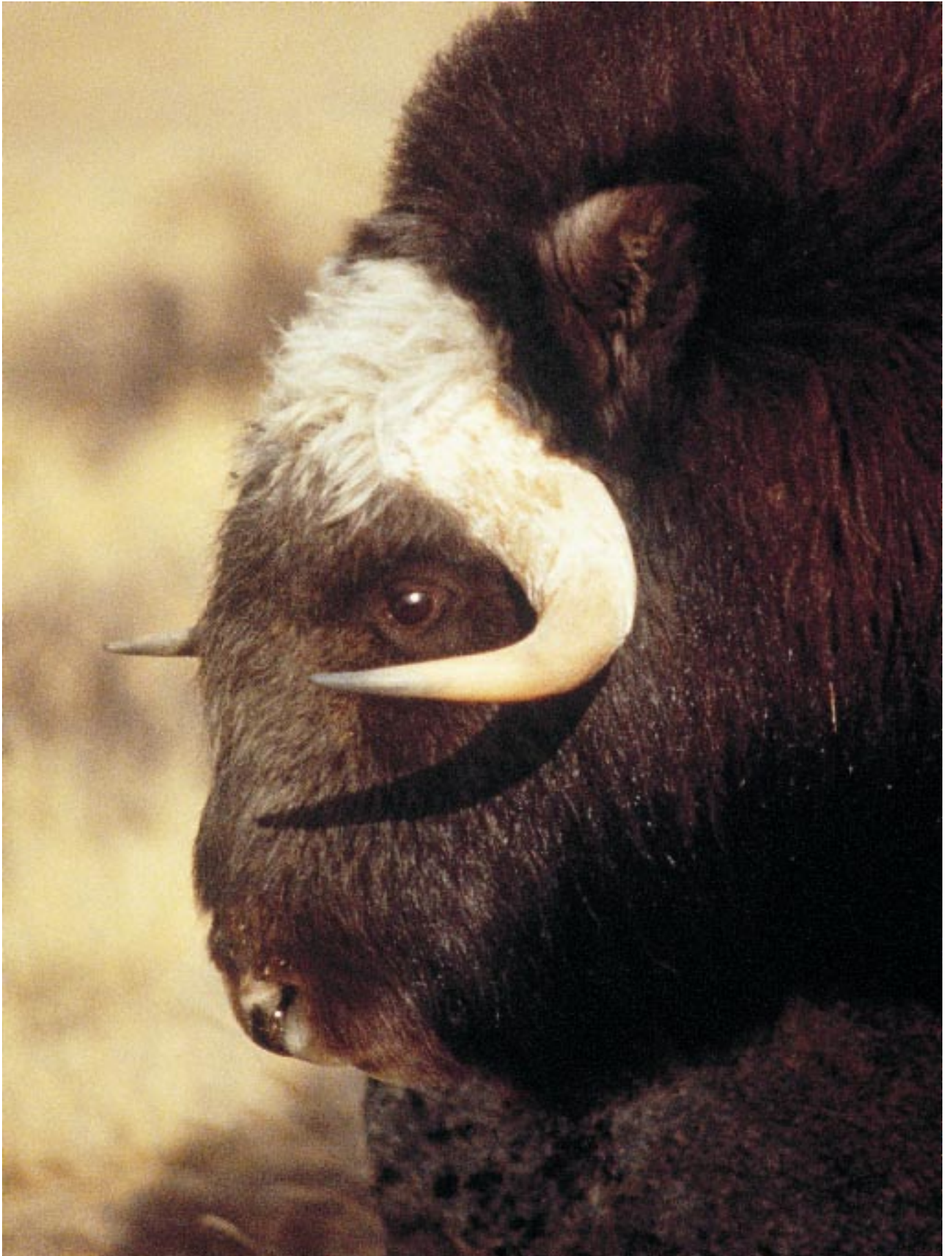
"Pinngortitat inuunerannik misissuinerup tungaatigit nakkutillinerullu tungaatigit assorsuaq pakasarneqarpugut", Peter Nielsen, Avatangiisit, Pinngortitarlu pillugit Quilersaqarfimmi immikkoortortami pisortasooq oqarpoq. "93-94-imi tuttu eqqissisimatilluinnarneqarnissaat suliarigatsigu, naatsorsuutigilluinnarsimavara eqqortumik iliorluta. Tamaginnimmi ilisimaneqarpoq, tuttu amerlassusiat qanoq appasitsigisoq. Imaassinnaavoq kisitsisit eqqoqqissaarsimangikkigit, isumalluarpallaarsimangitsugullu, kisiannili ila appasissimaqaat."

Taamanikkut – 1990-imi – oqartoqarpoq, tuttu nerukkaatissaminnut naleqqiullutik amerlavallaartut. "Maannakkuugallartoq", Peter Nielsen ingerlaqqippoo "tuttu amerlassusiat taakkualu nerukkaataat pillugit oqaaserineqartartut eqqissisimasumik tigusassavakka, erseqqinnerusunillu misissuisarnissat utaqqisassallugit. Upperiuminaappoo naasut nerineqarpallaarsimasut, ullumikkumut tuttu amerliartupiloorsimanerat ilutigalugu."

Piniaqqusinnngilluinnarnissap tungaanut, tuttu amerlassusiat ilaannikkut aqqissuusiffigineqartarsimapput. Inuutissarsiutigalugu piniartuusimaguit, qanoq amerlatigisunilluunniit pisaqarsinaavutit. Saniatigooraluguli piniartuusimaguit arfineq pingasunik pisaqarsinnaavutit. Sunngiffinnilu piniartarsimaguit pingasunik pisaqarsinnaallutit. Eqqissisimatitsilluinnarnerulli kingorna piniarneq aallarteqqimmat, pisassat amerlassusissaannik killilersuisoqalersimavoq. Pisassat amerlassusissaannut aalajangersakkat sakkortuut allannortikkuminaatso-rujussuillu.

Ukioq kingulleq (2000) tuttuassat amerlassusissaasa agguataarneqarneri iluarineqanngitsorujussuupput. Nuummi sunngiffimminni piniartartut, iluminni tuttuassisutiginartut makitsisutiginarsimavaat, taamaalillutillu kissaateqaraluartut tamarmik tuttuassaqarsimangillat. Piniartut tamarmik immikkut 25-nik tuttuassinneqarsimapput, taakkualu amerlavallaarsimapput allaat tamakkerlugit piasarneqarsinnaasimanatik tuniniarneqarsinnaasimanatillu. Tamakkulu kinguneraat, tuttuassat amerlassusissaannut killiliussat ajortorujussuarmik atorineqarsimanerat.

Illoqarfiit nunaqarfiillu ataasiakkaat assigiinngitsunik isikkulinnik killilersuiffiginissaat pisinnaallu aralarpoq.

Knud Falk

Kommunalbestyrelsimmi killilersuutit iluaqutaanerpaasussamik agguataarsinnaagaluarmatigit.

PINIARTILLUNI MISIGISAT

Kalaallit Nunaanni najugaqartunut uumasut pisarineqarsimasut neqaannik qanoq annertutigisumik pissarsisimanerit neqitugassanik pilersuinermut annertooujussuarmik pingaaruteqarnerlutik? Ajornanngilluinnartumik

kisitsinerup ersersissimavaa, ukioq manna pisassarititaasut, tuttu 24.000-iusut, 800 tonsit sinnerlugit neqqarinnarnik pissarsissutaasussat (tuttu nalinginnaasumik angissusilik neqqarinersai 35-37 kiiluusarpoq). Tassalu imaappoq, kalaallit tamarmik assigiimmik agguagassarsigaluarunik, taava inuk ataaseq neqqarimmik 15 kiulunik pissarsissagaluarpoq.

"Piniarnermili misigisat aamma pingaarutilerujus-

suupput", Peter Nielsen-ip tikkuarpaa. "Tamannami ukioq tamaat misigisimasat nuannernersaasa ilagimassuk. Ukiakkummi silagissuup ataani aavaqatigiinneq, ataatsimooqatigiinnissamat pingaaruteqarlunnarpoq, inuillu tamimikkut peqqissuunissaannut aamma pingaarutilerujussuulluni. Assigiinngitsorpassuarnummi atuuppoq."

Tuttut nujuartat pisarineqartut tamarmik Kalaallit

Mads Faegteborg

Nunaanni nerineqartarput. Tuttut nujuitsut avammut tunisassiarineqarsinnaapput, pissutigalugu EU-mit akuerisaasumik Narsami toqoraavimmi toqorarneqartarmata.

UMIMMANNIARNEQ

Akiliilluni umimanniaqataasarnerit aallartinneqarput 90-ikkunni. Kisiannili aamma piniartut, saniatigooralugulu piniartartut tammajuitsussaminnillu piniartartut akornanni isumaqatigiinngittoqanngitsuunngilaq.

"Kangerlussuarmi ajornartorsiuataasut nalunngilagut" Peter Nielsen oqaluttuarpoq, "inuutissarsiuutigalugu piniartuusut siulliullutik aallartarput, kingornatigullu tammajuitsunnanniartunit malinneqartarlutik. Nunami uumasooqarfiusumi qimussit snescooterillu atorneqartut amerlavallaarsimagaangata, tassa tammajuitsunnanniat takkutsinnginnerini, taava nunamik atorneqarsimangitsumik takorluuisimaneq avammut tuniniaruminaatsorujussuusarpoq. Aammami piniartut piniartaasiat, tammajuitsunnanniap iluarisinnaasaanit allaanerussuteqartarmat. Piniartut pisaminnik tassanngaannarerusumik toqutsisarput. Tassa ingerlaannaq sakkortoorlu, tammajuitsunnanniali nuannisarnermi annersaa atortarpaa, uumasumik pilerigilluinnakkaminik qinaasinissaq."

Piffissat assigiinngitsut marluk umimmanniarfiusarput: Ukiakkut piniarneq – tutunniarfiup nalaani – ukiuuneranilu piniarneq. Ukiakkut umimmanniarnermut ilaasarpoq imaatigut angalaqqaarneq. Piniarnerlu nunap timaanut qanittumi ingerlanneqartarluni. Taamaakkaluartorli nammattorneq artorsarnartaqaaq, tassa umimmaap atsaatsip neqqaarinnera 100 kiilut missaanniittarmat (anginerpaat 150-iniik 160 kiilut missaanniittarput). Assartorneqarfiit siviisuut ilungersunartullu pissutigalugit neqit tamatigut pitsaanerpaajuneq ajorput.

Ukiuunerani umimmanniarnerit sapinngisamik sermersuup qanittuani ingerlanneqartarput, taamaallutik pisarisassat marlungorlugit avinneqartarput, tassa siulliit ukiakkut nunap timaanut qanittumi ukiukkullu nunap timaani ungasissumi piniagassanngorlugit. Taamaallunilu aput qimussimik imaluunniit snescooterimik angallavigneqarsinnaasarpoq.

Ukiuni tuusintilinni umimmaat amaqqunut imminnut illersortarsimapput. Taamaammat umimmaat imminnut illersorniarlutik ammaloqisaanngorlutik inissisiterarput angutivissat ulorianartorsiorfitsisumut saarlunngorlutik. Taamatulli pissusilersortarnerat ajornartorsiorfitsilersarpoq, tassa umimmaat ataatsimoortut sinneri aalariarneq ajormata, naak angutiviaq ataaseq pisarineqaraluartoq. Taamaappat taava ataatsimoortut tamaasa toqorartari-aqassapat?

"Ataatsimoortuni uumasup ataatsip toqunnissaa ajornanngilaq, pissuserineqanngisaannarporlu ataatsimoortut tamaasa toqorarnissaat", Peter Nielsen oqarpoq. Umimmanniarneq aallartinneqarmat, siullermik

Kangerlussuarmi (Sdr.Strømfjord) umimmaat 5.000-it sinneqarput, ukiumullu 1.000-it sinnerlugit pisarineqartarput, tamannalu amerlasusianut ajoqutaanngilaq. Umimmaat ilaat takornarianit tammajuitsunnannianit pisarineqartarput.

soqutigineqarsimavoq angutivissat kisimik piniarneqar-tassasut, isumaqartoqarmammi, taakkua amerlavallaar-tut. Kisiannili manna angutivissat arnavissallu piniar-neqartarput."

UMIMMAAT TUTTULLUUNNIIT

Kangerlussuarmi pisat suliarineqartarfiannik pilersitsi-

soqarsimavoq, tassanilu umimmattarineqartut amerla-nersaasa neqaat toqoraavinni pissusiusartutut kusanar-tumik aggorneqartarput avammullu nunanut EU-mut ilaasortaasunut tuniniarneqarsinnaasarlutik.

Umimmattassat Maniitsormiut (Sukkertoppen) Sisimi-ormiullu (Holsteinsborg) agguartarpaat. Tamannalu aamma allamik ajornartorsiutissartaqarpoq, pissutigalu-

gu ileqquusoq malillugu qimussimik angalasinnaaneq kommuunit taakkua marluk akornanni killeqarfik immat. Imaapporlu tassa, ileqquusut assigiinngitsut marluk kateruuffianni qimussertartut tungaanniit kamassimarpaluttumik oqaaseqartoqartarnera Josefine Nymand qaluttuarpoq.

Ullumikkut Kangerlussuarmi (Sdr.Strømfjord) umim-

Knud Falk

maat 5.000-it sinneqartut uumasupput, ukiumullu 1.000-it sinnerlugit pisarineqartarlutik. Tuttut umimmaallu ataatsimoorlutik uumasooqatigiissinnaapput. Umimmaat qoorortani naggorissuni ivigartortarput – tuttulli qutsinnerusuni nerukkaatisarsiorparput, tamaani ivikkat inuussutissaqannginnerusut akornanni. Tuttulluku umimmannik ingalatserisartut.

Josefine Nymand aperigaanni, nuna kipparissukkuutaarlugu agguataaraanni, taava taakku iluanniittut tuttunit umimmaannillu najorneqarpata, neqitugassat annertunerusarnersut, akivoq: "Tamanna ilisimaneqanngilaq. Aalajangiisuusorli unaavoq, tassa kalaallit umimmaat neqaaninngarnit tuttut neqaanik piumanerusarmata. Kisiannili kalaallit umimmaat neqaanik nerinissartik sungiukkualuarpasuk, taava Kangerlussuarmi umimmaat neqaanik tunisassiat annertunerusumik iluaqutaalernissaat qularnanngilluinnassagualuarpoq."

"Aalajangiisuulluinnartorli tassaavoq, kalaallit umimmaat neqaaninngarnit tuttut neqaanik piumanerusarmata. Kisiannili kalaallit umimmaat neqaanik nerinissartik sungiukkualuarpasuk, taava Kangerlussuarmi umimmaat neqaanik tunisassiat annertunerusumik iluaqutaalernissaat qularnanngilluinnassagualuarpoq."

tamaat oqaatigissagaanni tassaavoq, vikinngit nalaanni illuliorluni sannarlutarsuit.

Taanna tassaavoq vikinngit nalaaneersunit sinnikunit tusaamaneqarnerpaaq, Hvalsey-llu oqaluffia kingulisatsinnut qulakkeerneqarpoq. Kalaallit Nunaata Katersugaasiviata Danceamit tapiissutit kiisalu "A.P.Møller-ip nuliatalu nalinginnarnut atugassanik aningaasaateqarfiat" iluaqutigalugit oqaluffikup qarmai iluarsartillugillu napparissartissimavai, taamaalilluni sulii ukiuni tuusintini napaqqittussanngortillugu. Qarmaata kujammut sammisup napparissiteqqinneranut atorineqarsimapput napparissaatit donkraftit 30 tonsinik hydraulikkitalit. Toqqaviata qajannaqutissai qarmaata napparissartornera ilutigalugu ikkussunneqarsimapput.

Qaqortoq isumaqarpoq "nuna qaqortuusooq". Qularnanngitsumik ateqaammut pissutaasimassaaq, immaqqa Hvalsey oqaluffiata sanaqqaarnermini qaqortumik qalipanneqarsimanera, taamaalillunilu nunami toqqavigisamini ersareqaluni inissisimaffimminut kangerluit qinnguinit, tamaani Eriup Aappalaartup illoqarfiata Brattahlid-ip, biskoppeqarfiusimasup Gardar-ip Hvalsey-llu oqaluffiata inissisimaffigisimasaannut ateqaataalerluni.

Hvalsey oqaluffikuata qarmaata sinnikua tassaavoq oqaluffikunit qallunaatsiaat nalaaneersunit allanit attartunerpaasimasooq.

Kisiannili tamatuma eqqaani kisiartaalluni oqaluffiisimangilaq. Ikinnerpaamik oqaluffiisimasut arfinillit

assanneqarsimapput. Taakkulu saniatigut aamma naasorissaasutut najorneqarsimasuni oqaluffiusimasut arlalilit. Taakkua soorunami mikisunnguusimapput. Eqqumeequtigaaalli, Island-imi oqaluffinnik sanariaatsinut assingusunik sananeqartarsimangimmata. Island-imi ulloq manna tikillugu oqaluffiit qisunnik imaluunniit issunik qarmarlugit sananeqartarsimapput, mikisunnguusarsimallutillu. Kalaallit Nunaanni oqaluffiit qallunaatsiaat nalaanni sananeqartarsimasut anngajaarsuusarsimapput ujaqqanillu qarmagaasarlutik. Qarmaat qarmaariaaseq siuarsimarpaloqisoq atorlugu sananeqartarsimapput, tassa ujaqqat issusut saattullu nikerartaalluarlugit, Hvalseyp oqaluffikuata qarmai igalaartaqarput, ilummut sammineri silissiertuaartunik, soorlu

Ivans Silis

Ilimanarpoq ajoqutaasooq pinngoreersimassasooq oqaluffiup naammassineqarnerata kinguninnguatigut, tassami issoq toqqavianiittoq, ujaqqat naqitserujussuarnerisigut appaallassimammat.

Georg Nyegaard

tuluit nunaannut nuussoruttulerup nalaanni oqaluffilornermi periaaserineqartarsimasut assinginik. Tamannalu qallunaatsiaat Island-imi ilikkarsimanaviangilaat. Akerlianik sanariaaseq tamanna Tuluit Nunaata Qeqertaanni ilisimaneqarpoq. Ilimanarsinnaavoq oqaluffiloriaatsip tamaanngaanniit Kalaallit Nunaannut eqquneqarsimanissaa.

PAASISAT KINGULLIIT

Nalaatsornerinnakkut Hvalseyp oqaluffia qallunaatsiaat Kalaallit Nunaanniisimanerannut kingullerpaamik imaalilluni uppernaattissaqarfutlerpoq. Ulloq 16. september ukioq 1408 Thorstein Olafsson Sigrid Bjørnsdatter-imut Hvalseyp oqaluffiani katippoq. Tamatumalu kingorna qallunaatsiaat sunngumilluunniit tusarfigineqaqqinngillat.

Ilisimasassarsiortartut arlalissuit ukiut 1900-ukkut aal-lartsinnerat tikillugu qallunaatsiaat kinguaavinik ujarlertarsimagaluarput. Iluatinnngitsumilli.

Qarmaata kujammut sammisup qajannaallisarneranut kivittaatit donkraftit 30 tonsinik hydraulikkillit ator-neqarsimapput, taamaalillunilu tassa qallunaatsiaqarsimaneranut eqqaassutissatut ataqinarnepaatut kingulissatsinnut eqqanaar-neqarpoq.

Søren Abrahamsen

EQQAAVISSUAQARFINNIIT MAANNA PERLUKUT NUTAALIAA-SUMIK ISUMAGINEQARTALERNERAT

Perlukut ulloq manna tikillugu Kalaallit Nunaanni ajornartorsiutaasarsimapput. Oqaatsilli aallartissutsissat ukuupput: Ikuallaasarnerit, píaasarnerit, katersuisarnerillu

Mads Fægteborg

"Ilaatigut pisut ilagisimavaat, ikuallaasarfittaarsimagatta, taamaattumillu katersorneqaannartussaagaluit ikuallattersimavagut, kiassarnermullu iluaqutigilersimallutigit." Jesper Møller, Sisimiuni kommunimi ingiøriusup isertorsinnaangisaminik tamanna usorsisimaarutigaa, tamannalu uanga nammineerlunga ilalersorluarlugu paasivara. Uangami ukiut marluk matuma siornatigut eqqaavimmi tassanerpiaq nikorfasi mavunga isiginnaarsimallugillu perlukut miiterinik marlussunnik issuseqartut kvadratmiiterinik unteritilinnik marlunnik annertussusillit, maanna manissilluinnaarsimavoq assaneparsimasunilu sinaakkuserneqarsimalluni. Assakkat sinaakkusersuunneqarsimasut uterfigeqqikkumaarpagut. Perlukut illoqarfimmi ikuallaasarfiup nutaarluinnaap ikuallattersimavai. Kiserngorussimappullu ikuallaanermi arsakut sinnikorimasut qaleriaarsimasut. Aammattaq ikuallaanermi arsakut kiserngorussimasut uterfigeqqikkumaarpagut.

Ukiorpasuit ingerlanerini Kalaallit Nunaanni illoqarfinni nunaqarfimmi perlukut anigorniarnert ajornartorsiutaasimavoq. Kisianni 90-ikkut qiteqqunneranni Kalaallit Nunaanni Namminersornerullutik Oqartussat pitsaangorsaatisaanik pimoorussanik eqqakkat tungaasigut suliaqarsimapput, 1996-imilu siunnersuisarfiup Carl Bro A/S-ip Danceamit tapiiffiqineqarluni suliarisimavaa Kalaallit Nunaanni eqqakkat qanoq ilillutik qaangerniarneqarnissaat. Kalaallit Nunaanni Naalakkersuisut sulissutigisassatut piareersaatit tusaatissatut tigisimavaat, taamanikkumiillu annertuunik pisoqarsimavoq. Namminersornerullutik Oqartussat kommuuneqarfiit isumaginninnissaannut aningaasanik immikkoortitsisimapput, Dancealu aamma kommuuneqarfinni suliniutaasunut assigiinngitsunut tapiissuteqartarsimavoq.

Aningaasat ilaatigut Sisimiuni ikuallaasarfitaamut atorneqarsimapput. Tassani illuliornermi sinnerlukut igitallu assigiinngitsut assigiimmik atorneqarsinnaasunngorlugit ataatsimut katersorneqartarsimapput, taamaalluni ikuallatassat naligiiaarnerulersimallutik. Ikuallaasarfik qarasaasiatigut aquneqarpoq, inummillu ataatsimik ingerlanneqarluni, taassuma videukkut takusinnaavai, ikuallaasarfimmi qitiusumi qanoq ingerlasoqarnersoq. Sissuerutillu ilaanni assit soorlu qunermik takutitsiinnartartut.

Innaallagissamoortut filterit atorlugit avatangiisinut piumasari neqartut malillugit minguiarneqartarput, Qallunaat Nunaanni Avatangiisinik Pinngortitamillu Qullersaqarfimmiit piumasari neqartut naapertorlugit. Manalu tikillugu ikuallatatt sinnikui arsaallu toqunartunik oqimaatsunik akullit katersorneqarallarpud. Ulorianartumik aqerlumik akullit, pingaartumillu kanngussaata, annertunerupput Qallunaat Nunaanni ikuallaasarfimmut naleqqiullutik. Sooq, aperivunga? "Perlukunik immikkoortiterisarnepud suli pitsaanerulersimannilaq. Ator-

tunut innaallagissamoortunut, qulliillu pæri sipaarutaasartut allallu tungaasigut. Jesper Møller akivoq, Kalaallit Nunaanni innutaasut, Qallunaat Nunaanni innuttaasutulli annertutigisunik eqqaasarnert pillugu. Pisiareriarlugit-naggataanut igitsisarnerit Kalaallit Nunaanni Qallunaat Nunaannitulli ajortigimmata.

EQQAKKAT AVATANGIISINUT ULORIANEAATEQARTUT

Eqqakkat avatangiisinut ulorianeaateqartut annikillisarniarlugit pilersaaruteqartoqarpoq, tassa nutaaliaasunik perlukut tamakkua katersorneqartarfissaannik pilersitsinissanik. Immikkortiterisarnissaq piumasaqaataavoq, tamanna Kalaallit Nunaanni ileqquusimannigisoq. Namminersornerullutik Oqartussat suleqatigalugit sulisutiginiarneqarpoq perlukut immikkoortiterneqartalerinissaat.

Qanorli ikuallatatt arsakui pineqartassappat? Avatangiisinut Pinngortitamullu Qullersaqarfiup periarfissat assigiinngitsut misissuiffigai. Ajornartorsiummullu qaangiisutissatut ilimagineqarpoq Kalaallit Nunaata ilaanni sinnikut tamakkua katersorneqartarnissaat.

Danmarks Tekniske Universitetimi (DTU) soraarummeerutaasussamik misissuisoqarqamnerpoq, sinnerutunik katersuisarfissaq Sisimiuni inissinneqarsinnaanginnersoq pillugu. Qoorortaq Sisimiuni ikuallaasarfip eqqaaniittoq misissorneqarsimavoq. Qoorortarluni taanna nunap timaani tatsit imeqarfiit qanittuani inissisimannigilaq. Qaqqajunnapp ujaraannaasup ataa sioraqarlunilu

Naak Kalaallit Nunaanni illoqarfiit imminnut aqqusinertigut attaveqanngikaluartut, biilit amerlaqisut eqqaavimmut igineqartarput, pingaartumik assigiinngitsunik sanaartornernut atorneqartarput.

Kalaallit Nunaata silaannaata mersernaqisup suut tamaasa nungutsisinnaneq ajorpai.

Thomas Bjørnboe Gomez Berg

ujaraarartaqarpoq. Suliaqartut malillugit innersuussuti-gineqarpoq tamaani ikuallatat sinneri arsakuilu kater-sorneqartalernissaat, tamanna allamut atorneqassan-ngippat. Katersorneqartalernissaat tassa kingullerpaamik inissiiiviusussaassaaq, tassami sinnikut ulorianartut kimittorsimangaaramik, nunarsuarmi sumiluunniit kaaviiarteqqinneqarsinnaajunnaarmata.

UNGASISSUMIIT KIASSAGAANEQ – QUJANAQ!

Ikuallaasarfiup tunuani aqqaneq marlunnik kissarnermut aniatitsiveqarpoq, tamannali asuli qupaloraarsun-nut oqorsimatitsiinnartarpoq. Taamaanneralu malun-nartumik Jesper Møller-imut puffassaataavoq. "Massa-kutut itsillugu, perlukunik ikuallaanermi kissarnermik pilersitsisarnerata 25%-ia kisiat atortarparput. Kissar-neq ungasissumiit kiassaavinnut ingerlatinneqartarpoq. Kis-

saatigisamalu annerpaartaraat ungasissumiit kissarnermik pilersuiffusut allilernerqarnissaat", Jesper Møller oqarpoq.

Taamaaliornissarli akisoorujussuavoq. Kissarnermik ingerlatitseqqittarfiit ruujorit miiterimut 5.700 koruuni-nik akeqarput.

Qoorortarli uterfigeqqerartigu. Tikeraarminni siul-fermi ilisimatoq Arne Villumsen DTU-meersoq oqa-loqatigisimavara, ulorianartut oqimaatsunik akullit qanoq ilillutik eqqaaveqarfimmiit nunap qaleriaarneri aqutigalugit ammut koorusaartarnersut. Taamanikkut ulorianartut oqimaatsunik akullit kigaatsumik erseqqis-sumilli immap tungaanut ingerlaalersimanerat naatsor-sorneqaleruttorpoq.

Maannakkut eqqaaveqarfiup ilaa torersilluinnarsima-voq, ilanngulluguli kussiortoqarsimalluni, ingerlaannaq imaanut kuutsitsisunik. Ulorianartut oqimaatsunik akul-

Ukiut tulluuttut ingerlane-rini Kalaallit Nunaanni illoqarfiit tamarmik perlu-kunut ikuallaasarfeqalis-sapput.

Thomas Bjørneboe Gomez Berg

lit siornatigut ajortuliaasimasut sulii immapp tungaanut ingerlaarput, kisiannili siornatigutut kimittutigiunnaarsimasut.

Sisimiuni ikuallaasarfik kisiartaanngilaq. Illoqarfiit annersaat pingasut aamma ikuallaasarfearput: Nuummi (Godthåb) ikuallaasarfik ukiuni 12-ni atornerqarsimavoq, Qaqortumi (Julianehåb) ukiuni pingasuni. Aasianni (Egedesminde), Maniitsumi (Sukkertoppen) Ilulissanilu (Jakobshavn) ikuallaasarfissanik pilersitsinissat suliniutigineqarput. Ukiullu amerlavallaanngitsut qaangiuppata illoqarfiit anginerusut tamarmik ikuallaasarfialersimassapput.

SIULLERMIK IKUALLAASARNISSAQ

Nuummi qitiusumik inissisiterneqarsimasuni, kultuurikut illorsuup Katuap eqqannguani Kalallit Nunaanni kommuneqarfiit kattuffiat (KANUKOKA) inissisimavoq. Tassani Jens Romerdahl teknikkip tungaanut, avatangiisinut illoqarniarnermullu siunnersortitit qullersaavoq. Taanna Kalaallit Nunaanni perlukut qanoq suliarineqartarnissaannik piareersaasioqataasimavoq, Martha Labansen-ip akisussaalluni oqartussaaffigisaanik. Qanoq ilioriaasissat saqqummiunneqarsimapput Namminersornerullutik Oqartussat 1996-mi suleriaasissatut pilersaarussiaat malillugit. Jens Romerdahl oqarpoq. Sulissutigeqqaagassat tassaapput ikuallaasarfinnik pilersitsinissat, perlukut initoqisut takussaaiqisullu piiarniarlugit."

Pappiaqqat uuliallu atorunnaarnikut ikuallaanermi ikummarissaataasarpur. "Siullermik Kalaallit Nunaanni kissarnermik kiassarnermut atugassamik iluaqutaasusamik pilersuinissamat ikuallaasarpugut, Atlantikoq ikaarlugi kiassarinnissamat pilersorneqarnissaminngarnit", Jens Romerdahl oqarpoq.

Tullinnguuttorlu tassaassaaq perlukut avatangiisinut ulorianaatillit qanoq iliuuseqarfiginissaat. Kommunit tamarmik ukiuni arlalinni perlukunik avatangiisinut ulorianaatilinnik suliffeqarfimmut MOKANA-mut Aalborg-imiittumut utertitsisalereersimapput, ilaatigut biilit kemikaliallu.

Arsakut ikuallanneqarsimasullu sinnikui umiarsuakut Qallunaat Nunaannukaanneqarneq ajorput "Takorloorsinnaavara, ikuallatat sinnikui aqqusiniornermi atornerqarnissaat, aqqusinerni aputip aakkiartornerata salinneq ajugaanni. Arsakulli qularnanngitsumik katerorneqartarsimassagaluarput", Jens Romerdahl oqarpoq.

AVATANGIISIT PINGAARTISSIGIT

Aningaasat avatangiisinut tunngasunut tapiisutaasartut allanngortitsisimappat? "Aap", Jens Romerdahl aalajangersimarpaluttumik nipeqarluni akivoq. "Soorlu assersuutigalugu Sisimiuni ikuallaasarfik 25-30 miliuuninik akeqarpoq. Aningaasartuutissat Namminersornerullutik Oqartussat kommunillu agguartarpaat. Qallunaat naalagaaffiata kommunit namminneq aningaasartuutissaannut miliuuninik arlaqartunik tapiisuteqassappat, aalajangerneq tamanna ilorfaallaataasaaq". Jens Romerdahl, KANUKOKA, Nuuk.

Henning Thing

Siornatigut eqqaaveqarfiit uuliamut nappartat annertunersarisarsimavaat. Aana Qeqertarsarmi (Godhavn) eqqaavik – igitsisarfik, 1991-mi. Ajornartorsiuat immikkut ittoq tassaavoq uuliap nappartai siornatigut ilisimasassarsiortartut asimi qimaannartarsimasaat.

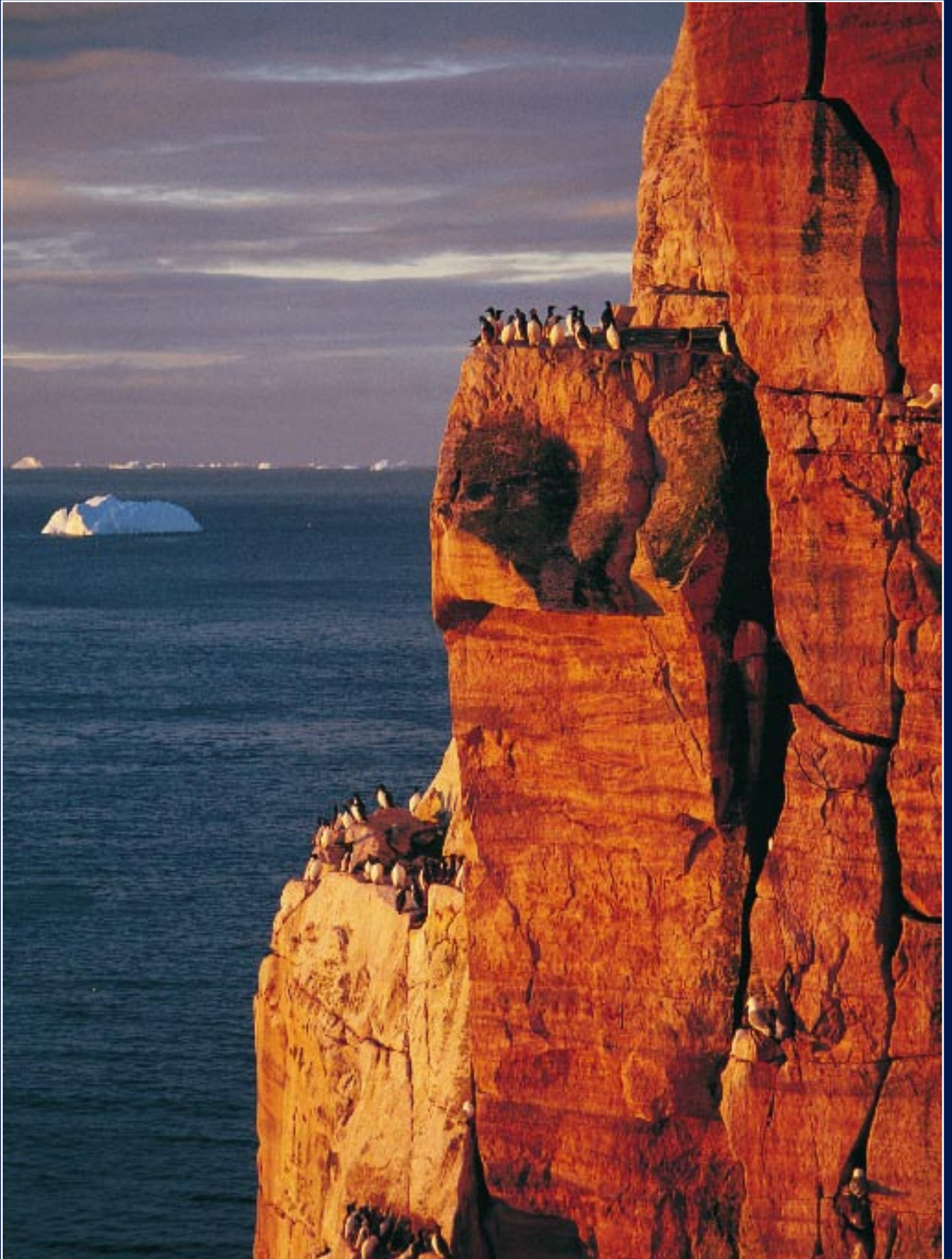
Oqartussat kommuunillu agguataartarpaat. Qallunaat naalagaaffiata kommuunit namminneq aningaasartuutisassaannut miliuuninik arlaqartunik tapiisuteqassappat, taamak aalajangerneq ilorfaallaataasaaq."

Qaaguussagaluarnersoq Kalaallit Nunaanni perlukut immikkoortiterneqartarfissaannik pilersitsisoqassanerluni? "Kikkut tamarmik tamanna takorluugaraat", Jens Romerdahl naggasiivoq. "Uanga nammineq isumaqarpunga tamakkununga assingusumik pilersitsisoqarumaartoq.

Qallunaat Nunaanni inuiaqatigiit tamakkerlutik aningaasat ataatsimut isertittagaasa 5%-ii silaanaap minguinernerulernissaanut atornerqartarput, eqqakkanut kuutsineqartartunut, perlukunut allanullu avatangiisit pillugit suliarineqartussanut.

Kalaallit Nunaat aamma perlukut suliarineqartarnerisa tungaatigut Naalagaaffeqatiginnerup Iluani peqatiminut annertunerujartuinnartumik assinguneruleriartorpoq.

Dancea-p aningaasat tapiisutigisartagai allanngortitsisimappat? "Aap", Jens Romerdahl aalajangersimarpaluttumik nipeqarluni akivoq. "Soorlu assersuutigalugu Sisimiuni ikuallaasarfik 25-30 miliuuninik akeqarpoq. Aningaasartuutissat Namminersornerullutik Oqartussat kommunillu agguartarpaat. Qallunaat naalagaaffiata kommunit namminneq aningaasartuutissaannut miliuuninik arlaqartunik tapiisuteqassappat, aalajangerneq tamanna ilorfaallaataasaaq". Jens Romerdahl, KANUKOKA, Nuuk.

Knud Falk

PINNGORTITAMIK ATUINERUP ISUMAQATIGIISSITSINERILLU ATORTINNEQARNISSAASA PINGAARUTEQASSUSIAT

Timmissat aallartartut pineqaraangata, nunarsuaq tamakkerlugu isumaqatigiissutissat pisariaqartarput. Soorlu assersuutigalugu appat nunap ilaanut nuttartuusarmata, pisariaqarpoq, piniartut piniarfinni assigiinngitsuni najugaqartut pissutsit appat ataatsimut kattullutik qanoq amerlatiginerintu tunngasut ilisimasaqarfiginissaat. Uumasut inuunerannut tunngassuteqartut katersortarfinni sukumiisumik eqqartorneqartassapput.

Ajornannginnerpaassagaluarpoq, naammattunik timmi-aqarlunilu aalisagaqartuugaluarpata. Inissaqarlualuar-patalu. Kisiannili Kalaallit Nunaanni taamaangilaq. Naammattumik inissaqanngillat, pissutigalugu inuit illoqarfinni nunaqarfinnilu katersuussimammata, sammineqartartullu – tassa piniarnej aalisarnerlu – taman-na pissutigalugu najukkani qanittuni taamaallaat ingerlanneqartarmata. Kalaallit Nunaanni inuit amerlaval-laaqaat, nunap pissarititai kisiisa atorlugit inuuniteqas-sagaanni.

Aammami taamaattoqassanngilaq. Kisiannili timmis-sat aalisakkallu inunnit sunngiffimminni piniariarlutillu aalisarusuttartunit annertunerusumik atorneqariartortil-lugit – soorlu Qallunaat Nunaanni taamaattoq – pisari-aqalersimavoq nunamik taassumalu tunniussinnaasaa-nik atueqatigiinissamut tunngasunik najoqqutassaqa-lernissaq.

Tamanna assigiinngitsutigitu pisinnaavoq, tamakkulu immikkoortumi uani sammineqassapput. Taakkua sani-atigit aamma pineqarpoq, pisariaqarnersoq, nunamik taassumalu tunniussinnaasaa-nik atuisarneq pillugu oqallittarneq ingerlanneqartuassanersoq. Tamanna ataatsimoorluni aalajangerneqartariaqarpoq, tassa nunami innuttaasut nunarsuullu sinnerani najugaqartut peqatigalugit. Soorlu tassa, nunaqarfinni piniartut eqqumiigisimassappassuk suna pissutigalugu mitit ikili-artuinnartut, taava taakkua nunaqarfinni allani piniarto-qatitit atassuteqarfigissavaat, paasiniaarlugu tamaani aamma mitit ikiliartuinnarsimanersut, tamatumalu ki-ngornatigit uumasut inuunerannik misissuisartut saaffi-gineqarunik oqaatigisinnaassavaat mitit Kalaallit Nunaat tamakkerlugu imaluunniit nunarsuaq tamakkerlugu ikiliartulersimanersut.

PINIARTARFIIT ASSIGIINNGITSUT ATUIPI-LUFFIUSARTUT

Appanik atuisarneq assersuutigariartigu. Paasisat ersa-

rilluinnarput: Appat piniarfinni assigiinngitsuni piniapi-lunneqartarput, nunarsuarli tamakkerlugu navianartorsi-ortinneqaratik. Tassa imaappoq, ataatsimut atuisitsinis-sat peqqissaarussanillu isumaqatigiissitsiniarnissat pisa-riaqartinneqarput, takuneqarsinnaalersimammata, pini-artut akornanni nalornisoortoqartartoq, tassa appat pisarisimasatik namminneq qanittuminni pisuunersut imaluunniit piaqqiorfinnit allanit pisuunersut nalusar-matigit.

Uumasut inuunerannik paasiniaasartut paasisamik inernerinik qularpallaarneq ajornerannut pissutaasar-poq, nunarsuaq tamakkerlugu uumasut inuunerannik paasiniaasartut imminnut suleqatigiittarmata. Paasisat amerlanersaat pisarput nalunaaqutsersuinerit aqqu-tigalugit. Timmissanik nalunaaqutsersuisarneq taakkulu nassaareqqinneqartarneri aqqu-tigalugit timmissat inger-laartarfii pingaarnerpaat nalunaarsorneqarsimapput, nalunaaqutsersuisarnerillu atorlugit takuneqarsinnaaler-simavoq timmissat ukiup ingerlanerani qanoq ilisukkut sorpiamiittarnerat.

Kalaallit Nunaanni appat piaqqiortarfii assigiinngitsut katillutik 23-upput. Ukiumullu appat 200.000-it 400.000-illu akornanniittut pisarineqartarput. Appalu nunap timmiaanni nujuartani pingaaruteqarnerpaasoq, Kalaallit Nunaata aningaasaqarniarneranut ukiumut miliuunit pingasut aqqaneq marlullu akornanni iserti-tsissutaasarpooq.

Kisiannili Kalaallit Nunaanni piniartut ukiup ingerla-nerani appat piaqqiorfinnit assigiinngitsuneersut pisari-sarpaat. Tamatumunnga pissutaavoq, appat piaqqior-finnit assigiinngitsuneersut assigiinngitsunik paasiu-mi-naatsunik ingerlaarfeqartarmata.

- Kalaallit Nunaata kujaterpiaani piniartut appat Sval-bard- iminngaanneernerusut pisarisarpaat
- Piniartullu Kalaallit Nunaata kitaani qiterpasinnerusu-miittut, appat kitaani piaqqiorfinneersut kiisalu

Canadap kangisissuaneersut (Nunavut)-imeersut pisarisarpaat.

- Diskobugtimiilli avannaanut piniartut upernaleqqaarnerata nalaani, pingaartumik appanik piaqqiorfimminnukaasunik, tassa Upernavimmut, Avannersuarmut Canadamullu ingerlaartunik piniarnissaminnik periarfissaqartarput.

Appalli siammarsimaffigisaat eqqornerusumik oqaatigissagaanni, taava Kalaallit Nunaat assigiinngitsunik agguataartariaqarpoq: Ukuningga Kalaallit Nunaata kitaata avannarpasinnerusua, Kalaallit Nunaata kitaata qiterpiaa kiisalu Kalaallit Nunaata kitaata kujataa.

Kalaallit Nunaata kitaata avannarpasinnerusuani appat piaqqiorfii anginerpaat ilaat tassaniipput, tamanali inukitsunnguuvooq. Tamaani appat ammerlassusiat naammaginakannersumik ingerlavoq. Kujammulli ingerlaaraanni tamaani ajornerullutik. Pingaartumik Upernaviup kujammut pigisaani, Uumannap komuuni Diskobugtimilumi appat piaqqiorfinniittartut ikilerarsimaqaat. Ukiut 50-it ingerlanerini piaqqiorfiit ilaat 50-90%-inik ikileriaateqarsimapput. Piaqqiorfiit

Appat aappariit ukiut talimat ingerlanerini annerpaamik arfineq pingasunik amerlassuseqalersinnaapput.

arlaqaqisut appaarutivissimapput.

Diskobugtip kujataani piaqqiorfiit mikinerusut arlallit tassaniipput. Ilaat appaarukkiartortut. Ilaat taamaaginnarput. Ataaserli appaqarneruleriartortut isikkoqarpoq. Piaqqiorfiilli ataatsimut isigalugit annertoorsuungillat, taamaattumik ataatsimut isiginerini, ilaasa kinguariartarnerat ilaasalu siuariarnerat apeqqutaavallaanngillat.

KITAATA SINERIAANIIT TUSAGASSAT PITSAAVALLAANNGILLAT

Soorlu nalunngikkipput, appat oqaatigineqartarnerinut tunuliaqutaasunik inoqarpoq. Flemming Merkel Grønlands Naturinstitutimeersoq aammalu Knud Falk Dansk Polar Center-imeersoq marluullutik timmissanik ilisimaatut appat pillugit annertuumik suliaqarsimapput. Ukiut ingerlanerini appat pillugit misissuisarnerit Dancea-mit akilerneqartarsimapput. Flemming Merkel aperisimavara, piniartut appanut tunngasunik nalinginnaasunik ilisimasaqarnersut. Piniartarfimminni pissutsit tamaku nalunngilaat. Kalaallilli Nunaanni pissutsit qanoq isikkoqarneri tamakkerlugit ilisimasaqarfiginngilaat, Flem-

ming Merkel akivoq. "Tamannalu isumaqarpoq, sukka-vallaartumik tunngaveqarnerarlutik paasisaqarnerartarput, takugaangamikku piaqqiorfiit eqqaminniittut kingu-ariartortut, tamakkulu tunngavigalugit imannak paasisar-paat, tassa appat allanik piaqqiorfeqalersimasut."

Paasisallu kingulliit imaapput, tassa Upernaviup pigi-saata kujasinnerusuani appat amerlassusii kinguariartu-innartut, tamannalu aamma Ilulissanut tunngavoq. Uumannami appat piaqqiorfii appaarutivissimapput. Qaqortullu eqqaani appat piaqqiorfiat anginngikkalu-artoq aamma appaarukkiartorpoq. Taamatullu aamma pisoqarpoq Tunumi (Ittoqqortoormiini) piaqqiorfinni marlutuaasuni.

Appat piniarfiit ilaanni kinguariartornerannut pissu-taasut pillugit, Knud Falk oqarpoq: Piniartarnej pisuu-nerpaavoq. Appallu piaqqiorfimmi nalaaniinnaq najor-tagaanni ajornartorsiortoqarpoq. Kalaallit Nunaata kitaa-ta kujataani ukiukkut appat piaqqiortuungitsut pisari-neqartarput. Upernaakkulliuna appanniartarnej ajornar-torsiutaasoq. Pingaartumik Upernaviup pigisaani illoqar-finnut qanittuni, kiisaliuna aamma Tunumi appat amer-lassusaat ikilisarneqarujussuuartartoq."

Ukiumut appat pisarineqartartut 200.000-it 400.000-illu akornanniittut ilaat, 80%-it Kalaallit Nunaata kitaata kujataani ukiukkut pisarineqartarput. Ukiullu qanoq ili-nerani appanik piniarnissap aallartittarnera appat amer-lassusiinut qanoq annertutigisumik nanertuutaatiginiss-aanut aalajangiisuusarpoq.

"Upernaviup pigisaani piniartut appat 5.000-it pisaris-sappatigit, tamanna ajoqutaanaviangilluinnarpoq, soorlu tamaani piniartut taamak isumaqartartut, kisan-nili taamaangilaq, Knud Falk oqarpoq, ingerlaqqilluni-lu, Melvillip kangerluusartaani appat 5.000-it pisari-neqartut Kalaallit Nunaata kitaata kujataani appanik 50.000-inik pisaqarnermut naleqqiullutik ajoqusiine-rujussuussapput. Tassami Kalaallit Nunaata kitaata kuja-taani appat pisarineqartartut amerlanerpaartaat piaraa-sarput, timmissat qularnangitsumik ukiup issinnersua-ni toqorartussaagaluartut. Ukiiffittut najorneqartartuni appat Norgimeersut, Island-imeersut Canadameersullu katersuuffigisarpaat. Tassalu imaanneruvoq, ukiuunera-ni appat pisarineqartartut tassaasarput piaqqat nunanit allaneersut, upernalaqqarneranili piniarnerni appat piaqqiortartut pisarineqartarput. Annertunerujussuarmik

*Aqissit aappariit ukiut tal-
limat ingerlanerini 2.000-
inik amerlassuseqalersin-
naapput.*

Henning Thing

nammaneqarsinnaavoq, ukiukkut appaniartarnerit, appat piaqqiortartut pisinartarnerannut naleqqiullugu. Knud Falk tunngavilersuivoq.

Piniarnerulli saniatigut sunniuteqartartut allat aamma amerlaqaat. Tassa manninnik katersuisoqartarpoq – akuerineqarsimasunik unioqutitsineqartunillu. Kiisalu aamma uumasut nujuartat, pingaartumik naajarujsuit. Akornusersuutaasartulli tamakkua tassuugunnguaq uterfigeqqikkumaarpagut.

Siullermilli katersortarfimmi ataatsimiinnissaq eqqaa-laarallartigu, tassani isummat assignngitsut qarfaaatineqarfissaat mumerarfigisassaallu, uumasut inuunerannik misissuisartoq Grønlands Institutimeersoq – uanilu pineqarpoq Flemming Merkel-ip – akunnillatsiarnera.

*Appat piaraannik
piniarneq*

KATERSORTARFIK

Flemming Merkel aperaara, oqariartuutimi katersortar-

fimmi ataatsimiinnerup nalaani piniartunit qanoq tigu-neqarnissaa nammineq qanoq isumaqarfigineraa.

"Upernavimmi inuit eqqunngitsumik pineqarsimasut misigisimapput. Misigisimapput piniagassat tungaa-sigut assignmik pineqarnissaminnik. Aasaanerani appat takkusimaarfiisa nalaani atueqqusaanginnissartik eqqortuliornertut misigimangilaat".

Appa immikkooruteqarluinnarmat, pingaartilluinnarparput uumasutut inuunera erseqqissumik oqaluttuarisallugu.

Appat aatsaat tallimanik ukioqaleraangamik piaqqiulersarput, ataaserlu sinnerlugu piaqqinngisaannarlutik. Appallu amerlassusaat affaanngortinneqarsimaguni, taava piffissaq sivosoorujussuaq atoqqaarlugu aatsaat amerleqqissinnaasarput. Maanilu tassa isumaqatigiinginnerit aallartipput. Piniartut upperinngilaat, tassa appat ukiumut ataasiinnarmik manniliortarnerat. Ima-

luunniit qinerpaat upperiوماناڟو.

Aammattaq paasisinnaanngilaat, appat utoqqaat piaqqiorfinni pisanissaasa ajoqutaanerunissaat. Isu-maqarput appat piaqqat ukiuunerani pisanineqartarnerat annertunerusumik ajoqusiisartoq. Tamanna meeqqanik pingaarnerpaasutut isiginnittarnermut akertiuvooq. Tamannami appanut tunngatillugu mumingalluinnar-mat. Appat 20%-iisa kisimik ukiut piaqqiorsinnaalerfis-sartik angusarpaat. Tassa imaappooq, appa piraq toqukkaanni, taava appap inersimasup tallimarertuaa-nik tamanna naleqartarpoq. Appali utoqqaq toquk-kaanni, taava appa ukiuni tulluittuni amerlaqisuni piaqqiorsinnaasoq peerneqartarpoq.

Inuttut eqqarsartarpugut, meeqqat siunissatut isigalu-git. Umiarsuaq kivilerpat, taava meeqqat arnallu siulli-ullugit annaanniarneqartarput.

Appanili akertiuluinnaanik pisaqartarpoq. Ukiuni

Knud Falk

Appat amerlassusaannut artorsaattissisinnaasumik piniartarneq Kalaallit Nunaanni piniarfinni assigiinngitsuni assigiinngissutilerujussuupput.

Knud Falk

uumaffigisaanni siullerni pissusissamisoortumik toqo-rartoqartaqaaq. Tamannalumiuna atorluarneqartari-aqartoq, tassa uumasut tamakkua toquinnartussaasaa-galuarmata", Flemming Merkel naggasiivooq.

Innuttaasunik ataatsimeeqateqartarnerit pingaarutile-rujussuupput, uumasut inuunerannik misissuisartunut Grønlands Naturinstitutimeersunut, Avatangiisit Pin-ningortitarlu pillugit Quillersaqarfimmit sinniisuusunut, kiisalu najugaqarfimmi piniartunut piniariartartunullu. Piniartorpassuit appat ingerlaartarnerinut tunngasunik pinngortitamilu inooriaatsit pillugit annertuunik ilisima-saqalerput. Uumasut inuunerannik misissuisartut atuisi-tsisullu paasisaqarfigaat, piffissani piniarfiusussani pis-sutsit qanoq isumaqarnerat, soorlu assersuutigalugu, Majip qaammataani piniarfiusinnaasumi sakkorto-rujussuarmik piniarnerup nassatarisaraa, appat pisanineqartut amerlangaaraangamik amerlassoorpassuit qeriti-sinneqartartut. Piffissaq piniarfiusinnaasoq ninniginar-pallaamik aalajangiiffiqarsimavoq, tassa appanniar-fiusinnaasup ilaa pisarmat appat sulii piaqqiorallarnerisa nalaani. Kisiannili piviusumik ajoqusiineq pereersima-voq – tassa imaappooq amerlassusaasa ikiliartorneran-nut ajoqutaanerpaasoq pereersimammatt – tassa malitta-risassat piniarnermut tunngasut akuersissutigineqan-ngikkallarmatali.

"Appat piaqqiornerisa nalaanni piniarnerup ajoqusiisarnera paasisitiniuti-gissallugu siararteriniarneq ilungersunarnerpaat ilagaat." Flemming Mer-kel, Grønlands Naturinstitutimeersoq.

Appat kalaalimineerniar-
 fimmi tuniniagaasut.
 Kalaallit Nunaanni
 appaniartarnerup killif-
 fissani tikissimavaa –
 tassa piniarfinni ataasiak-
 kaani – appat amerlassu-
 saasa nammassinnaan-
 ngisaat. Taamaalillutik
 Uumannami sionratigut
 apparpassuusimasut nu-
 ngussimapput, Uperna-
 vimmilu appat piaqqiorfi
 nutaanerusut annertuu-
 mik ikileriateqarsimap-
 put. Tamakkununga pis-
 taasorineqarpoq ukioq
 1988 tikillugu appat
 piaqqiornerisa nalaanni
 piniarnissap ajornartitaa-
 simannginnera. Avaner-
 suarmili (Thulemi) inuttu-
 allaanngitsumi appat
 amerlassusaat allan-
 nguuteqarsimagunan-
 ngilaq, tamaanilu appat
 piaqqiortut amerlanerup-
 put Kalaallit Nunaata sin-
 nerani piaqqiortut ataatsi-
 mut kattukkaanni taakku-
 nannga suli amerlane-
 rusut. Tunumi piaqqior-
 finni mikigaluani piaqqi-
 ortut aamma ikiliartorput.
 Ikiliartortitsinermullu sun-
 niutaasoq annerpaaq pisi-
 mavoq piniarnermut
 malittarisassat eqqun-
 neqanngikkallarmatali,
 tassalu piffissaq sivisooru-
 jussuaq atorlugu aatsaat
 appat amerleqqissinnaa-
 sarlutik, tassa appa aa-
 tsaat tallimanik ukioqale-
 raangami piaqqiorsinnaa-
 lersarmat.

Knud Falk

Uumasut amerlassusaat artornartorsortinneqarpat –
 uani appat amerlassusaat pineqarpoq – taava piniar-
 nerup tungaa aaqqissuusiffigissallugu pisariaqalersar-
 poq. Makkulu aqquataasinnaapput:

- Piffissat eqqissimatitsiffiusut.
- Eqqissimatitsiffiusunik killilersuinerit – soorlu
 piaqqiorfiit pingaaruteqartut – kiisalu nerisassarsiorfi-
 usartut.
- Piniartaatsinik killiliinerit.
- Kikkut akuerisaasumik appanik piniarsinnaanerini-
 ikililerinerit.
- Pisassat amerlassusissaat.
- Appat tuniniarneqartarnerini killilersuinerit.

Aammattaq immikkukajaamik killilersuinerit isigi-
 neqarsinnaavoq akornusersuinerit pinngitsoortinniarnis-
 saat, pingaartumik appat piaqqiorfiisa eqqaanni. Tassa-
 ni pineqarput qulimiguullit umiarsuillu angalasarnerat.
 Ullumikkut ilisimasaqartoqarunnaarnikuuvoq, umiarsuit
 naalagaannik siggartartartunik, appanik tuusintilikkuu-
 taanik piaqqiorfissuarminninngaaniik ataatsikkut teq-
 qaasunik takunninniaanartartunik. Akornusersuisars-
 manerillu tamakkua tamatigut nassatarisarsimavaat
 manniit piaqqallu annaaneqartarnerat.

Knud Falk

Mamartorsuupput – assigiinngissuteqarlutilli

Ukiut tallimat ingerlanerini aqissit aappariit 2000-inik amerlassuseqalersinnaapput

- Aqissit sivikitsuinnarmik uumasarput.
- Ataatsimik ukioqarlutik piaqqiulersinnaapput.
- Ukiumut arlaleriarlutik piaqqiortarput.
- Aqisserpassuit pisarineqarsinnaapput amerlassusaannut ajoqutaanngitsumik.

Appat aappariit ukiut tallimat ingerlanerini annerpaamik arfineq pingasunik amerlassuseqalersinnaapput

- Appa sivirusumik uumasarpoq.
- Kisiannili aatsaat, tallimanik ukioqaleraangamik piaqqiulersarput.
- Annerpaamik ukiumut ataatsimik piaqqisarput.
- Appat amerlassusaannut tunngatillugu ikittuinnaat pisarineqaraangata, taakkua sunniuteqalereersarput.

Nivinngarlugit ivertittakkani oqaasertaasut Grønlands Naturinstitutimit suliarineqarsimasut

NUNAKKUT, IMAATIGUT SILAANNAKULLU

Takornariartitsisarneq Kalaallit Nunaanni inuutissarsiutit nammanneqarsinnaasut ilaattut suarutigineqartarpoq. Maannakkorpiarli takornariartitsisarneq tungaa qanoq isikkoqarpa? Takornariartitsisarneq suup tungaanut ingerlava?. Kalaallit Nunaannilu pinngortitami takornariartitsisarnissaq qanoq ilimanaateqartigaa?

1992-imi Namminersornerullutik Oqartussat takornariartitsisarneq annertusarneqarnissaa pillugu ukiunut tulluuttunut qulininut pilersarusiorsimapput. Siunissami aggersumi nunap siuarsarneqarnissaanut aalisarneq tungaa kisiat sammeneqassanngilaq. Ilanngulluguli oqaatigineqarsinnaavoq. Kalaallit Nunaat takornariartitsivissatut aamma piukkunnaateqarluartuummat, pissutigalugu ullutsinnut naleqquttunik misigisaqarfiusussanik periarfissaqartitsigami. Kalaallit Nunaanni inuit amerlavalanngillat. Kalaallit Nunaanni inuit amerlasoorsuunngillat, pinngortitarsuarli tupinnaannartuulluni. Aammattaarlu inooriaasitoqqamik attassiinnarsimaneq ersarilluarpoq, takornariat nunani allani misigisaqarfigisinaanngisaannik.

AMERLASUUT IMALUUNNIIT IKITTUNGUIT PITSAANERSIUKKAT?

Kalaallit takornariartitsisartut ilaasa erseqqissumik oqaatigisarpaat, amerlasuunik takornariartoqartalernissaa anguniarlugu amertuumik avammut ussasaarilluni pilerisaarinissaq pisariaqartoq. Ilaalli isumaqartarlutik avammut ussasaarilluni pilerisaarinissaq pisariaqanngilluinnartoq. Kalaallit Nunaat imminut avammut nittarsaassinnaareemat.

Apeqquilli pingaarteqarnerpaq tassaavoq: Takornarissanik amerlasoorsuarunik tikisitsisarnissaq pilersineqassava imaluunniit ikittunnguit pitsaanersiukkat kisiisa tikisittarnissaat anguniarneqassava? Tamatuma akissutissartaa immikkoortup matuma naggataani nassaarineqarsinnaavoq.

Ullumikkorpiak Kalaallit Nunaannut amerlasoorsuarunik takornariartitsisarnissaq pineqanngilaq. Ukiumut Kalaallit Nunaannut takornarissat tikittartut 31.000-iusarput, kisisillu taakku inorpaat allaat ulloq ataasiinaq atorlugu Legoland-imut takornariartartunut.

Ullumikkut takornarissat eqiteruffiginerusarpaat Kitaani illoqarfiit anginerit timmisartoqarfusut marlusut qanittuiniittut.

ILIMANAATEQARSINNAASUT

Ukiuni marlunni Jeppe Mordhorst, Dancea aqputigalugu akilerneqarsimasumik, Kalaallit Nunaanni takornariartitsivissaqqissunik pilersitsiniarnernut siuttuulluarsimavoq. Soorlu Narsami Nuummilu imaatigut angallassisarnerit. Sisimiuni Ilulissanilu qimussimik angallassisarnerit kiisalu annikkikaluanik nunap timaanut angallassisarnerit. Taassuma sulissutigisimavaa, takornarissanut aningaasaateqarluartunut immikkorluinnaq misigisaqarusutunut assigiinngitsunik sammisassanik pilersitsinissaq.

"Rwanda-mi aapakaanik gorillanik takornariartitsisarneq misissuataarsimavarput – tamanna isasoorluinnanngikkallarmat. Tamaani immikkorluinnaq ittunik misigisasaqarfiusunik takornariartitsisarneq ingerlanneqarsimavoq. Tamatumalu avammut ussasaarutigalugu pilerisaarutiginissaa pisariaqarsimanngilaq. Inuit takornariarussutut utaqqisorpassuusarsimmata allaat. Tamaani qorillat qaqqaniittartut aapakaatigiit marluinnaasi-mapput. Inuit peqataaniannarlutik allaat 35.000 koruuninik akiliuteqartarsimapput. Saniatigullu aamma immikkut angalanerminnut najugaqarnerminnullu akiliuteqartarlutik. Tamanna aamma Canadami nannunik takornariartitsisarnernut atuuppoq. Nannunik misigisaqarusuinnarlutik sapaatip akunnerini marlunni-pingasuni qimussimik angalanissaminnut 90.000 koruunit tikilugit akiliuteqartarsimapput. Taamak immikkut ittunik kusanartigisumik misigisaqartitsiniarluni takornarissanik angallassisarneq anguniassagaanni, taava tamanna namminerimi ussasaarilluni pilerisaataareerpoq."

Taassuma pingaarterpaatillugu anguniagaraa angallassisartunik pikkorilluurtunik pilersitsinissaq. Inuillu piukkunnaateqarluartut 35-t qinerneqarsimapput, kalaallit annertunerusunik pissarissaartorsuunngitsut – soorlu ataaseq angallataateqarpoq, ataaseq qimusseqarluni, ataaseq qaqqami unnuisarfinnik marlunnik illuaraateqarpoq il.il. Tamakku angisuunik akunnitarfiuteqanngitsut. Kalaallit piniartut. Inuit taakkua Greenland Tourism-imit nassaariortorneqarsimapput ullunilu 14-ni

Kangerlussuup (Sdr.Strømfjord-ip) eqqaani qaqqani takornariartitsisarneq ingerlallualeriivissimavoq.

Henning Thing

NAMMANNEQARSINNAASUMIK TAKORNARIARTITSISARNEQ

Takornariartitsisarneq pilersinneqarsinnaava, pinngortitamut aserorterisinnaangitsaq? Annikitsuinnarnik atorussanik atuiffiusinnaasoq? Inuit najugaqarfiini assigiingitsuni iluaqutigineqarluarsinnaasunik sammisassaqartitsisarnissat? Tassa naatsumik oqaatigalugu: Pinngortitamik atuilluarluni takornariartitsisarneq.

Timmisartorluni Kalaallit Nunaannut tikikkaanni, taava inuit nunarsuaq tamakkerlugulusooq nukissatik ukiorpassuarni atorsinnaasaralutik atoreersimasarpaat. "Eqqumiikkaluamik pinngortitamik atuilluarluni takornariartitsisarneq sakkortoorujussuarnik piumasaqaateqaataasarpog", Jeppe Mordhorst oqarpoq. "Piumasaqaatit sakkortoorujussuusarpog inuit tamaani najugaqartut ilanngullugit taputartuunneqassagaangata. Naasorissaasoq pinngortitamik atuilluinnarluni kisiat naasorissaasuulerusukkaangami siornatigut periaasersimasani allannngortinnartarpari. Sanilini aperiartorneq ajorpaa taanna aamma ilaaqqukkusunnnginnersoq. Taamaatoqassanngippammi naggorissaatit ulorianartunik akullit nunaataanik qarsuaaginnassagaluarmata.

Oqaluttuarisaanermik soqutiginnittunik takornariartitsisarneq – aanna qallunaatsiaat Hvalsey-mi oqaluffissuarisimasaata qarmaasa sinneri.

tungaviusumik ilinniartinneqarsimallutik makkuninnga: tuluttut annikikkaluamik oqalussinnaanermut, annikikkaluamik avammut ussasaarilluni pilersisaarinnanermut, raadiomik atuisinnaanermut uppersaamik allagartartaarlutik, ikiueqqaarnissamullu pikkorisartinneqarsimallutik. Pikkorissartitsineq tamanna ingerlanneqarsimavoq niuernermet pikkorissarfimmi Qaqortumiittumi.

Henning Thing

Immaqami aamma taamaalorsinnaasimassagaluarpog, pinngortitamilli atuilluinnarluni takornarissanik angallassisarnissaq sakkortunerujussuarmik piumasaqaateqarfiusarpoq."

UUMASUNIK NIOOQUTEQALLAMMAS-SUAQ

Uniaaluk pisaqarniartarpoq qanorluunniit pissanganarsaartigalugu oqaluttuarisinnaavat, qanoq ililluni issimut akiunnissaminut naleqqussarsimanersoq il.il. Tamannali annertunerusumik soqutigilerneqarnaviannngilaq. Annertunerusumimmi iliuuseqartoqartariaqassaaq: Tassa arferit imaluunniit umimmaat oqaluttuaralugit.

Taamaammat angallassisarpoq pikkorilluinnarpoq tammajuitsunnanniartunik umimmanniartitsisassaaq. Immaqalu nunarsuarmi umimmaat aatsaat taamak amerlatigalutik katersuuffigisimasaanni Kangerlussuup mittarfeqarfiata qanittuaniittumi.

"Paasineqarsimavoq aasaanerani ukiuuneranilu umimmanniartitsisarneq iluaqutaasinnaasoq. Ukiuunerani periarfissaqartarpoq, suut tamangajaasa qimussimik assartorneqarsinnaasarnerat. Aasaaneranili nuna

tamanna aatsaat qulimiguulimmik tikinneqarsinnaasarluni. Periarfissatulli atorneqarsinnaagunarpoq biili assakaasui sisamaat immikkut sakkortusarneqarsimasut. Tamanna immaqa timmisartornissamut naleqqiullugu ajoqutaanerisinnavaoq – avatangiisinut tunngasut isigissagaanni, Jeppe Mordhorst oqaluttuarpoq. "Oqarsimavugullu: Sapinngisarput tamakkerlugu ajunngitsumik ingerlatsiniarsarissaagut, piffissallu ingerlanerani piumasaqaataasut sukannernerulersikkiartorumaarpagut."

Umimmannik tammajuitsunnannianik angallassisarnermik suliaqarneq nukkiornartorujussuuvoq. Tamanna pitsaanerpaamik sullissinissamik piumasaqaataavoq. Immiaaqqamik perusuttoqalissappat, taava taanna nillarrissuusassaaq tigorianaasassallunilu. Naasut igutsaallu oqaluttuarineqartassapput. Tassa nukersornartorujussuuvoq tammajuitsunnanniartunut piniaqataasarneq aaqqissuisuusarnerlu.

Tamatumalu inernerisimavaa, nunamik atuilluarnissaq pillugu isummat assigiinngitsorpassuit pilersimenerat. Tassa pujortakkat sinnikuinik katersuisarnermiit, plastikkikunik nunamut matorussisannnginnissat, angallatigineqartartut pillugit, uumasut toqqissisimasuu-

Pinngortitami takornariartitsisarneq – aana "pingo"-mik taaneqartarpoq, tamakku nunap qeriuannartup qaavata aasaanerani aassimasup ukiakkullu nunap qaavata qereqqilernerani taakku marluk akornanni naqitsisoqalerneratigut pinngortarput. Taamaalilutillu soorlu assilisami takuneqarsinnaasutut innermik anitsisartutut isikkoqalersarlutik.

Henning Thing

nissaat pillugit, uumasullu qanoq ilillugit aallaaneqar-
tarnissaat pillugit. Kingullermullu tunngatillugu, taman-
na kalaallinit piniartunit annertunerusumik soqutigi-
neqarsorinangilaq. Kisiannili tamanna noorlermut
sulisut pisortaannit tammajuitsunnanniartumit pingaa-
ruteqarnerugunarluni.

Avatangiisinut tunngasut eqqarsaatigalugit tamakku
immaqa pingaaruteqarpallaanngikkaluarput. Taamaak-
kaluarlorli tamanna tammajuitsunnanniarluni piniartitsi-
sarnerni minguitsuutitsinermik ersersitsisuusassaaq.

Qaqugukkulluuniit pinngortitaq aningaasarsiornermut
ilaatinneqalerpat, taava pinngortitap paarilluarneqarnis-
saa soqutigineqaleriartussaaq. Tamannalumi tassaavoq

pinngortitamik atuilluinnarluni takornariartitsisalernis-
samut eqqarsaatersuutaasimasooq.

INISSAALATSITSINEQ

Qimussimik takornarissanik angallassisarneq pinngorti-
tamik atorluaanissamut assersuutaavoq ajunngilluin-
nartoq. Tamannalumi aamma tamatuma tungaatigut
oqaluttuarisaanitsinnut uummarissaataassaaq. Qimussi-
mik angalasarneq maanna atorneerukkiartuinnarpoq.

Sisimiuni qimussertartut snescooterertartullu akor-
nanni aporaattoqartarsimavoq. Tamannalu ilisimasanut
akerliusutut pissusilersuutaavoq, tassa naak Kalaallit
Nunaanni takornarissat taamak ikitsigigaluartut, Kalaal-

*Sisimiuni (Holsteinsborg)
qaannat nutaat amernik
qaalersorneqarsimallutik
sanaajusimasut.*

Henning Thing

lillu Nunaat inuttussutiminut naleqqiulluni taamak isorartutigigaluartoq taamaattoq inissaalatsitsisoqarpoq. Pissutigalugu sammineqartartut tamarmik illoqarfinnut qanittuni ingerlanneqartarmata.

Qimussersut angallavik ataaseq uteqattaartuartaapaat. Minutsillu qulit missaanniittut qaangiukkaangata sne-scooterit sukkalisaartaqisut siulliit takkuttarput. Qoorortamilu silinngeqisumi benziinap tikka naamanarsisarluni. Minutsillu qulit qaangiukkaangata aamma tullia takkuttarluni. Qimussimik angalaartumut tamanna ajornakusoorntartorujussuuvoq – tassa pinggortitamik atorluallaunnarluni takornarissanik angallassisarnerup – avammut pilersaarutisarnissaq eqqarsaatigalugu. Avammullu nittarsaalluni pilersaarutit atuaraanni, taava tamakkunani benzinassunnissuuaq ilaatinneqarneq ajorpoq. Pineqartarlutilli nannut pinggortitarsuullu nipaannerujussua.

Inissaalatsitsinerup nassatarisimavaa, angallassisartut pikkorilluinnarluartut suliaminnik allaat unitsitsiinnarnerat. Angallanneqartussaagalullu pakatsisarsimapput. Tamannami avammut nittarsaalluni pilersaarutiasartunut naapertuutinnimmat. Tamanna pinggortitamik atuilluinnarluni takornarissanik angallassisarnermut isummersuutit ilagigaluarpaat. Pingaartinnerpaallugu eqqarsaatersuutigisimagaluarpara, pinggortitamik atuilluinnarluni takornarissanik angallassisarnerup ilagissagaa, inuit Kalaallit Nunaanni pinggortitap paarilluarneqarnissaanut soqutiginninnerulernissaat". Jeppe Mordhorst naggasiivoq. Tassani pingngilaa, Kalaallit Nunaanni takornarissanik angallassisarnermi pinggortitamik atuilluinnarnissaq kisimi ingerlatsiviussanngitsaq, annertungaatsiartumillu ilapittuutaasinnaasoq.

TAKORNARIARTITSISARNERMUT PISORTAQ

"Takornarissap Kalaallit Nunaat takorlooraangamiuk, takorloortarpei qimussit qaannallu. Ilaqutariit kalaallit, qilaatersornerlu. Kiinarpalerluni qitaasernerit, erinarsoqatigiillu. Kalaallisuut, taakkualu oqaluttuassartaat". Sisimiuni (Holsteinsborg) takornariartitsisarnermut pisortaasutut Anette Grønkjær Lings-ip nalunngilai, suut Kalaallit Nunaat pillugu avammut pilersaarutiasinnaanersut.

Taanna "sukarsuurtut" isikkoqartunik assigiinngitsunik pingasunik suliaqarpoq. Siulleq tassaavoq, illoqarfiup illoqarfiullu avataata kusanartumik takutinneqartarnissaat. Sukarsuullu aappaa tassaavoq oqaluttuarisarnermut tunngassuteqartut. Sukarsuullu pingajuat tassaavoq takornarissat misigisaqarfigisinnaasaat assigiinngitsut, soorlu imaatigut angallassisarnerit, snescooterinik angallassisarnerit, qimmussinik angallassisarnerit, aalisariartitsisarnerillu.

Anette Grønkjær Lings-ip avatangiisinut ulorianartor-

siortitsinerpaasutut taava pinggortitamik nungullarsaaneq. "Nunarput isorartoqaaq, kisiannili nungullartitsisimanerit, piffissaq siviisoorujussuuaq atorlugu aatsaat naajartoqqittarput."

Tulluusimaarutigeqaalu, illoqarfimmi qajartortartut peqatigiit, qanga kalaallit qaannatigut pissusitoqarisimaasannik, soorlu qaannamik kinnngusaqattaartarnernik assigisaannillu ingerlateqqillualersimanerat.

PINGORTITAMI AAQISSUUSSISARNEQ

Qallunaat Nunaanni qajartortarneq timersuutitut ilaavoq. Kalaallit Nunaat aamma tamatuma tungaanut ingerlanerluni – tassa piniartut timiminnik aalalluartsisarnerat nunap timaani ingerlattagaasa timersuutaenerusutut isikkoqaleriartussanerluni?

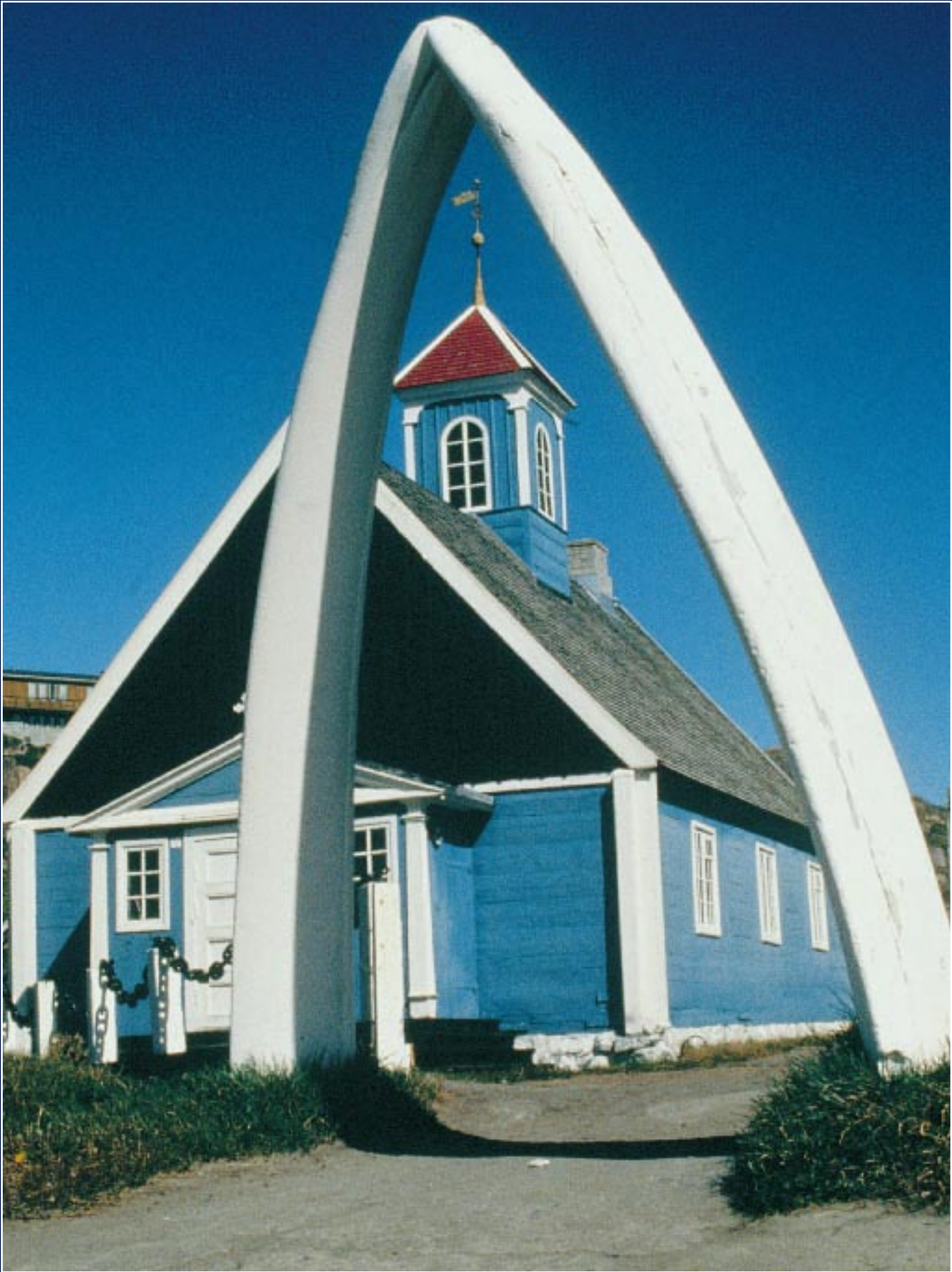
"Maani Sisimiuni (Holsteinsborg) sisoraatinik unammisaqattaartarnerit annertuut ingerlanneqartarput Arctic Circle Race pissutigalugu, taanna tassaavoq Sisimiut illoqarfittut ilisarnaataasa ilaat. Tamatuma saniatigut aamma kommune ukiuunera naallugu atorneqartartunik ujakkaartartunut aqqusiorparpoq". Anette Grønkjær Lings oqaluttuarpoq.

Ilimanaateqarlunnarpoq, timersuutit taakkunatulli sakkortutigisut takkussuuttalernissaat. Arctic Circle Race-p saniatigut aamma Tunumi Kalaallit Nunaatalu kujataani sisoraatinik unammisaqattaartoqartarpoq. Kingulleq eqqaaneqartoq tassaavoq Greenland Adventure Race aasaanerani ingerlanneqartartoq. Triathlon-imut eqqaanarpoq: Tassani cykkilernerit, arpaliuttarnerit imaanilu unammisarnerit ingerlanneqartarput. Kalaallit Nunaat qaqqasiutinik cykkilerfigissallugu naleqqulluinnarpoq. Kalaallit Nunaatalu Kujataa immikkut ittumik piukkunnaateqarlualarpoq, pissutigalugu tamaani illoqarfiit imminnut qanikannersuummata.

Qimussertartut snescooterertartullu akornanni aaqqiagiinngittoqartarpoq. Sisimiunili snescooterinik angallavigeqqusaasut sukannersumik malittarisassiunneqarsimapput. Aqqutigisartagaannilu ataasiinnarmik aqqutaasartut marluk imminnut paarlaaffeqarput. Tassunga tunngatillugu piniariartarfiit pineqarput, takornarissanilli angallassisarneq pineqarani. Piniarfiusartumi snescooterinik angalassagaanni, taava piniagassat qi-maasoorutigineqarsinnaapput. Taamaammatt Sisimiuni aalajangiunneqarsimavoq, snescooterit atorlugit piniartoqartannnginnissaa.

PIKKORISSARLUARSIMASUT

Julia Pars-ip Greenland Tourism-eersup pikkorissarluarsimasuunissaq pingaartippaa. Nalaatsornerinnakkullu Upernaviup mittarfiani naapikkakku oqaaseqarfigisaa siulleq tassaavoq, Qaqortumi niuernermik pikkorissarfimmi inuit tallimat 1999-imi 2000-imilu takornariartitsisarnermut tunngasunik ilinniartinneqarsimanerat. Ilinni-

Henning Thing

arneq tamanna ukiunik pingasunik affarmillu sivisususeqartumik ingerlanneqartarpoq.

"Iluatsilluarsimasumik taasaqassaguma, taasinnaavara sikumi arsaarartarpoq tassa (isgolf). Tamanna Uumanami isumassarsiarineqarsimavoq", Julia Pars oqarpoq, Greenland Tourism-imi ineriartortitsinermit siunnersortit sulisuusoq. "Iluatsilluartup aappaa tassa, Kangerlussuarmi akunnittarfik sikumik sanaaq. Taakku illuik-kiapput arlariit, tasanilu sinittoqarsinnaavoq siniffinni sikuusuni umimmaat amiinik qallerneqarsimasuni. Naneruutunik qaammaqquteqarput. Illuikkallu ilaanni imerniartarfeqarpoq, tasanilu immiartorfiiit sikumik sanaajusut immiartorfialugit imigassat imerneqarsinnaapput."

Tamanna siullerpaamik isumassarsiarineqarsimavoq Sverigip avannaani – Jukkasjärvi-mi – Saamit nunaanni. Tassani sikumik sanaamik akunnittarfeqarpoq, taanna maannamut 3.000 m²-nik annertussuseqalersimavoq. Kalaallit Nunaanni sikumik sanaamik akunnittarfiliornissaq isumassarsiarisimavarput, japanimioq atassuteqaataasartuq peqatigalugu paasisassarsiorluta angalaar-nitsinni", Julia Pars oqaluttuarpoq.

Taanna isumaqarpoq, isumassarsiat tamakku eqqu-miikujukkualartut iluaqutaasut, pissutigalugu nunarsu-
armi allamiunit tusaamaneqarlualersimammata. Nammaneqarsinnaasumik takornariartitsisarnissaq, imaluunniit pinngortitamik atuilluinnarluni takornariartitsisarnissaq Kalaallit Nunaanni siunissaqarner-soq, Julia Pars aperaara.

"Nammaneqarsinnaasumik takornariartitsisarnissaq", Julia Pars-ip oqaaseq eqqarsaatigilarallarpaa, "tamanna isigaara inuussutigineqarsinnaasumik attaneqarsinnaasumillu takornariartitsisarnissatut. Tassa soorlu takornarissap tungaanut innuttaasullu tungaanut illersorneqarsinnaasutut. Tassani pineqanngilaq, assigiinngitsorpassuarnik allangortiterinissaq takornariartartussat pissutigaiinnarlugit, ilutigalugu Kalaallit Nunaanni tunngavigisat pigerikkagut atorlugit takornarisaniik sullissiniannuarluta."

"Greenland Tourism-imi anguniagarinnilarput pinngortitamik atuilluinnarluni takornariartitsisarnissaq. Nalinginnaasumillu takornariartartut, arlaannik misigisagarusuttut anguniagaralutigik", Julia Pars tunngavilersui-voq.

QALLUNAAK TAKORNARIARTARTUT

Takornarissat nalinginnaat Kalaallit Nunaannut tikittartut tassaaneruserput qallunaat, timmisartorlutik tikissimasut, ullullu tallimaniik-arfineq marluk atorlugit illoqarfik ataaseq imaluunniit arlallit takusassarsiorfigisarlugit angalasartut, illoqarfiillu ataasiakkaat aallaavigisarpaat imaani angalaartarnissaminut imaluunniit asimi pisuttuarnissaminut.

Mads Faegteborg

Nunami sammineqartartut siullerpaatut soqutiginneqartarput.

Kalaallit Nunaat tamakkerlugu takornarissat ukiumut tikittartut 31.000-it missaanniittarput.

Takornarissat 80%-ii Qallunaat Nunaanneersuuserput. Noorliillu tullersortaallutik.

Takornarissat aningaasaateqarluartut tikisittarnissaat anguniarneqarpoq, aammami Kalaallit Nunaannut angalasarneq akikilliarternaviannngimmat. Angalaneq inummut ataatsimut agguaqatigiissillugu 10 amma 30.000-it akornanni akeqartarpoq. Tamannalu namminermi tikittartunut ikilisaataareerpoq. Soorunami kikkulluunniit tikilluaqquneqartarput, tikittartulli amerlanersaat tassaasarpur "milakulaat qasertut", tassaanerusut utoqqaliarsaalersimasut, qitornaminnik najorteerussimasut, immaqalu nunarsuarmi takusassarsiornerminni kiserngorussisimasut, immaqaluunniit Kalaallit Nunaannukarnissaminik takorluugaqartuarnissimasut. Immik-korluinnaq kusanassusilimmu, arlaatigullu qanoq ikkaluurtunik Qallunaat Nunaannut attuumassutilerujusuarput.

Arfiuip allerui isaaffittut napparneqarsimasut. Sisimiu oqaluffitoqaat tunuani takuneqarsinnaavoq.

"(...) Eqqarsaatalissagaluarpat, Kalaallit Nunaanni pinngortitamik atuilluinnarluni takornarissat angallanneqartarnissaminut, nerisassiornermut atortussanik – assigiinngitsorpassuarnillu nassataqartalerinissaat. Taava tassani annertuumik aporfissaqalissaagut. Tassami Kalaallit Nunaannut ingerlassineq akisoorujussuimmat. Atugassalli ilaat naleqqulluinnartut eqqarsaatigilluarsinnaavagut. Tassa tumigut kisiisa qimattassagigut assilisarsimasagullu kisiisa nassatarisassalugit." Anette Grønkjær Lings, Sisimiuni (Holsteinsborg) takornariartitsisarnermut pisortaasooq.

NUNARSUARMI QEQERTAT ANNERSAAT

Kalaallit Nunaat nunarsuarmi qeqertat annersaat. Nuna isorartussuseqarpoq Nunap Isuani (Kap Farvelimiit) kujammut allorniusat 59,46° N-anniik, avannarpasissusermut Odap Qeqertaasa (Odak Ø-t) tungaanut allorniusat 83,40° N-ip tungaanut avannarpasitsigisumut, nunarsuarmi nunanit avannarlerpaalluni inissisimasooq. Nuna Qalasersuup tungaanut sammisunik avatangerneqarsimavoq, tassalu imaappoq, avannarpasitsutsip tamatumaa nalaani seqernup kaaviinnalarternera kaperlattarneralu tamaani misigineqarfusinnaasarpooq.

Nuna tamakkerlugu isorartussusia 2.175.600 km-iiterinik isorartussuseqarpoq. Nunallu annertussusaata 15%-iinnaata missaa kisimi sikoqanngilaq, tassa nunap sinnera nunarsuarmi nunap sikumik qallerneqarsimaup apparimmagu: Tassa sermersuaq. Taassuma imartussusigaa nunarsuarmi erngup imerneqarsinnaasup 9%-a, issunerpaaffimminilu 3.500 miiterinik issussuseqarluni. Sineriaata ilaani qaqqat sermersuarmik qallerneqarsimanngitsut ipput, taakkuuppullu qeqertanik pinngortitsisarsimasut nunatanik taaneqartartunik. Sineriammi sermersuarmik qallerneqarsimanngitsumi imaanut atasinik sermersuarnik uukkartartunik peqarpoq, immap sarfaanik ingerlanneqartartunik. Kalaallit Nunaata sineriaa 40.000 kilometerinik isorartussusilik qeqertaarpassuarnik kangerluppasuarnillu angisuunik mikinerusunillu avatangerneqarsimasutut oqaatigineqarsinnaavoq.

SILAANNAAP KISSARNERA

Kalaallit Nunaat Issittumi inissisimavoq, tamatumalu nassataraa, aasaanerani silaannaap kissassusaata 10 c-t sinnerlugit kissartigilerneq ajornera, taamaattumillu nunap ataa qeriuannartuuvoq, tamatumunngalu pissutaavoq nunap qaaginnaata aasaanerani aattarneranut, nunallu annikitsuinnarmik masannartuliorfigineqartarneranut, orpippasuarnillu naaffigineqartannginneranut, orpigaannarnilli Kalaallit Nunaata kujataani naaffigineqartarneranut. Nuna kiassutsinik arlalinnik agguataarneqarsinnaavoq, tassa (subarktisk) akunnattumik kissassusilik, (lavarktisk) nillernerusumik kissassusilik, kiisalu (højarktisk) issittoq (Nunap assinga takuuk). Kalaallit Nunaata Avannarpiiaa annikinnerpaamik masannartuliorfigineqartarpoq, allaat nunap ilaa tamaaniittoq issittumi inoqajuitsummik taaneqartartumik peqarluni. Kalaallit Nunaata kujataa annertunerusumik masannartuliorfusarpoq naggorittaqalunilu, tamaanilu annikikkaluamik nunaateqarnermik ingelatsiviusinnaasarluni.

Kalaallit Nunaata imartaanni sarfarnerit assigiinngitsut imminnut aporaaffigisarpaat. Tamakkulu immap

kissassusaanut tarajoqarneranullu sunniuteqartarput, taamatuttaarlu aamma imaani uumassuseqartut siaruarsimanerannut sunniuteqaqataasarlutik. Imaanilu sarfarnerit immap sikuata siaruarsimaneranut aamma sunniuteqartarput. Immap sikuata aamma apeqqutaasarpooq, avannamut Qeqertarsuup Tunuanut (Disko Bugt-imut) Tunumullu aasaanerani qaammatini ikittuinnarni angalavigineqarsinnaasarnerannut. Kalaallit Nunaata Kitaani, tassa Paamiuniit (Frederikshåb) Sisimiut (Holsteinsborg) tungaannut imaq imariinnarmik taaneqartarpoq, tamaanilu kangerluit sinerissap qanittuaniittut, ilaannikkuinnaq ukiunerani sikusarput.

INUIT NAJUGAQAVISSUT

Kalaallit Nunaanni kommuneqarfiit illoqarfinnik 18-inik immikkortiterneqarsimapput, katillugit 59-inik nunaqarfeqartut. Nuna tamakkerlugu innuttaasut 1996-imi 56.000-it missaanniittut naatsorsuutigineqarsimapput, taakkunanngalu 80%-iisa missaanniittut illoqarfinni najugaqarput. 20%-illu sinneruttut nunaqarfinni najugaqarlutik. Nunaqartut amerlanersaat Kalaallit Nunaata Kitaani najugaqarput, tassa Paamiuni (Frederikshåb), Nuuummi (Godthåb), Maniitsumi Sukkertoppen), kiisalu Sisimiut kommuneqarfiinni, Kalaallit Nunaatali kujataani kommuneqarfinni, piniartoqarfinnilu najugaqartut, tassa Uummannami, Upernavimmi, Qaanaami, Tasiilami (Ammassalimmi) kiisalu Ittoqqortoormiini (Scoresbysund-imi) kommunini najugaqartut ikinnerulutik.

INUUTISSARSIORNEQ

Aalisarneq inuusutissarsiutit pingaarnersaraat, naatsorsuutigineqarporlu inuit toqqaannartumik tamatumunnga inuutissarsiortut 2.500-t missaanniittut, suliffissuaqarfinnilu inuit 3.000-it missaanniittut sulisorineqartartut. Tamatumalu saniatigut inuit amerlaqisut aalisarnermut attuummassuteqartunik suliaqartartut. Piniartuuneq toqqaannartumik toqqaannanngikkaluamillu innuttaasut 20%-iisa missaanniittunut attuumassuteqarpoq, illoqarfinnili ukunani, tassa Qaanaami, Upernavimmi, Uummannami Tasiilami (Ammassalik), kiisalu Ittoqqortoormiini (Scoresbysund-imi) komuniini taakkunani inuutissarsiutinik nammatsisuullutik. Kalaallit Nunaata Kujataani savaateqarneq tuttuuteqarnerlu ingerlanneqarput. Ilimagineqarpoq, takornariartitsisarneq aatsitassarsiornerlu siunissami aalisarnerup saniatigut taper-taasumik nammassinnaasumik ingerlanneqalerumaartut.